

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İNANNA'DAN UMay'A, LİLİTH'DEN AL KARISI'NA
TÜRK MİTOLOJİSİNDE
TANRIÇALAR ve CADILAR

23.1.2023

Chay

Prof. Dr.
Muharrem Kaya
Kıtaplığı

İNANNA'DAN UMay'A, LİLİTH'DEN AL KARISI'NA

TÜRK MİTOLOJİSİNDE TANRIÇALAR ve CADILAR

HERMES YAYINLARI - 162

ISBN 978-605-7737-97-7

Nuray Bilgili

Türk Mitolojisinde Tanrıçalar ve Cadılar

Birinci Basım: Ekim 2022

Genel Yayın Yönetmeni: M. N. Kemal Menemencioğlu

Editör: Melek Öztürk

Mizanpaj: Meline Pamukçuoğlu

Kapak Tasarımı: M. N. Kemal Menemencioğlu

İllüstrasyonlar: Nuray Bilgili

©HERMES YAYINLARI

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında
yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.hermeskitap.com

www.hermetics.org

facebook.com/hermestristismegistuss

Hermes Yayınları

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sk. No: 24

Büyük Milas Han Kat: 1 No: 101-102

Cağaloğlu - Fatih - İstanbul

Tel: 0212 519 93 79

Baskı ve Cilt:

Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.

Beytepe Köy Yolu No. 3 06800 Bilkent

Çankaya /Ankara

Tel: 0312 266 44 10

Sertifika No: 46519

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İNANNA'DAN UMay'A, LÍLÍTH'DEN AL KARISI'NA

TÜRK MİTOLOJİSİNDE TANRIÇALAR ve CADILAR

NURAY BİLGİLİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7	KARTAL ANA	104
ARKAİK ANA TANRIÇA		ÖTÜGEN-YER TANRIÇASI	112
İKONOĞRAFİLERİ	9	KURT ANA	114
GÖKLERİN ALTIN TAÇLI KRALİÇESİ		OD ANA (Ateş Annesi -	
VENÜS	20	Ateş Tanrıçası)	122
İNANNA - İŞTAR	24	GÖKTÜRK MİTOLOJİSİNDE	
1. Savaş Tanrıçası Olarak Tanrıça		GEYİK TANRIÇA	126
Inanna	27	SU PERİLERİ	131
2. Aşk Tanrıçası Olarak Tanrıça		CADILAR	133
Inanna	40	Ninlil-Lilitu-Lilith	128
3. Inanna Aşağıdaki Dünyaya		AL KARISI ve UMACI	142
İniyor	46	KARA UMay-UMACI	153
4. Inanna ve Ablası Ereşkigal ...	48	KİŞTEY ve ERKE SOLTON	154
ANAHİTA-NANA-NANAI/A	60	ABASI-ABAHİ	155
TANRIÇA TURAN	68	AYI ANA (ATA)-ABA	156
TANRIÇA UMay	70	ALDAÇI	160
1. Tanrıça Umay'ın Eril ve		KÖRMÖSLER	161
Savaşçı Karakteri	82	CAZU	163
2. Tanrıça Umay'ın Eli	88	ÇARŞAMBA CADISI	167
SARI KIZ	89	SAT ANA, SATI ANA	169
TANRIÇA ÜRÜNG AYIGSIT	92	BİÇURA-BİSURA	169
TANRIÇA YAYUÇI ANA	95	TÜRK KADINLARININ KULLANDIĞI	
KÜBEY HATUN-AĞAÇ		UNVANLAR	170
TANRIÇASI	96	KAYNAKÇA	172
TANRIÇA AK ANA	102		

İÇİNDEKİLER

104	KUTALANA	7	ONBOZ
110	OTTOBAY KÖYÜ TAMERİNE	8	AKHAKIYA TAYFİCE
114	İLİMİ ANA	9	İKONCİSARLARI
120	DOĞA KÖYÜ	10	GÖK ERİKLİ TAYFİCE KRALIÇI
126	DOĞA KÖYÜ	11	YERKÖY
132	GÖK TÖK KÖYÜ	12	İLMAN - İSTAN
138	YERKÖY	13	1. Sınır Tımarı
144	SU PERİSİ	14	İLMAN
150	CADILAR	15	2. Ağı Tımarı
156	İLMAN	16	İLMAN
162	AL KÖYÜ	17	3. İLMAN KÖYÜ
168	KÖY KÖYÜ	18	İLMAN
174	KİTİP KÖYÜ	19	4. İLMAN KÖYÜ
180	ABASABAN	20	ANHATILAN KÖYÜ
186	KÖY KÖYÜ	21	TAYFİCE TAYFİCE
192	ALDAÇI	22	TAYFİCE TAYFİCE
198	KÖY KÖYÜ	23	1. Tımarı
204	CADILAR	24	2. Tımarı
210	ÇARŞI KÖYÜ	25	3. Tımarı
216	BAT KÖYÜ	26	İLMAN
222	BÖYÜK KÖYÜ	27	TAYFİCE TAYFİCE
228	TÖK KÖYÜ	28	TAYFİCE TAYFİCE
234	LUNANLAR	29	TAYFİCE TAYFİCE
240	LUNANLAR	30	TAYFİCE TAYFİCE

ÖNSÖZ

Tüm arketiplerde, tanrıçalar Gökyüzü enerjileri ve Yeryüzü ile be-
timlenmiş insanlığa yol gösterici önemli bir yere sahip olmuşlardır. Do-
ğum, ölüm, acı, aşk, doğa, yenilenme gibi özellikleri ile her zaman
dikkat çekmeye, ruhun uyanışına katkıda bulunmaya devam ederler.
Türk Kültüründe ise Ana Tanrıça kavramı kadına, gök bilime verilen
değerin ne kadar yüce olduğunu ortaya koymakla beraber semboliz-
min önemini ve insanlığın yazılı tarihinden öncesine dayandığı gerçeği
ile bir kez daha yüzleştiriyor bizleri.

Bu kapsamlı araştırma kitabını hazırlayan değerli arkadaşım *Nuray
Bilgili*'yi, karanlıklara ışık tutmak, geçmiş ile gelecek arasında kurdu-
ğu köprü ile bu değerli araştırmalarından dolayı kutluyor, okuyucuların
kendi içlerindeki gücü fark edip köklenmeleri için bu derin bilgiler ile
aydınlanmalarını diliyorum.

Gökler rehberiniz, yolunuz ışık olsun...

Dr. Astrolog Şenay Devi

ARKAİK ANA TANRIÇA İKONOĞRAFİLERİ

TÜRK kültür havzasında oluşan Ana Tanrıça kültü ve buna bağlı olarak gelişen arketipik simgeler, söylenceler ve ritüeller şaşılacak derecede çoktur. Türklerde Ana Tanrıça'nın yerini ve önemini belirlemek için, en erken dönem Prototürk göçebe kavimlerin bıraktığı ve Petroglif adını verdiğimiz kaya üstü resim, tamga ve ikonografileri incelememiz gerekir. Türk mitolojileri ve söylenceleri de bu konuda önemli verilerdir.

Türkler, arkaik dönemlerde tarihi bir arşivleri olmadığı için, göç ettikleri coğrafyalardaki kayaların üzerine mantık ve düşünce sistemlerini, yaşayış tarzlarını, inançlarını, aile ve boy tamgalarını, kazımışlardır. M.Ö. 3000-2000 yıllarına ait erken Tunç Çağı ikonografileri ve çağlar boyu Şamanlar tarafından söylenegelen mitolojiler, Türklerin en eski kolektif bilinçaltı kaynaklarıdır.

Strzygowski'ye göre; soyut sanatın yaratıcısı Türklerdir. (Roux 2005: 18) Türkler binyıllardır ka-

yaların üzerine stilize edilmiş ve sadeleştirilmiş sembolleri kazır. Bunlar büyük oranda Tanrı ve Tanrıça simgeleridir.

Bachofen'e göre mitoloji "simgenin yorumudur". Ona göre, insan bilincinden çıkan duygu, düşünce, imgeler ve örüntüler, önce simgesel biçimler olarak, sonra da söylence ve mitolojilere dönüştürülerek hayat bulur. Eskiçağa ait dinsel düşünceler ve kutsal yaratılar, daima biçim ve simgelerden yararlanmıştır.

Simgelerin ve Mitlerin oluşumuna kaynaklık eden birçok kuram ve teori ortaya atılmıştır. Bu teoriler, en önemli bilim insanları olan Frazer, Jung, Eliade ve Campbell'a aittir. Onlara göre mitolojilerdeki Tanrı ve Tanrıça ikonografileri, doğadan bilinçaltına yansıyan Tanrısal enerjinin, tekrar hayat bularak imgeler yoluyla açığa çıkar.

Frazer'a göre; insan bilinci, doğanın kışın ölmesi ve yazın tekrar canlanması ile bağlantılı simgeler

ve mitolojiler yaratmıştır. (Frazer 1991: 57)

Jung'a göre mitler, bilinçaltında oluşan eril ve dişil nitelik verilen arketiplerin simgesel anlatımıdır ve kutsalın vücut bulmasıdır. Ona göre, simgelerde ve mitolojilerde açığa çıkan ilk arketipler yani ilk örnekler, gökyüzündeki gezegenler ve Takımyıldızların izdüşümüdür. (Jung 1997: 50-55)

Eliade, mitleri, yersel ve göksel simgeler vasıtasıyla Tanrının tecelli etmesi ve tezahürleri olarak görür. Eliade'ya göre mitolojilerde açığa çıkan simgeler, gökyüzündeki takımyıldız ve gezegen döngülerinin beyin zarına olan etkileridir. (Eliade 1994: 150-51)

Chambpell'a göre mitolojiler, yanlış biçimde biyografi ve tarih olarak okunan psikolojidir. Campbell C. Gustav Jung'a katılarak, gökyüzündeki döngülerin insan bilinçaltını etkilediğini ve arketip adı verilen figürler ve sembolleri vasıtasıyla bu döngüsel enerjinin görünür olduğunu kaydeder. (Campbell 2000: 13)

Ezoterik simge ve sembollere dünyanın her yerinde rastlanır ve genellikle tarih öncesi insanlar ile ilişkilendirilir. Birçoğu göçler yoluyla yayılmış olsa da, dünya üzerinde birbirinden habersiz ve binlerce kilometre mesafedeki toplumlar, aynı ve benzer tasarımları yaratabilirler.

Jung'cı yaklaşıma göre, bu "prototip biçimler" tek bir merkezden, yani bilinçaltından gelmektedir ve Tanrısal kaynaklıdır. Tarih çizgisinde ne kadar geriye gidilirse, semboller o kadar aynılaşır. Tüm insanlık aynı gelişim evrelerinden geçmiş ve dönem dönem benzer sembol ve ikonografileri kullanmıştır. Bu yüzden bilim insanlarının insanlık tarihindeki, imge, simge ve diğer yaratılarında "ortak köken" arama çabalarında, Pisikânalist yaklaşımlar etkili olmuştur.

Platon'a göre; bu imgeler idealar dünyası olarak tanımladığı, uyumakta olan dölyatağından çıkar. Fakat simgecilik insana "Doğa" tarafından öğretilir. Doğa ise, Paganizm öğretisinde Ana Tanrıça kavramı ile ilişkilendirilen, en önemli olgudur.

Doğa Ana'nın ezeli ve ebedi ritmik döngüsü, zamansal ve uzamsal boyutta ölüp yeniden dirilmesi, Ana Tanrıça ile alakalı, ritüellerin ve mitolojik biçimlerin oluşmasında ilham kaynağı olmuştur. "İlkel" insan doğa ananın hem besleyen büyüten yaratıcı tarafını, hem de yok eden korkunç yüzünü sürekli bir devinim halinde kurgulamış ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu nedenledir ki ilkçağ insanı için zaman çizgisel değil döngüseldir. Her yıl bahar ayında dünya yeniden yaratılır ve doğa ana canlanır.

Ana Tanrıça ile ilişkilendirilebilecek; menderes, spiral, labirent ve daire içindeki artı sembolleri Türklerin yaşadığı kayalıklardaki petrogliflerde görülür.

Bilinçaltı düzeyde açığa çıkan imgeler, Şamanlar ve bilgeler aracılığıyla görünür simgeler haline dönüştürülür. Zaten petrogliflerdeki özel ikonografik sembolleri yani Tanrısal simgeleri yaratanlar da onlardır. Şamanlar ve bilgeler tarafından üretilen Tanrı ve Tanrıça ikonografileri sonsuz denebilecek bir çeşitliliktedir.

Yunanlı filozof Antisthenes “Tanrı(ça) hiçbir şeye benzemez, çünkü kimse onu tek bir imge yoluyla anlayamaz” der. (Campbell 2000: 35) Kolektif bilinçaltındaki imgeler Psikânalist Carl G. Jung tarafından Arketipler olarak isimlendirilmiştir. Bu arketip adı verilen “ilk imgeler” arkaik çağlarda insanlığın ortak bilinçaltında aynı iken, zamanla bilişsel düzey yükseldikçe ve idrak seviyesi arttıkça, çoğalmış ve biçimini yenilemiştir. Özellikle sanat eserlerinde hayat bulan, somut görünür simgelere dönüşmüştür. Bu “İlksel” Tanrıça ikonografileri görmek için kayaların üzerindeki petrogliflere bakmamız yeterli olacaktır.

Petrogliflerdeki ilk Tanrı-Tanrıça ikonografileri zamanın dönüştürücü gücünü ifade edecek biçimde, dörtlü ve dairesel sembollerdir.

Artı, dörtlü ve dörtgen simgeler Toprak Ana ile bağlantılı Ana Tanrıça ikonografileridir. Carl G. Jung’a göre insanlığın en eski Tanrı(ça) imgesi daire içindeki artı sembolüdür. Eski filozofların fikrine göre; Tanrı kendini ilkin 4 unsurun yaratılmasıyla belirtmiş ve Tanrı imgesi, dairenin dört bölüme ayrılmasıyla sembolize edilmiştir. On iki bölümlü daire ya da bizim çarkıfelek olarak adlandırdığımız sembol, gökyüzündeki on iki takımyıldızı ifade etse de, insanlığın bütün ırklarını sembolize eder ve Tanrı imgesinin bir devamı olarak görülür. İmgeler kutsal olanın, görünen tezahürleridir. Jung’a göre; Tanrı veya Tanrıça imgesi ya da arketipi, genellikle göksel sembollerin yani gezegenlerin, yersel karşılıkları ve simgeleri olarak ifade edilir. (Jung 2003: 65-67) Jung’a göre mitler, bilinçaltında oluşan eril ve dişi nitelik verilen arketiplerin simgesel anlatımıdır ve kutsalın vücut bulmasıdır. Ona göre, simgelerde ve mitolojilerde açığa çıkan ilk arketipler yani ilk örnekler, gökyüzündeki gezegenler ve Takımyıldızların izdüşümüdür. (Jung 1997: 50-55)

Bilim insanı ve Sinolog Joseph Needham’a göre ilkel düşünceden türeyen iki düşünme tarzı vardır. Birincisi ikili zıtlıklar kavramından türeyen Çin düşünce tarzı, Yin-Yang, ikincisi dört unsur

kavramından türeyen Yunan düşünce tarzıdır. Bu “İkili” ve “Dörtlü” mantık ya da düşünme sistemleri, simgesel sistemlerin de temelidir.

(Jung 2001: 51)

İmgeler, semboller, tamgalar bilinmeyenin sesidir ve Tanrısal bir kaynaktan insan bilincine ulaşır. Tanrıyı işaret eden bu enerjiyi görünür kılmak için, birtakım semboller kullanırız. Ünlü psikânalist C.G. Jung’a göre bu simgeler, Tanrının değişik şekillerdeki görünüşleridir. (Jung 2002: 183)

İlk “Tanrı” imgeleri tarih öncesi dönemde, taşlar üzerine kazınan “Tamga” dediğimiz sembolik işaretlerde açıkça kendini gösterir. En arkaik “Tanrı” ya da “Tanrıça”

imgesi daire içindeki artı sembolü olarak kabul edilir. Daire içindeki artı işareti yeryüzü ana, dört yön sembolü, yani Ana Tanrıça imgesi iken, daire Tanrıyı temsil eder. Tanrı öyle zihinsel bir biçimdir ki, ortası her yeri kaplar, dairesiye hiçbir yerde değildir. Göktürk runik harflerinden biri olan daire içindeki artı işareti, Türklerin Tengri simgesidir. Bu sembol tek başına “Tengri” olarak okunur.

Dik duruş sayesinde insanlar merkezi, “yukarı-aşağı” eksenden çıkan, dört yatay yön doğrultusunda düzenler. Bir başka deyişle mekân insan bedeninin etrafında, öne, arkaya, sağa, sola, yukarı ve aşağı doğru uzanıyormuşçasına

Kırgızistan Saymalıtış Tanrı-Tengri tamgası.

simgelenir. Bu şekilde daire içindeki dört yön sembolü, altı (dört yön, yukarı-aşağı) sekiz (dört ana yön ve ara yönler) ve on (dört ana yön, ara yönler, yukarı ve aşağı) biçiminde çeşitlenir.

Türkçe “Tengri” okunan tamga ya da Runik harf daire içindeki artı simgesidir. Bu sembolün en eski örnekleri, Türk kültür çevresinin olduğu yer olan, Kırgızistan Saymalıtaş’tadır. Tengri okunan bu sembol Tunç çağından, Gök-türklerin kullandığı Runik yazıya gelene kadar hiç değişmemiş ve Tengri olarak okunmaya devam etmiştir.

Aslında bu sembol Tanrının eril ve dişil özelliğini ve Türklerin en eski öz kozmolojisi olan iki ana ilkeyi, yani gök ve yer dikotomisini vurgular. Eliade’nın tabiri ile Hermafrodit (Erdişi) Tanrı. Daire, gökyüzü ile birlikte sonsuzluk ve “eril”, artı ise dünya ve dört yön sembolizmi ile birlikte “dişil” öğeyi simgeler. Campbell’e göre daire bir yuvayı, boy, kabile ve akraba gruplarını da temsil eder.

Türkler eril ve dişil Tanrı(ça) yı tek bir ifade biçimiyle yani “Tengri” olarak tanımlamışlardır. Yani aslında arkaik dönemde bu işaret hem Tanrı hem de Tanrıçayı, yani eril ve dişil ilkeyi sembolize eder. Tonyukuk anıtında Umay ana Tanrı ile birlikte anılır. Umay Bey gibi eril ifadeler de kullanı-

lır. Eliade’ya göre arkaik Tanrıların tamamına yakını Hermafrodit yani Erdişidir.

Aynı simgeyi “Güneş” ve “Kutup Yıldızı” piktogramı olarak da okuyabiliriz. Eliade’ya göre Güneş, en yüksek noktada, gökyüzünün tepesinde dünyanın merkezindedir. Türk düşünce ve mantık sistemine göre gündüz göğünün ortası Güneş, gece göğünün ortası Kutup Yıldızıdır. Türk kozmoloji düşüncesinde, daire gökyüzü, artı simgesinin kesişim noktası, gökyüzü ortası olarak da kabul edilen Kutup Yıldızıdır. “Kuluçka Yıldızı” olarak adlandırılan bu yıldız, evrenin hem merkezi, hem de yaradılışın başlangıç noktasıdır ve bu anlamda Ana Tanrıça arketipidir. Türk mitolojisinde ise Tanrının kapısıdır. Şaman adayları inisiyasyon törenlerinde, Ana Tanrıça ile ilişkilendirilen Kutup Yıldızına ulaşmak için, 7 gezegeni aşmak zorundadır. Güneş ise eski Türk düşüncesinde daima dişildir ve Gün Ana olarak betimlenir.

Yer Tanrıçası tüm kadim kültürlerde olduğu gibi Türklerde de Ana Tanrıça düşüncesi ile bağlantılıdır. Dişil olarak düşünülen Toprak Ana Dört köşe ve sekiz yön (dört ana yön ve ara yönler) olarak tasavvur edilmiştir. Tengri okunan piktogram da dört yön sembolizmi ile alakalıdır. Yakut Türkleri ateş yakmak için sekiz

kenarlı Ana Hatundan izin alır. Roux'a göre, prototürk kabul edilen Tu-kiular kansız kurban olarak nitelenen saç töreninde dört ana yöne doğru kırmızı dökerlerdi. Saç töreni için kullanılan süt, Ana Tanrıça'nın göğüslerinden akan sütü sembolize eder.

Bir Şaman için gökyüzünün döngüsel ritmik çevrimi ile yeryüzündeki mevsimlerin uyumlu birlikteliğini anlatmak, kayaların üzerine kazıdıkları simgeler vasıtasıyla mümkün olmuştur. Muhtemelen bu petrogliflerin bulunduğu bölgeler çeşitli pagan ritüellerin yapıldığı önemli noktalardı. Kurban törenleri, yiyecek ve içecek sunguları, ritüel danslar, evlilikler buralarda gerçekleştirilirdi ve hatta yeniden doğması için toprak anaya verilen ölümlerin gömüldüğü yerler bu bölgenin etrafındaydı. Çünkü taşlar sonsuza kadar yaşayabilirdi. Bir Şaman için bu tip yerler Tanrısal kutsal merkezler olmalıydı. Gökyüzünün yersel izdüşümü olarak kayalar üzerine çizilen ve Petroglifler ile ifade edilen bu sembol ve ikonografiler, yeryüzünden gökyüzüne uzanan yollar ve "Kutsal" ile iletişimin sağlandığı özel ayinsel merkezlerdi.

Ana Tanrıça ile bağlantılı bir diğer simge spiral sembollerdir. Kırgızistan Saymalıtaş ve Hakasya Abakan bölgesindeki petrogliflerde çok sık rastlanan bu ikonografi

yine Şamancıl düşüncedeki kozmolojik çevrim ya da döngüsellik kavramı ile ilintilidir. Eliade'ya göre Ay, kadınlar ve sular, Ana Tanrıça'nın tezahürü olarak bu simgede ifadesini bulur. Aynı ikonografi, Prototürk Hakasya Taştık kültüründeki ölüm maskelerinde de görülür.

Yeniden doğuş ya da ölümden sonra hayat, tüm insanlığın kolektif belleğinde kayıtlı olan bir düşüncedir. Gökyüzündeki cisimlerin ve döngülerin, yeniden doğuş özlemi olarak, simgelerle hayat bulduğu bu yersel izdüşümler, Sokrat'a göre insanoğlunun sonsuz yaşam isteğinden doğmuştur.

Mitolojinin resim dilinde, sembol olarak kullanılan "Kadın" imgesi, bilinmesi gerekenin bütününü temsil eder ve Tanrısal özün kendisidir. Kahraman bilmeye gelen kişidir. Tanrıçayla karşılaşma, kahramana "Aşk" ödülü olarak döner. Mitolojilerde, kahramanın "Sevgilisine" olan yolculuğu, epey zordur. Bu yolculuk esnasında ejderhalar ve yılanlar ile savaşmak ve onları yenmek zorundadır. "Kozmik Erginlenme"; kozmik at, kozmik geyik, kozmik kartal, kozmik ağaç, kozmik direk, kozmik labirent aracılığı ile gerçekleştirilir.

Kayaların üzerine kazınmış olan, Labirent ikonografisi de Ana Tanrıça ile alakalı önemli bir arke-

tipik görüntüdür. Labirent, iç içe geçmiş daireler ve spiral semboller tefekkürün belli aşamasında geçilmesi gereken ve Ana Tanrıça'ya giden gizemli yollardır. Arkaik erginlenme ritüellerinin en önemli ve en eski görselleridir. Menderes sembolleri de yılanı ve yılanın derisini değiştirmesinden dolayı yeniden doğuşu sembolize eder. Yılan Ay ve sular ile ilişkilendirilir ve Ana Tanrıça'nın tezahürlerindendir. Türk Şamanizmini yansıtan Labirent, menderes ve dairesel petroglifler, Hakasya Abakan bölgesinde ve Saymalıtaş'ta görülebilir.

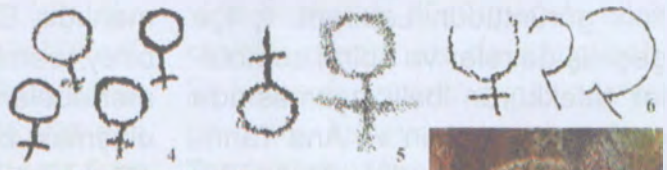
Labirent sembolünün ilk görüntüleri, kadın cinsel organı olarak çizilmiş ve zamanla labirent şekline dönüştürülmüştür. Türklerle ait labirent sembolleri 7 kat-

manlıdır. Erginlenme ritüellerinde birey, sembolik olarak çizilen bu mertebeleri aşmak ve Tanrıçaya ulaşmak zorundadır. Öyle ki bu ritüel bize, Türk tasavvuf felsefesinde, "göksel sevgiliye" ulaşmak için kat edilen 7 mertebeyi hatırlatır. Aslında Labirent yolculuğu "İçsel Yolculuktur" ve kötü ruhların içeri girmesini önlemek için düzenlenmiştir.

Anlaşıyor ki Türk Şaman düşüncesinde, bir merkezi işaret eden bu simge, aslında yeniden doğuşun başlangıç noktasını yani Ana Tanrıça'yı temsil eder. Ana Tanrıça'nın rahmine dönüş, yeniden doğuşun gerçekleşeceği yerdir. Labirent kelimesi Latince Labyrinthos kelimesinden gelir ve "Labia" kadın genital organlarını tanımlamak için de kullanılır.

Kırgızistan Saymalıtaş Labirent İkonografileri. Muhtemelen göksel yolculuk yapan Şamanlar tarafından çizilmiş.

Yedi Nehirler, Chu-İli Dağları Kazakistan Türk kaya resimleri ve petroglifleri. Kazak Dulat Boy tamgasıdır.

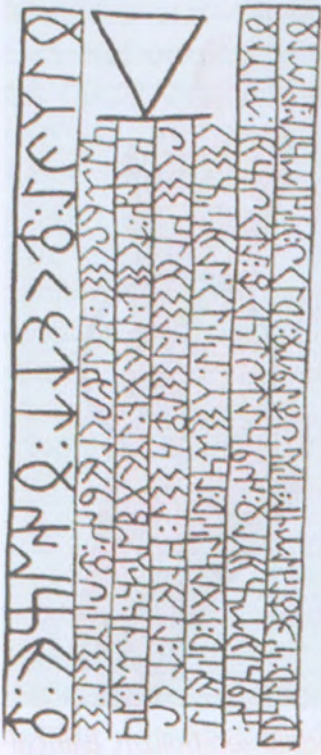
Günümüz astrolojisinde Venüs gezegeninin simgesi olarak, yan yana kullanılan daire ve artı işareti de Ana Tanrıça ile bağlantılıdır ve ilk örneklerine Kazakistan'da rastlanır. Türklerin kullandığı Tamgalar, soyut semboller ve ikonografilerdir. Türklerin kullandığı Runik Harflerin öncelleri, işte bu stilize edilmiş işaretlerdir. Günümüz astrolojisinde kullanılan "Venüs" simgesi, sadeleştirilerek stilize edilmiş Tanrıça Umay ile özdeşleşen simgedir. Bu sembol Ana Tanrıça arketipinin simgesel görüntüsüdür.

Ana Tanrıça ile bağlantılı arketipik simgelerden bir tanesi de delta yani üçgendir. Bu sembolün çıkış kaynağı da yine kadın genital organıdır yani vulvadır. En arkaik tasarımlarını petrogliflerde görebiliriz. Zamanla stilize

edilerek simgesel bir ikonografi halinde, Türk kültüründe Tanrıça Umay Ana'nın koruyucu muskası haline gelmiştir. Göktürkler döneminde Kağan ya da beylere ait Taş heykellerin boyunlarında, bu muska şeklinde koruyucu tılsımı görebiliriz. Tonyukuk Anıtı'nın tepesinde hem bu delta sembolünü hem de yazıtta, "Tanrı Umay Yer-Sub" ifadesini görürüz. Türk runik alfabesinde IK-K-KI olarak okunur. Türkçe "Kız" sözcüğünün ilk simgesi bu tamga olabilir.

Altay dağlarında bulunan ve kadın Şamanlara ait olduğu düşünülen petroglifler oldukça eskidir. Giyimleri ile ve delta-vulva sembolünün vurgulanması, çizimlerin doğurgan Ana Tanrıça ile de bağlantılı olabileceğini gösterir.

Petrogliflerdeki Ana Tanrıça ikonografilerinden olan ve doğur-

Umay Ana'nın isminin geçtiği Tonyukuk Anıtı ve anıtın tepesindeki üçgen sembol.

ganlık sembolü olarak stilize edilmiş başka bir sembol, ortasında nokta olan, kare ya da baklava dilimli şekildir. Eski Ana Tanrıça figürlerindeki tasarımlarda bu sembol Ana Tanrıça'nın göbeği olarak ifade edilmiştir. Dünyanın göbeği yaratılışın başlangıç yeri olarak kabul edilir.

Neolitik Dönem Doğurganlık Tanrıçaları. Göbeklerindeki sembolizm, bilinçaltında çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılan, arketipik kültür kodu diyebileceğimiz, üreme ve bereket simgesidir.

Neolitik Dönem Doğurganlık Tanrıçaları. Göbeklerindeki sembolizm, bilinçaltında çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılan, arketipik kültür kodu diyebileceğimiz üreme ve bereket simgesidir.

Aynı sembol Türk Runik alfabesinde de yer alır ve “ang” olarak okunur.

Ang aynı zamanda Moğolca “Av” anlamına gelen bir kelimedir ki, şekildeki gibi etrafı sarılmış

alınmış av hayvanını ifade eder. Kare ise Eliade’ya göre Ana Tanrıça’nın rahmi ve doğum yeridir.

Semboller ve Kültür Kodlarını, kabaca, Evrensel Semboller-Kodlar ve Geleneksel Sembol-

ORHON		YENİSEY	Ses değeri Phonetics value
Klasik Classic	Başka Şekiller Öther figures		
У		У 1 0 0	-n (ard damak n si - sözcük sonu) end of the word
У	УУУУ*	У ^ 0 0 0	-s (sözcük sonu) end of the word

Yenisey Türk Runik harflerinden ortası noktalı (göbekli) ve Ana Tanrıçanın simgesel görünümünden olan harfler.

ler-Kodlar olarak ikiye ayırabiliriz. Evrensel olanlar, “İnsanlığın Ortak Kültür Mirasıdır” ve dünyanın her yerinde karşımıza çıkabilir. Fakat “Geleneksel Kültür Kodları”, kan bağı ve tarihsel bağı olan, aynı kültür ve geleneğe sahip insanlarda görülür. Bu geleneksel, mitolojik ve dini semboller, kolektif bilinçaltında kuşaktan kuşağa aktarılır. Bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak ortaya çıkarılır.

Ana Tanrıça ile ilişkili simgeler ocak, toprak, ağaç, üç dilimli taç ya da boynuzlar, ocak, el, kadeh, üçgen, geyik, at, yılan, deniz kabuğu, süt vb’dir.

Champbell’e göre, arkaik dönemde yükseltti, yani dağ tepe çizimleri Ana Tanrıçanın göbeğini, doğurganlığını ve yaratıcı gücünü simgeler. Türkçe runik harflerden “Tağ” okunan piktogram da bu şekilde çizilir.

Hilal belki de en arkaik ölüm ve doğum ile ilişkili semboldür. Elia-de’ya göre ay, kadınlar ve sular ile bağlantılı daha çok dişil bir arketiptir.

Champbell’a göre, petrogliflerde görülen düz kesintisiz çizgiler eril ve göksel, kesik çizgiler ise dişil ve yerseldir. Emel Esin’e göre de Türklere ait evrensel dikotomi düşüncesinde “İrk” adı verilen bir takım işaretler kullanılırdı. Türk kriptografisine göre de kesik çizgiler “Kararık-Eril”, kesintisiz çiz-

giler “Yaruk-Dişil” ilkeye sahipti. Bu tür çizgileri Türklere ait bengu-taşlar üzerinde de görebiliriz.

Petrogliflerdeki bir başka imge daha sonra “Mandala” ismi verilecek olan kare içindeki daire sembolüdür. Türkçe ismi “Mantal” olan bu sembol Ana Tanrıça düşüncesi ile bağlantılı merkez ve tapınak yeri anlamındadır. Ana Tanrıça ile ilişkilendirilen arkaik tapınakların en eski örnekleri bu şekildedir. Dinsel ve mitolojik “Tanrısal” simgeciği, tapınaklardaki geometrik kut-sal süslemelerde görebiliriz.

Koç boynuzu eril bir anlam içerse de, Ana Tanrıça’nın da sembollerindendir. Boynuz doğurganlık ve yeniden doğuş ile bağlantılıdır. Sümer eserlerinde Tanrıça İnanna “Boynuzlu” olarak ifade edilir. Türk mitolojisinde Ak Ana boynuzlu olarak hayal edilir. Bunun sebebi boynuzların her yıl düşüp baharda yeniden çıkmasıdır. Arkaik insanlar aynı simgeyi Overler, Fallop Tüpleri ve Uterus’u sembolize etmek için de kullanmış olabilirler.

Bir diğer simge Göktürk runik harflerinden olan ve “EB-AM” olarak okunan tamgadır. Bu simge Fenike Tanrıçası Tanit’in de sembolüdür. Ve yine kadın genital organlarını çağrıştırır. Bu simgeyi Anadolu Türk kadınlarının süslemelerinde görebiliriz ve elbette Umay’ın da sembollerindendir.

Arkaik mitlerde Venüs göğün kutsal kraliçesi olarak nitelenir. Jung'a göre de mitolojilerde ki "Ana Tanrıça" arketipinin göksel karşılığı Venüs'tür. Bunlar bilinç dışında oluşan karakterlerdir. Ay ilk kahraman arketipidir. Mitolojilerde Ay'ın ilk eşi sabah yıldızı, ikinci eşi akşam yıldızıdır. Yani ilk eşi Lilith ikinci eşi Havva'dır.

Gerçekte de en eski Sümer mitlerinde Ay Eril bir Tanrı olarak sunulur. Enlil'in Oğlu Nanna (Ay), Nanna'nın oğlu Utu (Güneş), Enki'nin ya da Nanna'nın kızı İnanna (Venüs) dir. Ay Türklerde eril bir karakterdir. Fakat dünya mitlerinin büyük çoğunluğunda doğurgan dişi olarak karşımıza çıkar.

Venüs arkaik insan zihninde sabah yıldızı olarak savaş Tanrıçası ya da akşam yıldızı olarak aşk Tanrıçası ve güneşin önünden geçişlerinde cehennem cadısı karakterine bürünür.

Türklerde Venüs Yıldızının adı "Çolpan"dır. Tan Çolpan'ı (Tan Yıldızı) ve Akşam Çolpan'ı isimleriyle anılır. Venüs bazen "Sabah Yıldızı" bazen de "Akşam Yıldızı" olarak doğar. Çolpan, yani Venüs, Türk İslam minyatürlerinde Lir, Arp ya da başka bir müzik aleti çalarken resimlenir.

Ana Tanrıça arketipinin göksel simgesi olan Venüs, Türklerde Altın Ana, Altın Kız, Sarı Kız, Çoban Yıldızı olarak da bilinir.

Müzik aleti çalan Venüs minyatürü

Çoban Orion takımyıldızıdır. Türk söylencelerinde Venüs'ün bir "Çobanı" bir de "Köpeği" olduğu söylenir. Köpek figürü, Orion Takımyıldızının hemen yanındaki Büyük Köpek Takımyıldızıdır. Türk kozmoloji düşüncesinde Orion Takımyıldızı "Kahraman Arketipi'nin" gökyüzündeki sembolüdür ve çoban, avcı, kahraman, alp vb. isimler ile anılır. İki âşık gibi hayal edilen Venüs'ün Orion ile kavuşması baharı başlatır. Bundan dolayı Venüs'ün diğer adı "Çoban Yıldızı" ya da "Alp Yıldızı"dır.

Tüm diğer dünya mitlerinde Ana Tanrıça karakterinin göksel karşılığı Venüs, Avcı-Çoban Tanrının göksel karşılığı ise Orion Takımyıldızıdır. Sümer mitlerinde, Dumuzi çoban Tanrı olarak Orion, Dumuzi'nin sevgilisi İnanna ise Venüs'ü temsil eder.

Venüs, kamların davulları üzerinde, ak bir ata binen ve elinde yıldız tutan bir binici olarak tasvir edilmiştir. Minyatürlerde ise bir müzik aleti çalarken resimlenir. Türk mantık ve kozmoloji düşüncesinde aklık Tanrıçalara verilen bir renk sembolizmidir. Venüs ve Ay batı yönüne yerleştirilir ve ak renk ile sembolize edilir. Ayrıca Venüs yeryüzündeki atların sahibi olarak da görülür. Geceleri dünyaya inerek doğumları başlattığı söylenir.

Bazen de atlara biner ve onları terletir. Bu ifade Venüs'ün yani Türk "Ana Tanrıça" arketipi olan Umay Ana'nın, olumsuz tarafı olan Alkarısı ile de benzeşir. Venüs'ün Güneş önünden geçişleri "Cadı" olarak nitelenmesine sebep olur. Cehennem cadısı olan Venüs'ün Türk mitlerinde büründüğü karakter ise Al Karısıdır. Al Karısı, "Anne Arketipinin" olumsuz türevidir.

Venüs'ün yeraltına inışı ve tekrar "Sabah Yıldızı" olarak doğuşu, yer altı Tanrısı Erlik ve Savaş ile özdeşleştirilir. Türk mitolojisinde yeraltı Tanrısı Erlik güçlü kuvvetli savaşçı anlamında, Erklig adını alır ve Alplik simgesidir. Bundan dolayı, Erlik tasvirlerinin başında, Venüs ile özdeşleştirilen Tanrıça Umay Ana'nın üç dilimli tacı görülür.

Erlik, kudretli, güçlü, kuvvetli anlamına gelen "Erklig" sözcüğü-

nün değişmiş şeklidir ve Venüs'le ilişkilendirilir. Mitlerde Erliğin önceleri göklerde olduğu sonraları yer altına indiği anlatılır. Bu anlatı, Sümer mitlerindeki İnanna'nın (Venüs) yer altına yolculuğunu hatırlatır. Venüs'ün gökyüzünden kaybolması onun yer altına, ölümler alemine inışı olarak görülür. Yer altında Venüs'ün olumsuz kötücül tarafı ortaya çıkar. Ayrıca Roux sabah yıldızı olarak doğan Venüs'ü Erlik ile ilişkilendirir ve Venüs'ü diğer yıldızları kılıcıyla öldüren bir savaşçı olarak görür. Sümer mitlerinde de Venüs ile özdeşleştirilen İnanna, hem aşk hem de savaş Tanrıçasıdır. Ne kadar güçlü olduğunu belirtmek için de hermafrodit (eril-dişil) olduğu söylenir.

Venüs'ün Türkçe adı Sevüt ya da Sevit Yıldızıdır. Öz Türkçe Sevi ya da Sevük "Aşk" anlamına gelir. Yani Türkler Venüs'e Aşk Yıldızı adını verir. Sevük "Sevgili Sevilen" anlamına gelir.

Yunus bir şiirinde şöyle söyler:

*Ben gelmedim dava için,
Benim işim sevi için.*

Bu tip gezegen döngüleri, pek çok mitolojinin esin kaynağı olmuştur. Türk mitlerinde Venüs yeraltına indiği zaman ölümler aleminin Tanrısı Erlikle özdeşleşir. Bu

yüzden Sabah Yıldızı olan Venüs uğursuz sayılır. Öyle ki halk arasında O'na "Kervan Kıran Yıldızı" ya da "Kanlı Yıldız" denir. Türkülerimizde "Doğmayaydın Tan Yıldızı" ya da "Doğmayaydın Mavi Yıldız" şeklinde sitem edilir. Türk-Alevi kültüründe Hz. Muhammed Güneş, Hz. Ali Ay ve Fatıma Venüs ile ilişkilendirilir.

Doğu Türkistan Şamanları İslam'ın etkisiyle mitlerdeki Tanrı ve Tanrıçaları bu dinin ana karakterleri ile değiştirmişlerdir. Örneğin Venüs'e söyledikleri ilahilerde Çolpanın yerini Fatma Anayı sembolize eden Peri Han almıştır. (Inan 2000: 109)

Müslüman Şamanların duası da İslam'a göre değişmiştir:

*Ay Perileri Ay Hanlar,
Ya Allah, Ya Allah!*

*At sürüleri çobanına pir olan
hazreti Çolpan Ata'dır.*

*Bir dileğim sizlerden, bir dileğim
pirlerden. (Inan 2000: 123)*

Öyle anlaşılıyor ki Türk mitolojisinde ve Şamanizm'inde Venüs ve Ana Tanrıça tapımı çok önemli bir yer tutmuştu. Şamanlar hemen her ilahilerinde Venüs'ün adını anarak onu yüceltmıştır. İslam'dan sonra da bu Venüs kültü devam etmiştir.

Beş uçlu yıldız işareti Venüs'ün sembolüdür. Venüs her sekiz yıl-

da bir beş kez güneşle kavuşum yapar. Sekiz yıllık sürede Venüs'ün yaptığı bu beş kavuşum noktasını 360 derecelik bir daire üzerinde işaretleyip karşılıklı olarak birleştirdiğimizde, birbirleriyle yüz elli derecelik açılar yaptığını görürüz ve karşımıza beş köşeli yıldız, yani pentagram çıkar.

*Erzincan Mama Hatun Türbesi'ndeki
5 Uçlu Yıldız*

Türkler Venüs'e "8 Yıldız" da der. Bunun nedeni Venüs'ün güneş ile kavuşum yaptığı ve döngüsünü tamamladığı sürenin 8 yıl olmasıdır. Aslında kadim mitolojilerde Güneş ile kavuşan Venüs kötücül bir cadı olarak görülür. Kısacası Venüs'ün döngüleri onu Aşk Tanrıçası, Savaşçı, Yeraltı Tanrısı ya da Cadı'ya dönüştürür.

Sevgili mitolog Campbell, bu ahenkli döngüyü şiirsel bir dille şöyle tanımlar:

"Gece Göğünün Altın Taçlı Kraliçesi, Tanrıların Dansçı Köle Kızı, Sabah Yıldızı Olarak Sonsuza Ka-

dar Bakire, Akşam Yıldızı Olarak Kutsal Fahişe, Ve Güneşin Yalımıyla Cehennem Cadısıdır O....”

Campbella göre; Mitolojinin resim dilinde, sembol olarak kullanılan “Kadın” imgesi, bilinmesi gerekenin bütününü temsil eder ve Tanrısal özün kendisidir. Kahraman bilmeye gelen kişidir. Tanrıçayla karşılaşma, kahramana

“Aşk” ödülü olarak döner. Mitolojilerde, kahramanın “Sevgilisine” olan yolculuğu, epey zorludur. Bu yolculuk esnasında ejderhalar ve yılanlar ile savaşmak ve onları yenmek zorundadır. “Kozmik Erginlenme”; kozmik at, kozmik ge-yik, kozmik kartal, kozmik ağaç, kozmik direk, kozmik labirent aracılığı ile gerçekleştirilir.

İNANNA - İŞTAR

İNANNA, Ay Tanrısı Nanna’nın kızı ve yer altı Tanrıçası ile Güneş Tanrısı Utu’nun kız kardeşidir.

İnanna’nın göksel arketipi Venüs gezegenidir. Sümercede İnanna’nın ismi “Göğün Hanımı” “Nin-Anna” anlamına geldiği gibi, özellikle kendisine mahsus “Gök Tapınağının” veya Uruk’ta kutsal fahişesi olduğu “An’ın Tapınağının Hanımı” anlamını da taşır. An en büyük Tanrıdır ve O, tüm Gezegen-Tanrılara ve küçük Tanrılar olan 12 Takımyıldızın atası ve sahibidir. Onun makamı Kutup Yıldızıdır ve tüm göksel cisimler onun etrafında döner. O kadar çok sayılan bir kişiliği vardır ki kendisine adanan 15 büyük tapınak vardır. Çağlar geçtikçe bütün Tanrıçaları şu ya da bu biçimde kendi bünyesine aldı ve nihayetinde tüm Tan-

rıçalar sadece onu temsil eder oldular. (Kramer-Bottero 2005: 18)

İnanna’ya Sümer mitlerinde; “Göklerin Hanımı”, “Hanımefendi”, “Kutsal İnanna”, “Genç Kadın İnanna”, şeklinde hitap edilir.

Tanrı Boğa, Tanrıça ve çift ağızlı balta olan Labrys ikonografileri ve anlatıları, Kozmik Boğa Tanrı olarak kabul edilen Boğa Takımyıldızı, onun oğlu olan Orion Takımyıldızı ve Tanrıça arketipi olan Venüs gezegeni arasında yaşanan olayları anlatır. İnanna ve Dumuzi, İştar ve Tammuz, Venüs ve Adonis ve İsis ve Osiris olarak vücut bulan karakterleri gökyüzündeki arketipi Venüs ve Orion Takımyıldızıdır. Labyris adı verilen çift taraflı balta ise Tanrıçanın baltasıdır ve gökyüzündeki arketipi Orion Takımyıldızıdır.

Boğa Tanrının ölmesi ya da oğlu olan Orion Takımyıldızı tarafından öldürülmesi, Dumuzi'nin yeraltına inmesi ve Tanrıçanın ölümler alemine inmesi şeklinde anlatılan olaylar, tamamen gökyüzünün döngüsü ile bağlantılıdır. Yaz ve Kış aylarında, ufuk çizgisinin altında olan ve gece gökyüzünde görünmeyen takımyıldızların, arkaik insanlar tarafından yer altına ve ölümler alemine indiği varsayılır. Ya da göksel ve kozmik Ana Tanrıça arketipi olan Venüs'ün, gökyüzünde görünmediği 7 gün, onun yeraltına olan yolculuğu olarak hayal edilir. Bunların dışında Boğa Tanrının boynuzları olarak kabul edilen Ay'ın Hilal şekli, yeniden doğuş olarak kabul edilir. Ay 3 gün ölür ve yeniden doğar. Ay'ın bu halleri yeniden doğuş ile ilgili mitlere kaynaklık eder. Özellikle dağlar Boğa Tanrının makamı sayılır. Günümüzde hâlâ dağlara, Boğa'nın farklı dillerdeki adları verilir. Toros Dağları, Alp Dağları, Binboğa Dağları vb gibi. (Campbell 2003: 146)

Campbell Ay'ın Hilal şekline Ay Boğası adını verir. (Campbell 2003: 143)

Kozmik boyutta Boğa Tanrı, İnek Tanrıça ile birleşir. Bu Tanrıça elbette Boğa Burcunun yöneticisi Venüs'tür. Venüs, İnanna, İştar, Tanit, Afrodite, Umay, Tanrıça Aysit adlarıyla mitolojilerde hayat bulur.

Doğu ve Batı Venüs'ün doğdu-ğu ve battığı yöndür. İnanna'nın da söz sahibi olduğu bölgedir. Batı, yeraltı dünyası ve ölümler alemini ile ilişkilendirilir. Batı yönü ile ilişkilendirilen bir başka gezegen, Tanrıça İnanna olarak karşımıza çıkan Venüs gezegenidir. Venüs'ün gökyüzünde görünmediği 7 gün, onun ölümler alemine indiği şeklinde yorumlanır. Venüs'ün diğer yüzü, kötü kız kardeşi Ereşkigal'dir ve Ereşkigal yeraltı dünyasının Tanrıçasıdır.

Venüs 260 gün boyunca Sabah Yıldızı olarak görünür. Bu 260 günden sonra 60 gün gökyüzünde görünmez. Daha sonra Akşam Yıldızı olarak doğar ve Güneşin batışından sonra 260 gün bu pozisyonda kalır ve 7 gün sonra tekrar Sabah Yıldızı olarak doğar. Mayalar dahil bütün kültürler Venüs'ün Sabah Yıldızı olarak doğmasını uğursuz sayar. Bu durum 8 yıllık bir döngü oluşturur.

"Göklerin Altın Taçlı Kraliçesi" olarak nitelenen İnanna'yı ise, 7 Köpek götürürdü. Evcilleştirilmiş ve tasmalı köpekler, Sümer mitlerinde de yer alırdı. İnanna'nın 7 köpeği olarak beliren mit motifleri, 7 yıldızlı Büyükayı Takımyıldızı ile bağlantılıdır. Dumuzi'nin köpekleri ise Orion Takımyıldızının hemen ayağının dibindeki, Büyük Köpek ve Küçük Köpek (Canis Major ve Canis Minor) Takımyıldızlarıdır.

Dumuzi'nin göksel arketipi Orion Takımyıldızıdır ve yılın 6 ayını gökyüzünde, diğer 6 ayını yeraltında geçirir. Dolayısıyla yeraltına indiğinde köpekleri de ona eşlik ederdi. İnanna olarak beliren figür olan Venüs, 7 gün yeraltına yani ufuk çizgisinin altına iner, ve tekrar doğu ya da batı yönünden doğar. O yeraltına götüren de arkaik mitlerde 7 Kurt, 7 Köpek, 7 başlı Ejder olarak düşünülen Büyük kayıdır. Büyük kayı zamanı ve mevsimleri yaratan at arabası şeklinde de düşünülür. Onun döngüsünün gece ve gündüzü yarattığı, gökyüzündeki gezegenleri yeraltına götürdüğü hayal edilir. Dumuzi Orion Takımyıldızını ifade eder. Orion ya da Dumuzi "Kozmik Çoban'dır" ve İnanna'nın sevgilisidir. Sümer mitlerinde iki zıt karakter olan Dumuzi Çoban Tanrı, Enkimdu ise Tarım Tanrısı olarak çatışır. Bu ikisi, Tanrıça İnanna'nın koca olarak seçim yapmak zorunda olduğu iki karakterdir.

Onun birincil kült merkezi Uruk kentinde Eanna Tapınağı idi. Eanna "Göksel Cennet" anlamına gelir. Mitolojilerde Sirius Yıldızı Tanrıçanın yıldızı olarak görülür. Mısır mitlerinde Tanrıça İsis'in yıldızı Sirius'tur. Orion Takımyıldızı ise daima Tanrıçanın eşi-sevgilisi olarak görülür. Eanna da Tanrıça İnanna'nın evi ve ikâmetgahıdır. Bu bağlamda Eanna'nın Ori-

on ya da Sirius Takımyıldızları ile bağlantılı bir göksel bölge olduğu düşünülebilir. Osiris'in ve Dumuzi-Tammuz'un göksel arketipi Orion Takımyıldızıdır. Orion kelimesinin de Uru- ann = "light of sky" şeklinde olduğu kayıtlıdır. Sümer astronomisinde Tanrıça İnanna-Venüs ve Nanna-Ay Tanrısı; Koç, Boğa ve İkizler Takımyıldızlarından yani Orion, Sirius ve Pleiades'in de dahil olduğu bölgeden sorumludur. Yani Tanrıça İnanna'nın yönettiği ve bir anlamda onun evi olan tapınağının Zodyak'taki yeri, Koç, Boğa ve İkizler Takımyıldızıdır. Bu bölge aynı zamanda Ay Tanrısı Nanna'nın da evidir.

Venüs gezegeninin, başka mit figürlerinin kılığına girdiği 4 ayrı görüntüsü vardır. İlki Kutsal Bakire ya da Kutsal Fahişe, ikincisi Savaş Tanrıçası, üçüncüsü Ölüm Tanrıçası ve dördüncüsü Cehennem Cadısı. Venüs çoğunlukla Akşam Yıldızı olarak Batı'da gözlemlenir. Akşam Yıldızı olarak doğduğunda, tüm insanları, kadınları ve hayvanları koruyan bir Tanrıça olarak hayal edilir. Fakat Venüs bazen, sabah yıldızı olarak doğuda, Güneş doğmadan biraz önce, ufuk çizgisinin üstünde görünür. Sabah Yıldızı olarak doğduğu zaman, elinde kılıcı tüm yıldızları öldüren bir savaşçı gibi düşünülür.

Koç, Boğa, İkizler ve Orion Takımyıldızları. Ülkerler yani Venüs'ün kızları da Boğa Takımyıldızının içindedir.

O artık Aşk Tanrıçası değil, Savaş Tanrıçasıdır. Venüs bazen yeraltına iner. Daha doğrusu ufuk çizgisinin altında kalır ve onun ölümler alemine gittiği düşünülür. Yani gökyüzünde 7 gün görünmez. Böylece ölümler alemindeki Ölüm Tanrıçasına dönüşür. Bazen de Güneşin önünden geçer. Venüs'ün Güneş önünden geçişi, onu Cehennem Cadısına çevirir.

Onun Güneşin kızıl aleviyle yandığı ve hem beden olarak kızgın ateş ile kızıla büründüğü, hem de karakterinin değişerek, ateşiyle yakıcı bir cadı olduğu hal edilirdi.

1. Savaş Tanrıçası Olarak Tanrıça İnanna

Akadca yazılmış ve İhtar'a adanmış bu epik şiir onu över. İhtar İnanna'nın Akad dilindeki adıdır.

*Tanrıların pek yücesini
En cesurunu övüyorum!
Ningal'in kızının,
Gücünü övüyorum.
Evet pek ulu İhtar'ın
Tanrıların en cesurunun,
Ningal'in kızının,
Gücünü söylüyorum bir kez
daha!
Ünlüdür başarıları*

*Esrarlıdır kurduğu tezgahlar:
Hep savaşa tutuşur
Şaşkına çevirir yaptıklarıyla.*

Sümer mitlerinde onun eril-savaşçı tarafı, şöyle anlatılır:

*Ergücü giysisini giyen sensin,
Söylenmesi gereken sözcükleri sensin belirleyen*

*Senin elinde çubuk, değnek
Senden neyi esirgedik ey genç kadın İnanna?*

Sensin savaşları ve muharebeleri

Hazırlayan ve ilan eden!

(Kramer-Bottero 2005: 201)

İnanna'nın savaşa yönelik görevleri vardır. Ergücü giysisi, muhtemelen o dönemde savaşlarda giyilen zırh benzeri bir asker giysisidir. İnanna'nın savaşları, elinde tuttuğu asa ya da baston ile yönettiği ifade edilir. Elinde tuttuğu "Çoban Sopası" onun diğer Tanrılar gibi gökyüzündeki yıldızları ve insanları götüğü anlamına gelir. Türk mitolojisinde de Çolpan yani Venüs, At Çobanı Tanrısı ya da Çoban Yıldızı olarak anılır. Aslında "Çoban" göndermesi, Venüs'ün sevgilisi olan "Göksel Çoban", Orion Takımyıldızı ile eşleştirilen Çoban Dumuzi ile de bağlantılıdır. İnanna'nın davulu ise, "Savaş Davulu" olarak betimlenir. O, yani Venüs, Çobanın Yıldızıdır.

Tanrıça İnanna

Sümer tabletlerinde İnanna, sol elinde asa ve sağ eli ile bir organla aslan tutarken gösterilir. Uzun örgülü saçları ve boynuzlu bir başlığı vardır. Kanatlarının arkasında gizlediği savaş okları, onun sabah yıldızı olarak doğduğu hali ile bağlantılıdır. İnanna'nın sağ tarafındaki güneş sembolü onun sabah güneşten önce doğduğunu gösterir. Yani tam anlamıyla savaşta hazırlanan bir Tanrıçadır.

*Ea-Enki en yüce mertebeyi
Yine ona verdiğinden,
"Dişi Aslan" İştâr'ın ruhunu da
yatıştı!*

(Kramer-Bottero 2005: 242)

Öyle görünüyor ki İnanna'nın savaşçı ve saldırgan ve aynı zamanda hükmedici kimliği "Dişi As-

lan” ile ilişkilendiriliyor ve sembol olarak Sümer tabletlerinde dişi aslan ile birlikte tasvir ediliyordu.

Göksel küre Venüs mitlerde çoğunlukla “Yabanıl Hayvanların Tanrıçası” olarak bilinir. Aslan figürü onun Aslan Takımyıldızındaki konumunu da ifade ediyor olabilir.

Tanrıça Inanna

İnanna Sümer tabletlerinde bir elinde kendi ağacı olan Huluppu’yu taşıırken gösterilir. Çoğunlukla Güneş Tanrısı Utu ile birlikte tasvir edilir. Çünkü İnanna’nın göksel arketipi olan Venüs, Güneşin doğduğu ya da battığı yöndedir. Ayrıca İnanna Eril bir arketip olan Güneşin kız kardeşidir.

Koparılmış kafaları toz gibi yatarsın,

Tohum gibi saçarsın etrafa

....

Davulundan yakarışlar çıkarıp.

(Kramer-Bottero 2005: 201)

Yukarıdaki epik şiir onun sa-vaşlarda nasıl bir rol oynadığını gösterir. Koparılmış kafalar ifade-si, savaşçı ve acımasız yönüdür.

Dik olanı sensin büken

Eğri olanı düzelten!

Keten sarınıp giyinen

Sensin yünü eğiren iğle dokuyan

Rengarenk iplikleri birbirine ka-tan! (Kramer-Bottero 2005: 201)

İnanna’nın dişi yönünü ifade etmek için kullanılan metaforlar ise, dokuma tezgahı, iğ, iplik, ke-ten-kumaş vb. malzemelerdir.

İnanna Sümer mitlerinde “Sa-vaşçı ve Şehvetli” şeklinde tanımlanır. En zengin ve en çeşitli epik şiirler İnanna ile ilgili mitlerdir.

Tanrıların pek yücesini,

“En cesurunu övüyorum!”

Ningal’in kızının,

Gücünü övüyorum,

Evet pek ulu Iştar’ın

Tanrıların en cesurunun,

Ningal’in kızının,

Gücünü söylüyorum bir kez

daha!

Ünlüdür başarıları

Esrarlıdır kurduğu tezgahlar:

Hep savaşa tutuşur

Şaşkına çevirir yaptıklarıyla!

(Kramer-Bottero 2005: 232)

İştar-Inannayı yani Venüs'ü öven bu şiir açıkça onun savaşçı yönüne yapılan bir övgüdür. O güç-lü, cesur, yüce, ulu, başarılı, ünlü, esrarlı, savaşçı sıfatları ile övülür. Sümer mitlerinde Ningal, Ay Tanrı-sı Nanna'nın karısı olarak karşımı-za çıkar. Aslında Ay'ın karanlık ve dişil yönü, Ningal olarak karşımıza çıkar ve "Karanlık Ay", Ningal ola-rak ifade edilir. Nin dişil bir ön ektir ve hanım anlamına gelir. Gal söz-cüğü ise kötücül ve yeraltı varlıkla-rını tanımlamak için kullanılır. Ve-nüsün karanlık, kötücül ve savaşçı yönünü doğuran ise, elbette Ay Tanrısının karanlık, kötücül ve yer altı ile bağlantılı karakteridir.

*Tanrıların ve kralların önünde
"vals eder"*

Olanca erkeklği ile..

.....

*İştar'ı öven şarkılar söylüyorum
Tanrıçaların en yücesini!*

*Ellerinde tutar bütün "Güçleri",
Ve dağıtır gönlünce!*

İştar ellerinde tutar

Halkların dizginini,

Tanrıçaları susta durur

Verdiği emirlere!

Hükümandır sözü

Kararı da kesin!

*Meclislerinde bir araya gelen
tek bir Tanrı*

Bile, ona karşı koymaya cesa-ret edemez.

.....

*Kahramanlık eşlik eder ona
Ölçü nedir bilmeyen İştar hep
tepelemek ister,
İştar için bayram demek, sa-vaşmak demek.*

Savaşanları çarpıştırmak,

Zabitleri kızıştırmak

Birlikleri salmak!

Savaşma hırısı

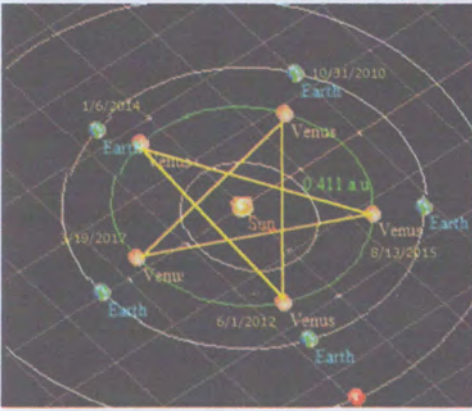
Çarpışma coşkusu

Gerçek doğasını serer ortaya

Ve gösterir neyi bildiğini..

(Kramer-Bottero 2005:232-233)

Venüs Tanrıların dansçı köle kızıdır. Onun "Erkek Gibi Dans Etmesi" elbette erilliğini de göste-rir. Onun gökyüzündeki konumu, diğeri Tanrı-Gezegenler ile olan bağlantısı ve açıları gökyüzün-deki dansı olarak görülür. Venüs, her sekiz yılda bir Güneş ile farklı bir burçta 5 kez kavuşum yapar ve 8 yıllık bu süre içinde Güneş'in etrafında 5 kez dönmüş olur. Ve-nüs gezegenin 8 yılda yaptığı 5 döngüdeki 8/5 oran, "Altın Orana" ya da "Pi" sayısına karşılık gelir. Venüs'ün bu döngüsü "Venüs'ün Dansı" ya da "Venüs'ün Valsi" ola-rak bilinir. Bu yüzden Sümer mit-lerinde de "Tanrıların Dansçı Köle Kızı" olarak anılır. Ayrıca haftanın 5. Günü olan Cuma ona atfedil-miştir. Friday, adını İskandinav mitlerindeki Tanrıça Freya'dan alır. Elbette Freya'nın da göksel arketipi Venüs gezegenidir.

Venüs'ün Döngüsü

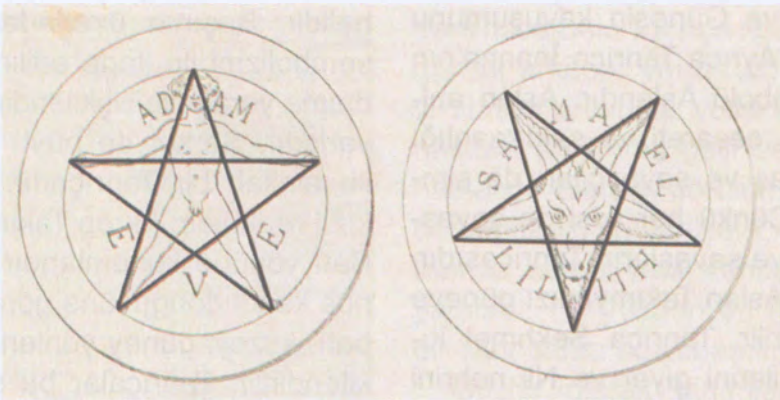
Venüs bu döngünün sonunda ya "Sabah Yıldızı" ya da "Akşam Yıldızı" olarak doğar. Onun bu döngüsü, iki zıt karakterini ifade eden bir sembolizm ile ifade edilir. Sabah Yıldızı olarak ölümcül, şeytani, savaşçı, eril ya da cadı kimliğini vurgulamak için, iki ucu yukarı yöne bakan pentagram biçiminde çizilir. Akşam yıldızı olarak aşk Tanrıçası ve iyicil kimliğini vurgu-

lamak için, tek ucu yukarı bakan pentagram şeklinde çizilir. Bu iki pentagram şekli, bütünüyle onun gökyüzündeki 5-8'lik döngüsünün, izdüşümüne göre çizilmiştir.

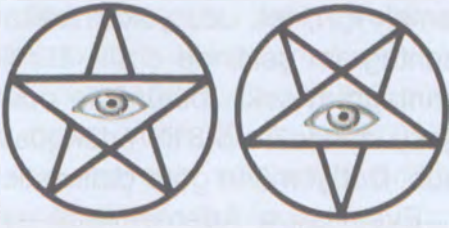
Eve Havva Ademin iyicil eşi, Lilith ise Ademin kötücül eşi olarak kabul edilir. Elbette Havva Venüs'ün iyicil Tanrıça yönünü, Lilith ise Venüs'ün kötücül Cadı yönünü ifade eder.

Türk mitlerinde Şamanlar Venüs'ün olumsuz tarafı olan Sarı Kızı Lilith şeklinde düşünür. Onlara göre Sarı Kız Havva'nın düşmanıdır. (Beydili 2003: 485)

Bazen sembolizmde Venüs'ün kötücül, savaşçı ve şeytani döngüsü ile, iyicil, barışçıl ve aşkı anlatan döngüsü pentagram içine çizilen göz şeklinde de simgelebilir. Yani eski tabir ile Zühre bazen sevgiyle, bazen de hiddetle bakar.

İyicil ve Kötücül Venüs. Venüs'ün iyicil tarafı Havva olarak düşünülür ve eşi Adem'dir. Venüs'ün kötücül tarafı olan Lilith, yine Satürn'ün kötücül tarafı olan Samael ile ilişki yaşar ve ondan çocukları olur.

Venüs'ün İyicil ve Kötücül Bakışı

Göz çoğunlukla Tanrıçanın Gözü ve Venüs ile ilişkilendirilir. Venüs'ün kötücül savaşçı tarafını açığa çıkaran sabah doğuşu ve Güneşin önünden geçişi Mısır mitlerinde Tanrıça Sekhmet ile ilişkilendirilir ve ona "Ra'nın Gözü" şeklinde hitap edilir. Venüs'ün Güneşin yalımı ve kızılığı ile yandığı ve cehennem cadısına dönüştüğü varsayılır. Sekhmet Aslan Başlı bir kadın şeklinde tasvir edilir. Güneşin yıkıcı ısını simgeleyen başlığında yuvarlak kırmızı bir disk taşır. Aslan sembolizmi Aslan Burcu ile alakalıdır ve Güneşi ifade eder. Bu ikonografi Venüs ve Güneşin kavuşumunu anlatır. Ayrıca Tanrıça İnanna'nın da sembolü Aslandır. Aslan atılganlığı, cesareti ve saldırganlığı ile savaş ve savaşçıları da simgeler. Çünkü her ikisi de savaşçıların ve savaşların Tanrıçasıdır. Ayrıca Aslan Takımyıldızı güneye yerleştirilir. Tanrıça Sekhmet kırmızı giysilerini giyer ve Nil nehrini kan rengine boyar. Bu tanımlama onun savaşçı kimliğini ve kan dökücü yönünü simgeler. Zaten

isminin anlamı da "Güçlü Olan"dır. Bu tabir Türk mitlerinde Erklig adını alan kötücül ve savaşçı Venüs ile örtüşür. Mitolojimizde Venüs "Güçlü" anlamına gelen Erklig şeklinde anılır. Sekhmet, Mısır savaş, yıkım, veba ve şifa Tanrıçasıdır. Onun cadılara atfedilen şifacıl bir tarafı da vardır. Sekhmet'in şifacıl yönünü simgeleyen Yılan sembolü başlığında yer alır. Elinde Venüs'ün sembolü olan anahtar şeklinde bir simge tutar. Diğer elinde ise Tanrıça İnanna gibi kraliyet asası vardır. Sekhmet ve Hathor çoğunlukla birlikte tasvir edilir. Hathor Venüs'ün iyicil yüzü olarak akşam yıldızı halini, Sekhmet ise sabah yıldızı halini anlatır. Hathor Boğa Boynuzlarının arasında Güneş diskiyle ifade edilir. Venüs'ün yüceltiği Burç Boğadır ve Doğu tarafına yerleştirilir. Tanrıça Serket ise Venüs'ün yeraltı yolculuğu halidir. Başının üzerinde Akrep sembolizmi ile ifade edilir. Akrep daima yeraltı ile ilişkilendirilen bir varlıktır. Serket de büyü ve şifa ile alakalı bir Tanrıçadır. Giyimi kırmızı renktedir. Akrep Takımyıldızı Batı yönüne konumlandırılır. Venüs kendi döngüsüne göre doğu, batı, kuzey, güney yönleri ile ilişkilendirilir, Tanrıçalar bu sembolizme uygun olarak takımyıldızlar ile de özdeşleştirilir. Sekhmet Güney yönü Aslan Takımyıldızı,

Hathor, Sekhmet ve Serket.

Hathor Doğu yönü Boğa Takım-yıldızı, Serket Batı yönü Akrep Takım-yıldızı ile bağlantılıdır. Nil nehrinin Tanrıçası ise iki elinde sürühi tutan ve içinden suların aktığı Anuket'tir ve Kova Takım-yıldızının bulunduğu yön olan Kuzeye yerleştirilir. Bu Tanrıçalar Venüs gezegeninden türeyen ve çoğalan Tanrıçalardır.

Tanrıça Anuket

Bu arada cinsel yolla bulaşan hastalıklar Zühre'nin yani Venüs'ün adıyla anılır. Zührevi Hastalık, Kutsal Fahişe İnanna'nın Hastalığı şeklinde yorumlanabilir. "Zührevi hastalık" kelimesi "Venüs'ten gelen hastalık" şeklinde çevrilebilir. Zühre Arapça Venüs demektir. Venüs, mitolojilerde Ana Tanrıça karakterlerini yönetir. Yani mitlerdeki Tanrıça figürlerinin göksel arketipi Venüs'tür. Zührevi Hastalık, cinsel yolla bulaşan hastalık anlamına gelir ve fahişe hastalığı olarak görülür. Arkaik dönemde kutsal fahişelik, Tanrıça İnanna adına yani Venüs adına yapıldı. Bu yüzden bu hastalık, bir Tanrıçanın adıyla anılır.

Güçler olarak tanımlanan ve kaderi ve yazgıyı belirleyen Me'ler, İnanna'nın güçleri olarak anlatılır. Bu "Güçler" Enlil ve Enki'nin elin-

de olsa da, zaman zaman İnanna bu güçleri ele geçirir. O Çoban Gezegeni ve elinde Çoban Sopası olduğu için insanları da yönetir. Halkların ve insanların dizginini elinde tutar. Onun savaşımlardan nasıl keyif aldığı ifade eden şu cümle çok çarpıcıdır, “İştar için savaşmak demek, bayram demek”.

*Kral asası, taht ve taç
Verildi ona,
Bütün evren emrine verildi!
Erkek cesareti,
Başarısı ve dinçliği verildi.
Hatta şimşekler ve parıltılarla
Sarıp sarmalandı!
Evet insanlara kıyasla
Bu korkunç çehreyi kuşandı!
Doğa üstü parıltılarla
Dehşet ve cesaretle donandı!
Sadece gözü peklik var aklında
Sadece savaşmayı düşünür.*

(Kramer-Bottero 2005: 233-234)

İnanna-İştarın ya da göksel sembolizm ile konuşacak olursak, Venüs’ün bizim bildiğimiz dişil yönünden daha çok, savaşçı ve erkeksi yönü övülür. Onun cesareti erkeklerin cesaretine benzetilir. Gökyüzündeki pırıltısı ve ışığı övülür. Hükümdarlık ve hakimiyet sembolleri olan Asa, Taht ve Tacın ona verildiği anlatılır. Gökyüzünden gönderdiği şimşekler yine onun silahı ve savaşçı yönüne gönderme yapar. O cesur ve

gözü pek göksel savaşçıdır. Ve yeryüzünde insanlar arasında çıkan çatışmalar ve savaşlar ile de doğrudan bağlantısı vardır.

Sümer mitlerinde İnanna’nın savaş Tanrıçası olarak övülmesi şöyle devam eder:

*Büyük çatışmalara kendini
kaptıran sen,
Kalkanları un ufak eden
Kasırgalar ve fırtınalar yaratan
Kibirli hükümdar İnanna,
Savaş başlatmakta uzman
Yeri yıkıp geçer ülkeler fethe-
dersin
Uzun menzilli oklarınla!
Aşağıda ve yukarıda yırtıcı bir
hayvan gibi kükredin.
Ve halkların tepesine bindin!
Dev bir yabani öküz gibi sipere
yattın sabırsız,
Saldırmak için düşman toprak-
lara
Harikâ bir aslan gibi köpüren
ağzınla
Rakiplerini ve asileri yıkıp
geçtin!
Hükümdarım ey, gökyüzü gibi
genişlediğinde
Toprak gibi genişlediğinde,
Güneş gibi doğduğunda
Işıktan yapılma devasa kollarını
açarak
Yukarılarda dolaştığında, kor-
ku ve şaşkınlık salarak
Köreltici parıltınla yeri aydınlat-
tığında*

*Dağlarda dolaşarak
Işıklı ağını üzerlerine attığında
“Çiçeklenmiş Dağı” ışınlarıyla
yıkadığında*

*Ben de gönlümce kutlamak is-
tiorum*

*Muharebelerin kraliçesini, Sin’
in büyük kızını,*

Genç kadın İnanna’yı.

*Ben, der İnanna, yeryüzünü ve
gökyüzünü kat ettiğimde.*

(Kramer-Bottero 2005: 248-249)

İnanna’nın övülmesi, onun uzun menzilli oklarıyla savaş meydanlarındaki yıkıcılığını anlatır. O savaşları başlatan muharebelerin Tanrıçasıdır. Saldırganlığı vahşi bir Aslan’a benzetilir ve Aslan İnanna’nın simgelerinden biridir. Onun “Sabah Yıldızı” olarak Güneşten önce doğması ve yeri aydınlatması vurgulanır. Bu onun savaş yıldızı haline bürünmüş şeklidir. Mit yazarının göksel sembolikleri çok iyi bilen bilgelere biri olduğu çok açıktır. Bu epik şiirin yazıldığı dönemde, Venüs’ün bu döngüsünün bir savaşı başlattığı ve insanları birbirine düşürdüğü de anlaşılabilir.

Ebih’i görmeye geldiğimde

Bana hiç hürmet göstermedi,

*O halde bana hiç hürmet etme-
diğinden*

Önümde toprağı öpmediğinden

*Sakalıyla önümde tozları sü-
pürmediğinden*

*Tahrik eden bu ülkeye el uza-
tacağım*

*Benden korkmayı öğreteceğim
ona!*

*“Büyük kenarlarına büyük
öküzler*

*Küçük kenarlarına da küçük
öküzler göndereceğim”*

Ayağımın altına alacağım

*İnanna’nın “Kutsal Dansı” üze-
rini kaplasın diye!*

*Savaş getireceğim oraya, çar-
pışmalar olacak*

Sadağımdan oklar atacağım

Uzun bir salvo ile atacağım.

(Kramer-Bottero 2005: 249)

“İnanna’nın Kutsal Dansı” aslında onun gökyüzündeki beş sevizlik döngüsü ve sonunda savaş yıldızı haline gelmesi ile alakalıdır. İnanna “Göksel Savaş Dansından” sonra attığı oklar ile, insan arasında savaşların ve çarpışmaların başlatıcısı olacaktır.

Bir Sümer kenti olan Mari’de idarecilik yapan Ebih-II’nin heykelinde Tanrıça’ya olan bağlılığı yazılıdır. Mari’de, İnanna-İştâr tapınağında bulunan bu heykel MÖ 2400 yılına tarihlenir. Epik şiirde de belirtildiği gibi sakallıdır. Heykelin yan tarafındaki çivi yazısında şu yazılıdır: “Bu heykeli, Ebih-il, gözetmen, İştâr’a (?), adadı.” Bu yazıdan da anlaşılacağı üzere

Ebih-il, İnanna'ya olan yani gök-
sel gezegen Venüs'e olan bağlı-
lığını ifade etmiştir. Çünkü savaş-
larda başarı sağlayabilmek için
ona tapınmak ve sunular yapmak
gerekir.

Sin'in kızı İnanna,
Kraliyet pelerinini giydi yeniden
zarifçe sarındı
Korkunç doğa üstü parıltıyla
süsledi alnını,
Kutsal göğsüne kırmızı akikten
yapılma rozetleri koydu,
Sağından yedi başlı gürzünü
çıkardı
Ayaklarına da parlak sandallar
geçirdi!
Sonra da alacakaranlıkta yiğit-
çe çıktı
Hayran-Olunan-Kapının yolu-
nu tuttu!
Orada adağını sundu
Ve An'ı selamladı!
O da İnanna'yı görünce sevindi
İlerleyip tahtına oturdu,
Kendiliğinden aldı şeref yerini!
"An babam (dedi) selamlarım
seni!
Dinle beni!
Gökteki bütün Tanrıları korkut-
tun benden yana
Sayende evrende kimse karşı
çıkamaz sözüme
Yıkıcı silah Anbarra'yı verdi
bana
Antiba'i ve Mansium'u verdin
Sağlam kaideli taht Kigalsike'yi;

A'ansutu'yu verdin elime;
.... gibi yay çekmeyi;
Altı hayvan koşulu arabayı yer-
de durdurmayı
Ve de dört atın çektiği arabayı
salmayı
Askeri seferlere ve baskınlara
katılmayı
Komutanlarının önüne toz bu-
lutu içinde çıkmayı;
Kendi elimle ok atmayı
Tarlalara, bahçelere, ağaçlıkla-
ra saldırmayı
İsyan eden ülkelerin binalarını
dümdüz eden Tarla tapanını
Saldırganların karşısında kapı
pencereyi
Kapı kanadı kilitlemeyi!
Kralım An, tüm bunları bana
sen bahşettin:
Bunları nasıl etkili kılacağımı
öğrettin!
Bu ülkeleri yıkacak orduların
reisinin
Sağ yanına sen koydun beni
.....
Ben İnanna en yakıcısı Tanrı-
ların
En şiddetlisi Anunna'ların!
Çünkü bu ülkeye geldiğimde hiç
Hürmet etmedi bana!
Ben, İnanna, bu ülkeye geldi-
ğimde
Bana hiç hürmet etmedi!
Ebih'i görmeye geldiğimde,
Bana hiç hürmet göstermedi!
O halde bana hiç hürmet etme-
diğinden

Önümde toprağı öpmediğinden

Sakalıyla önünde tozları süpürmediğinden

Tahrik eden bu ülkeye el uza-
tacağım:

Benden korkmayı öğreteceğim
ona!

“Büyük Kenarlarına” “Büyük
Öküzleri”

“Küçük Kenarlarına da” “Küçük
Öküzleri” göndereceğim

Ayağımın altına alacağım
İnanna'nın “Kutsal Dansı” üze-
rini kaplasın diye!

Savaş getireceğim oraya, çar-
pışmalar olacak

Sadağımdan oklar atacağım
Sapanımın taşlarını
Kılıcımla kakacağım

Atmalık-Sopamı atacağım
üzerine

Sık ağaçlıklarını aleve verece-
ğim

Tahrik eden ağaçlarına indire-
ceğim baltamı

Arındırıcı ateş Gibil'e emrede-
ceğim

Sulanan tarlalar arasında ça-
lışmasını

Aynı dehşete uğratacağım onu
Eskiden Irak Aratta'yı vuran
dehşetin aynısına!

An'ın lanetlediğı bir kent gibi
Bir daha asla kurulamayacak!
Enlil'in uyuşukluk saldığı bir
kent gibi,
Bir daha ayağa dikilemeyecek!

Evet! Ben yaklaşırken titreye-
cek bu ülke:

“Ebih şanıma ilan etmeli ve beni
bana uygun biçimde kutlamalı!”

(Kramer-Bottero 2005: 251-252)

Ay Tanrısı Sin'in (Nanna) kızı
İnanna, tamamen savaşçı giysi-
lerini giyer ve tüm savaş araçla-
rıyla donatır kendisini. Pelerinini
ve sandallarını giyer. Oklarını,
mızraklarını, sadak, ok ve yayı-
nı kuşanır. “Baltasını” ve “7 Başlı
Gürz”ünü eline alır. Alnındaki par-
lak ışık, Venüs'ün güçlü, savaşçı
ve öldürücü ışığı olarak anlatılır.
Anunna'ların ya da Anunnaki'lerin
en şiddetlisi tanımı, diğer 6 küre
içinde en yakıcı ve yıkıcı karakte-
re sahip olduğunu gösterir. “Hay-
ran Olunan Kapı” şeklinde betim-
lenen kapı Tanrı Anu'nun kapısı
olan “Sirius Yıldızı”dır. İnanna en
büyük Tanrı ve atası olan Anu'nun
huzuruna savaş giysileri ile do-
nanmış bir biçimde çıkar. Ve tüm
öfkesi ile Enbih'in kentini yıkaca-
ğını, ağaçlarını ateşe vereceğini
söyler. Atmalık-Sopa, savaşlarda
kullanılan bir çeşit yanıcı mal-
zeme ile kaplanmış ucu yanan
sopalar gibi görünüyor. Bu kenti
lanetleyerek tamamen ortadan
kaldıracağını söyler. Venüs ya da
İnanna, en büyük Tanrı Anu'nun
kapısında, şanıma yakışır bir şekil-
de tüm bu tehditleri savurur. Gibil,
Anu'nun oğlu olan “Ateş Tanrısı”-

dır. Gibil'in ateşin ve demirhane-
nin efendisi olarak metalürji bil-
geliğine de sahip olduğu belirtilir.
Bu bağlamda "Demircilik" mesleği
ile bağlantılı olduğu görülür. Do-
layısıyla kaçınılmaz olarak sa-
vaşların baş rolünü oynar. Demir
ve Demircilik, Mars gezegeni ile
alakalı görülür. Bu bağlamda De-
mir 4 elementin birleşmesinden
doğan olağanüstü bir madendir.
"Toprak" içinde olgunlaşır, "Ateş-
te" eritilir, "Hava" ile soğutulup,
"Su" verilerek olgunlaştırılır. Fa-
kat Sümer döneminde yeraltı de-
miri bilinmiyordu ve savaş araçla-
rı göktaşı demirinden yapılıyordu.
Bu yüzden Gök Tanrının silahı ve
madeni olarak da biliniyordu.

*Ama An Tanrıların kralı şu ce-
vabı verir:*

*"Demek kızım yakmak istiyor
bu ülkeyi;*

Ama neden?

.....

*Ebih'i yıkmak istiyor: Ama ne-
den?*

Tanrıların evine kadar geldi

Yaratdığı endişe ve korku!

Dehşet saldı

Anunnaların konutuna kadar!

Bütün topraklara ulaştı

Yaratdığı endişe ve korku!

.....

Ebih çift çift aslanlar dolaştırır

*Ayıların ve geyiklerin çoğalma-
sına aşırı göz yumdu*

*Orada burada dolaşmasına
göz yumdu öküzlerin*

Zengin çayırarda;

*Dağdaki "sedirlerinin" arasında
Çiftleşir karacalar!*

*Korkusu ve dehşeti izin ver-
mez ülkeye adım atmana!*

Ey genç kadın İnanna

*Bu ülkenin dehşet salan doğa-
üstü*

Parıltısıyla

Kimse yüz yüze gelemes!

(Kramer-Bottero 2005: 252-253)

En büyük Tanrı An, kızı İnanna'nın neden bu kararı aldığını sorgular. Hükümdar Enbih'i över. Onun doğaya saygılı olduğunu, hayvanlara iyi davrandığını ve onların çoğalmasını sağladığını söyler. Bunun üzerine İnanna sinirlenir ve korkunç yıkıcı gücünü gösterir.

An bunları deyince

*Hierodule (Kutsal Köle) sinir-
lendi*

Deliye döndü,

Silah deposunun kilidini açtı

Parıldayan kapısını itti!

Kibirli muharebeyi çıkardı,

Yere bıraktı koskoca kasırgayı!

Hanım hazırladı yüce oklarını

Sadağını kavradı!

Ebih'in üzerine tufan saldı

*Ve karşı konulmaz kötü rüzgârı
gönderdi!*

Hanım sonra da ülkeye saldırdı.

Adım adım yürüdü üzerine
Üst üste kılıcıyla vura vura!

(Kramer-Bottero 2005: 254)

İnanna yani Venüs'ün yıkıcı gücü öyle güzel tasvir edilir ve anlatılır ki, okuduğunuzda adeta göksel ve yersel bir savaşı yaşarsınız. Tanrı An'ı dinlemeyen ve gökyüzünden inen İnanna, yeryüzünü toza dumana katar. Büyük bir tufan yaratır. Tufan sadece sular ile gelmez. Güçlü rüzgârlar ve kasırgalar, kuraklık ve yangınlar ile de insanları yok eder. Bu arada dişil tarafı da Hierodul kelimesi ile yani "Kutsal Fahişe" şeklinde vurgulanır.

Her şeyi mahveden dev bir tırmık gibi

Baltam parçalara ayırdı bu ülkeyi!

Ben de bir tapınak yaptırdım

Büyük şeyler başlattım orada:

Sarsılmaz bir taht koydum kendim için

Dönmelere hançer ve kılıç verdim

Davul ve tef verdim eşcinsellere

Travestilerin kişiliğini değiştirdim!

.....

Şanıımı kurdum

Şanıımı kurdum Enbih üzerinde!

Enbih'i yok ettiğim için, sen Sin'in büyük kızı

Genç kadın İnanna, şükürler olsun sana!

Sana da şükürler olsun Nisaba!

(Kramer-Bottero 2005: 255)

İnanna Hükümdar Enbih'in yönettiği topraklar üzerine saldırır. Fakat bu saldırı "Doğal Afetler" şeklinde olabileceği gibi, "Ülke-deki Savaş" şeklinde de olabilir. Mit yazarı bu iki doğal ve insani felaketi, göksel gezegen Venüs'ü adeta savaşçı ve yıkıcı kadın kılığına sokarak anlatır ve Enbih ile savaştırır.

Epik şiirde gözden kaçmayan bir vurgu da vardır. İnanna eşcinselleri koruyan bir Tanrıça gibi sunulur. Dönmeler, eşcinseller ve travestiler onun yönetimi altındadır. Venüs bu konuyla alakalı, kendi eril ve savaşçı tarafı ile dişil ve aşk dolu karakterini eşcinseller üzerinde gösterir. Venüs'ün bu özelliği eşcinsellerin şahsi haritalarında da kendini gösterir. Erotizmi ve cinselliği sembolize eden Venüs, romantik ilişkilerin gezegenidir. Elbette bir gök haritasının bütünü ve gezegenlerin bulunduğu noktalar ile birbirine yaptıkları açılar önemlidir. Örneğin, Venüs'ün İkizler Burcu gibi cinselliği nötr ya da hermafrodit yani er-dişi olan bir burçta olması, erkeğin feminen bir yapıya bürünmesine neden olur. Bir insanın doğum haritasında Venüs'ün konumu ve

yaptığı açılar büyük oranda eşcinselliği belirler.

Dizeler onu savaşçı yanıyla tanıtır olsa da, zarif, ışık saçan, parıldayan ve aşk dolu tarafı da, Yıldız-Tanrıça olarak Venüs gezegeni ile bütünleşir. Hatta fethettiği topraklar üzerindeki yürüyüşü bile, Venüs'ün gökyüzündeki ilerleyişi ile ilişkilendirilir. Yörüngesi üzerinde geçtiği toprakları yavaş yavaş aydınlatır. Çünkü şiirdeki "Ağ" sözcüğü, hem avcının ve savaşçının kullandığı ağını, hem de bu yıldızın saçtığı ışığın mahiyetini tanımlamak için kullanılır. Venüs'ün bu göksel döngüsü ile korkunç yok edici öfkesinin ardından ve onun savaşçı kimliği ile yaptığı fetihlerin dışında, yaydığı kutsal ışığı ile toplumları aydınlattığı ve uygarlaştırmaya etkisi olduğu da anlaşılabilir.

"Kutsal Fahişe", Venüs'ün yani İnanna'nın özel ismidir. Sümer döneminde İnanna adına açılan Tapınaklarda, eşcinseller ve fahişeler görev yapar. İnanna şerefine düzenlenmiş, kurumlaşmış bu tapınaklarda birtakım cinsel şenliklerden de söz edilir. Kendisinde cisimlenmiş olan kişiler, Ebih'e saldırır ve bu toprakları yerle bir eder. Bu topraklarda kazandığı zaferden sonra orada kendi adına bir tapınak yaptırır. Zaten Enbih İl'nin heykelinin bulunduğu tapınak da Venüs yani İnanna

tapınağıdır. Doğaüstü ve masalsı bir şekilde yazılan bu mit, göksel döngüler bağlamında yersel topraklarda meydana gelen savaşları ve felaketleri anlatır.

Bu savaşların başrol oyuncusu ise Tanrıça İnanna ile vücut bulan göksel arketip Venüs gezegenidir.

Tanrıça Iştar

2. Aşk Tanrıçası Olarak Tanrıça İnanna

Aşağıdaki epik dizelerde İnanna'nın birlikte olacağı sevgilisine, yani Çoban Dumuzi'ye kavuşmak amacıyla bozkıra doğru yola çıkması, Enki'nin tapınağının olduğu Eridu'ya ulaşması ve Enki'den "Me" adı verilen güçleri alması anlatılır.

Bunun üzerine İnanna, genç kadın,

Kutsal İnanna, yola koyuldu tek başına,

Enki'nin Eridu'daki Absu'suna doğru.

İnanna'nın Eridu sarayına varmasına

Henüz bir mil bile kalmamıştı ki, Yerin ve göğün güçlerini elinde tutan

Tanrıların yüreğine dahi uzaktan sızabilen bilge

Enki, kralı Absu'nun , her şeyi bilen,

Çağırdı uşağı İsimud'u

Ve şu talimatı verdi:

Gel buraya uşağım iyi dinle beni.

(Kramer-Bottero 2005: 260-261)

İnanna'nın bu yolculuğu yer-yüzü üzerinde değil, gökyüzünde yaptığı yolculuktur. İnanna Tanrı Enki'nin yani Jüpiter'in yönettiği göksel bölge olan Oğlak, Kova ve Balık Takımyıldızlarına doğru ilerler. Çünkü burası Absu'nun yani Hayat Sularının çıktığı yer olarak bilinir. (Galaktik Merkez). Bunun üzerine Tanrı-Gezegen Enki, uşağı ve habercisi olan İsimud yani Merkür'ü yanına çağırır. Şunu da hatırlamak gerekir ki İsimud yani Merkür'ün yüceldiği takımyıldızı Kova Takımyıldızıdır. Yani M.Ö. 3000-2000'li yıllarda Galaktik Merkezin bulunduğu nokta. Bu

nokta Tanrısal enerjinin ve Tanrıdan gelen bilginin aktığı merkezdir. Bu bilgi Merkür yani İsimud sayesinde insan bilinçaltına aktarılır. Bu yüzden Merkür haberci ve ulaktır. "Gizli Bilginin" taşıyıcısı odur. Bundan dolayı akıl ve bilgi gezegeni Merkür kendi enerjisini, Kova Burcunda en yüksek derecede belli eder. Merkür Jüpiter kavuşumları bilgi akışını sağlayarak, eğitim ve felsefi konularda üstünlük bahşeder. Özellikle bu birleşme Kova Burcunda olursa, ilim, bilgi, marifet, zekâ, hikmet gibi maddi ve manevi zenginliği anlatır. Tanrı Enki yani Jüpiter ulağı olan isimud yani Merkür'ü bilgilendirmek için kendi yönettiği bölgeye davet eder.

Genç kadın İnanna

Eridu'daki Absu'ya girmek üzere dir

İnanna girecek Eridu'daki Absu'ya

İşte genç kadın

Girdiğinde Eridu'daki Absu'ya

Girdiğinde İnanna Eridu'daki Absu'ya

Tereyağlı çörekler ver yesin

Serin su ver ona, yüreği ferahlasın!

Dost olarak ağırla müttefik olarak davran,

Kutsal sofrada, göksel sofrada

Hoş geldin de kutsal İnanna'ya!"

Bunları söyledikten sonra
İsimud hükümdarının istekleri
karşısında

Hürmetin büyüğünü gösterdi
Genç kadını Eridu'daki Absu'ya soktu.

Eridu'daki Absu'ya soktu İnanna'yı

İnanna girdi Eridu'daki Absu'ya
Ve girer girmez Eridu'daki Absu'ya

Tereyağlı çöreklerin tadını çıkardı

Serin su verdiler, yürekleri ferahlatan!

Aslanın önünde İsimud, ona bira verdi,

Dost olarak ağırladı, müttefik olarak davrandı,

Kutsal sofrada, göksel sofrada
Hoş geldin dedi kutsal İnanna'ya!

Ve Enki Absu'da İnanna ile yana yana,

Birlikte diktiler biraları, şarapları içtiler,

Kaseler ağzına kadar doluydu
Yerin ve göğün şerefine kaldırdılar

Koklayarak acele etmeden.

(Kramer-Bottero 2005: 261-262)

Bu dizeleri okurken Venüs'ün (İnanna) Merkür (İsimud) ile birlikte, Jüpiter'in (Enki) yönettiği bölge olan ve Kova, Balık ve Oğlak Takımyıldızları (Eridu) ile çevrili, Hayat Sularının çıktığı, Galaktik

Merkez'in (Absu) bulunduğu noktaya doğru ilerledikleri rahatlıkla anlaşılabilir. Tanrıça İnanna Tanrı Enki'nin ulağı ve uşağı İsimud'un rehberliğinde, bu bölgeyi yani Eridu'daki kutsal sular olan Absu'yu ziyaret eder. Mitolojilerde cenneteki ırmaklar, süt ırmakları, şarap ırmakları, bal akan ırmaklar ya da iki suyun ve denizin birleştiği yerler olarak beliren şifreli anlatılar, göksel suları ifade eder. İnanna bu Hayat Sularının çıktığı nokta olan Galaktik Merkez bölgesine gelir gelmez, Bira, Su ve Şarap içer. Onun içtiği bu sular Absu'dan yani Kara Delikten (Galaktik Merkez) çıktığı düşünülen Yaşam Sularıdır. Hayat Suyunun göksel arketipi Samanyoludur. Tüm dünya mitlerinde yeryüzündeki büyük nehirler Ana Tanrıça ile ilişkilendirilir. Bu bölgeyi Tanrı Enki yani Jüpiter yönetir. Absu'da Enki-Jüpiter, İnanna-Venüs ve İsimud-Merkür birleşirler. Öyle görünüyor ki eski kadim bilgiler yani astronom ve astrolog olan gökyüzü okuyucuları ve mitoloji yazarları, gezegenlerin bu gökyüzü konumunu önemser.

Enki Uşağı İsimud'a şöyle dedi:

"Gel buraya uşağım ve iyi dinle beni!

İtibarın gereği! Absu'nun gereği!

Kutsal İnanna'ya, kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

En'in görevini, Lagal'ın görevi-
ni, Kutsal işlevi;

Yüce Meşru Tacı ve Kraliyet
Tahtını!"

Ve İnanna onları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Yüce Asayı, Emretme Sopası-
nı, Soylu Pelerini.

Çobanlığı ve Krallığı!"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Doğruluğu, ..., Ölüler Diyarı-
na İnişi,

Ölüler Diyarından Dönüşü,
Travestiliği!"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Hançeri ve Matrak'ı, Dönme ol-
mayı, Kara elbiseyi;

Çok renkli elbiseyi, enseye atıl-
mış saçları,

Ve ensede toplanmış saçları!"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Sancağı, Sadağı, Erotizmi, Aşk
Öpüşünü,

Fahişeliği ve "Hemencecik Ya-
pılanı?"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Açık sözlülüğü, İkiyüzlülüğü,
Pohpohlamayı.

İnanna'nın adanmışlığını ve
Kutsal Meyhaneyi!"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Kutsal Nigingar'ı , Tanrısal;

Göksel-Kutlu Fahişeliği,

Sesler çıkartan orkestrayı,

Şarkı sanatını,

Ve eskinin görevini!"

Ve İnanna bunları aldı.

"İtibarım gereği, Absu'nun ge-
reği!

Kutsal İnanna'ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden

Savaş Görevini,

Askeri Yetkeyi, Kalleşliğı,
Dürüstlüğü, Kentleri Yağmalama-
mayı,
Yakarmanın ve Şükretmenin
yollarını!”

Ve İnanna bunları aldı.
“İtibarım gereği, Absu’nun ge-
reği!

Kutsal İnanna’ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden
Düzenbazlığı, İsyankarlığı,
Bolluğu, Dolaşımı.

Ve evin güvenliğini!”
Ve İnanna bunları aldı.
“İtibarım gereği, Absu’nun ge-
reği!

Kutsal İnanna’ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden
Ahşap Tekniklerini, Metal Tek-
niklerini, Yazı Tekniklerini.

Döküm Tekniklerini, Deri Tek-
niklerini, Kumaş Tekniklerini,
Mimarlık ve Sepetçilik Teknik-
lerini!”

Ve İnanna bunları aldı.
“İtibarım gereği, Absu’nun ge-
reği!

Kutsal İnanna’ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden
Zekayı, Beceriyi, Kutsal Ab-
dest Almayı,

Gübreliğı, Köz Yığınını, Ağılı,
Saygıyı, Hürmeti ve Ölçülülü-
ğü,!”

Ve İnanna bunları aldı.

“İtibarım gereği, Absu’nun ge-
reği!

Kutsal İnanna’ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden
Yalanı ve Aksiliğı, Ateş yakma
sanatını,

Ateşi söndürme sanatını, Zo-
runlu çalışmayı,

Aile toplantısını ve çoğalmayı!”
Ve İnanna bunları aldı.

“İtibarım gereği, Absu’nun ge-
reği!

Kutsal İnanna’ya kızıma suna-
cağım

Kimse engelleyemeden
Teskin etme ve Yargılama sa-
natını ve

Karar verme sanatını!”
Ve İnanna aldı bunları...

(Kramer-Bottero 2005: 261-262)

Enki Absu’ya gelen kızına kut-
sal güçleri verir. Ona Krallığın
Tacını, Asasını, Tahtını, Sopası-
nı, Pelerini, Hançeri sunar. Ayırı-
ca İnanna’nın “Ölümler Diyarına”
inmesini ve oradan çıkmasını
da sağlayacaktır. “Kara Elbise”
İnanna’nın ya da Venüs’ün ye-
raltına yolculuğunda giydiği “Yas
Elbisesi”; “Renkli Elbise” ise onun
gökyüzünde giydiği “Bayram El-
bisesidir.” Venüs’ün belli dönem-
lerde ufuk çizgisinin altına inmesi,
onun Ölümler Diyarına ya da Ka-
ranlık Aleme indiği düşüncesini
uyandırmıştır. Sümer mitlerinde

ise İnanna'nın yeraltına inmesi ve tekrar yeryüzüne çıkması şeklin- de anlatılmıştır.

Enki İnanna'ya Krallığı ve Ço- banlığı sunacağını söyler. Sü- merler gökyüzündeki 7 kürenin “İnsanların Çobanı” olduğunu dü- şünür, onların dünyayı ve insan- ları idare ettiklerini ve yönettikle- rini hayal ederlerdi. Bu düşünce ile alakalı kelime motifleri elbette mitlerine de yansımıştır.

İnanna'ya Enki tarafından veri- len tüm bu görevler, Astrolojik açı- dan Venüs'ün karakterini yansıtır. Kısaca Fahişelik ve bununla bağ- lantılı Eşcinsellik, Aşk, Savaş ve savaş teknikleri ile araç ve gereç- leri, El Sanatları, Müzik Sanatları, Adalet ve Yargılama, Aile, Ateş, Ocak ve Üreme, İçkiler ve Mey- hane gibi kavramlarla alakalıdır. Bunun yanında elbette tüm ge- zegenlerde olduğu gibi Venüs'ün de kötücül tarafları vardır. İkiyüz- lülük, Düzenbazlık, İsyankârlık ve Yağmalama gibi.

Fakat ne olursa olsun Ve- nüs-İnanna, Jüpiter-Enki'nin en sevdiği ve en cömert davrandığı Tanrıçadır. Tüm yetkilerini ona vermekten çekinmez. Zaten Ve- nüs-İnanna da mit okuyucularına; zekâsı, kurnazlığı, savaşlardaki cesareti, aşktaki romantizmi ile çok güçlü bir karakter sunar.

Tanrı Enki “En'in görevini de İnanna'ya vereceğini söyler. En,

Sümer döneminde tapınaklarda görev yapan ve mitolojileri yazan din adamlarına verilen isimdir. Enki bu görevi de İnanna'ya ve- rir. Tapınaklardan İnanna sorumlu olacaktır. Lagal ya da Lugal ise Sümer Krallarına verilen bir un- vandı. Kral, Hükümdar ve Büyük Adam olarak kullanılırdı. Enki bu “Kraliyet” görevini de İnanna'ya verecektir.

Enki'nin İnanna'ya verdiği Me adı verilen Krallık Güçleri aşağı- daki gibidir.

1. En (Rahip) Gemisi
2. Tanrı Gemisi
3. Yüce ve Sürekli Kalıcı Taç
4. Krallık Tahtı
5. Yüce Asa
6. Kraliyet Nişanı
7. Yüce Tapınak
8. Çobanlık
9. Krallık
10. Kalıcı Hanımefendi
11. “İlahi bayan” (Bir Rahiplik Görevi)
12. İshib (Bir Rahiplik Görevi)
13. Lumah (Bir Rahiplik Görevi)
14. Guda (Bir Rahiplik Görevi)
15. Hakikat
16. Yer Altı Dünyasına İniş
17. Yer Altı Dünyasından Yükseliş
18. Kurgarra (Bir Hadım ya da Eşcinsel)
19. Girbadara (Hadım)

20. Sagursag (Bir Hadım, İnanna Kültüyle İlgili Eğlendiriciler)
21. Savaş Geleneği
22. Sel
23. Silahlar
24. Cinsel İlişki
25. Fuhuş
26. Hukuk
27. İftira
28. Sanat
29. Kült Odası
30. Cennetin Hierodule'u (Köle Dansçı Fahişe)
31. Guslim (Bir Müzik Aleti)
32. Müzik
33. İhtiyarlık
34. Kahramanlık
35. Güç
36. Düşmanlık
37. Basitlik
38. Şehirlerin Yıkılması
39. Ağıt
40. Kalbin Sevinmesi
41. Yalan
42. Metal İşleme Sanatı
43. Yazarlık
44. Demircilik Sanatı
45. Dericilik Sanatı
46. Mimarlık Sanatı
47. Sepet Örucülüğü Sanatı
48. Bilgelik
49. Dikkat
50. Kutsal Arınma
51. Korku
52. Terör
53. Çekişme
54. Barış

55. Yorgunluk
56. Zafer
57. Avukat-Otorite
58. Sıkıntılı Kalp
59. Yargı
60. Karar
61. Lilis (Bir Müzik Aleti)
62. Ub (Bir Müzik Aleti)
63. Mesi (Bir Müzik Aleti)
64. Ala (Bir Müzik Aleti)

([https://en.wikipedia.org/wiki/Me_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Me_(mythology)))

Evrenin tüm güçlerini eline alan İnanna gerçekten Tanrıların Tanrıçasıdır artık.

3. İnanna Aşağıdaki Dünyaya İniyor

İnanna'nın yani Venüs'ün gökyüzündeki Astral Seyahati "İnanna ve Şukaletuda" hikâyesinde de anlatılır.

Yüce güçlerin hanımı

Kerevette oturmaya layık

Yüce güçlerin İnanna'sı,

Kerevette oturmaya layık

İnanna, güzelim Eanna'da yaşıyan

Bu genç kadın bir gün aşağıdaki dünyaya inmek istedi,

Kutsal İnanna yeryüzüne inmek istedi!

Kötülerle iyileri ayırmak için

Ülkedeki gönülleri sınamak için

*Hakiki ile sahteyi ayırmak için,
aşağıdaki dünyaya inmek istedi*

*Neler söylenmedi ki bunun
üzerine!*

Neler anlatılmıyor ki hâlâ!

*Güçlü Göksel Yabani Öküze
binmiş Hanımdı.*

*Sahip olduğu güçlerle ünlüydü!
İnanna, yeryüzünün dev asla-
nına binmiş İnanna*

*Sahip olduğu güçlerle ünlüydü!
Neler söylenmedi ki bunun
üzerine!*

Neler anlatılmıyor ki hâlâ

*Böylece o gün göğü terketti,
aşağı dünyaya inmek için*

Uruk'ta terk etti Eanna'yı

*Aşağıdaki dünyaya inmek için
Zab(alam) da bıraktı Gipar'dan
çıktı*

*Aşağıdaki dünyaya inmek için
İnanna yeniden büründü o eş-
siz ve*

Tanrılara yaraşan pelerine!

*Neler söylenmedi ki bunun
üzerine!*

Neler anlatılmıyor ki hâlâ!

(Kramer-Bottero 2005: 290-291)

Eanna'da yaşayan İnanna göklerden yer altına inmeye karar verir. İnanna'nın yer altına inmesi Venüs'ün ufuk çizgisinden aşağı inmesidir. Ufuk çizgisinden aşağı inen Venüs, Sabah Yıldızı olarak tekrar doğduğunda kişiliği de değişir ve bir savaşçı kılığına bürünür. Ve tam 9 ay boyunca Gü-

neşten önce doğar. Daha sonra 2 ay boyunca gökyüzünden kaybolarak, sonrasında Akşam Yıldızı olarak doğar. Bu sefer Aşk Tanrıçası kılığındadır. Venüs 40 gün boyunca geri hareket eder. Onun Güneş önünden geçişi 7 saat kadar sürer. Venüs'ün tüm bu astral döngüleri Sümer mitlerinde şiirsel bir dille anlatılır. Onun "Öküzün Üzerine Binmesi" Boğa Takımyıldızındaki konumunu gösterir ki en parlak olduğu durumdur. Zaten Venüs, Boğa Takımyıldızının gezegenidir.

Mit, Şukaletuda isimli bir bahçıvanın Tanrıça İnanna'ya teca-vüz etmesi ile devam eder. Elbet-te tüm bu olaylar, İnanna'nın yani Venüs'ün gökyüzü yolculuğu ile bağlantılıdır.

*Kutlu Fahişe bitkin halde bah-
çeye geldi*

Ve dinlenmek için uzandı!

*Ama Şukaletuda bahçenin
ucundan gizlice seyrediyordu onu,
İnanna cinsel organının önüne
Peştamal niyetine
Bağladı 7 gücü*

.....

Sonra İnanna uykuya daldı

*Ama Şukelatuda koruyucu
peştamalı çözdü*

Onu düzdü içine girdi.

*Sonra bahçenin ucuna geri
döndü!*

Güneş uyandı, şafak söktü,

*Kadın dikkatle inceledi kendini
Tecavüze uğradığını anladı!
Ülkenin bütün kuyularını kanla
doldurdu*

*Bahçedeki bütün su depolarını
kanla doldurdu!..*

(Kramer-Bottero 2005: 294-295)

Venüs'ün sabah yıldızı olarak doğuşları onu savaşı bir karaktere çevirir. Bu mitte anlatılan da odur. Güneşin doğduğu yönde sabah yıldızı olarak doğduğu görülür. Şafak söker sökmez İnanna yani Venüs tüm suları kana boyar. Bu durum bir savaş sonrasında insanların ölmesi ile kana boyanan suları ifade eder. Bu durum İnanna'nın laneti ve tecavüze uğradığı için insanları cezalandırması şeklinde anlatılır.

4. İnanna ve Ablası Ereškigal

İnanna Venüs'ün Aşk Tanrıçası yüzünü yansıtır. Yeraltı Tanrıçası Ereškigal ise, Venüs'ün ölümcül ve Kötü Tanrıça tarafıdır.

Namtar Yeraltı Tanrıçası Ereškigal, Yeraltı Tanrısı Nergal-Mars ve Tanrı An'ın bakanı ve habercisidir. İsmi "Kader ve Yazgı" anlamına gelir. Kötü kader yazan Tanrı olması da yüksek bir ihtimaldir. Namtar'ın haberci Tanrı olması ve hava durumuna müdahale etmesi onu Merkür ile özdeşleştirir. Çün-

kü Merkür de "Yazıcı ve Yazgıyı" belirleyen bir Tanrıdır. Namtar, Enlilin oğlu olmasının yanında onun habercisi olarak da görev üstlenir. Namtar'ın kötücül yeraltı varlıkları olan Nergal, Ereškigal ve Enlil'in elçisi olması onun cinsiyetini değiştirdiği gibi karakterini de değiştirebileceğini ortaya koyar. Merkür hava olaylarını yöneten bir gezegendir. Şiddetli rüzgârların ve fırtınaların çıkmasında başrol oynar. Suların ve yağmurların da engellenmesi kuraklık ve kıtlık gibi felaketlere neden olur.

Merkür Sümer mitlerinde Enki'ye hizmet ettiğinde İsimud, İnanna'ya hizmet ettiğinde Ninşubur, Ereškigal'e hizmet ettiğinde Namtar adını alır.

Lilith şeklinde bildiğimiz kötücül Tanrıça Sümer dilinde Rüzgâr anlamına gelen "Lil" kelimesinden gelir. Arkaik insan "Görünmez" bir varlık olan rüzgârı cinler ve ruhlar ile bağlantılı görür. Türklerde de yel Cinleri, Yel, Yel Büke gibi kavramlar bu görünmez ve kötü varlıklar ile ilişkilendirilir.

Altay Türkleri sert rüzgârların estiği mevsimde Tanrıça Umay'a şöyle dua eder: "Gelen kötü ruhu bırakma, kötü esen rüzgârı bırakma." (Ergun 2013: 109)

Enki Şuruppak şehrini Sud olarak da bilinen Tanrıça Ninlil'e verir. Ninlil, Lilith hikâyelerine kaynaklık eden en arkaik kötücül

cül Tanrıça olarak dikkat çeker. Onun şeytani tarafı, şiddetli esen rüzgârlara benzetilir ve Rüzgâr Tanrıçası olarak karşımıza çıkar. Enlil tarafından hamile bırakılır ve bu hamilelikten Ay Tanrısı Nanna/ Suen'e gebe kalır. Ceza olarak Enlil, Ninlil'i Ereşkigal'in yeraltı krallığına gönderir. Ninlil yeraltına indiğinde, Enlil, onu kılık değiştirerek, kapı bekçisi olarak, hamile bırakır ve bu gebelikten ölüm Tanrısı olan oğulları Nergal-Mars doğar. Enlil, Ninlil'i yeraltındaki dünyada yine hamile bırakır ve yeraltı Tanrısı Ninazu doğar. Enlil bu sefer kayıkçı olarak dördüncü kez Ninlil'i hamile bırakır, nehir ve kanalların Tanrısı Enbilulu-Hydra Takımyıldızı dünyaya gelir. Bazı metinlerde Ninlil Ninurta'nın annesidir. Ninurta Yay Takımyıldızıdır. Bu şekilde Ninlil, yeraltı varlıkları ile bağlantılı kötücül karakterlerinde annesi olur. "Lil" kelimesi "Rüzgâr Cinlerini" ve şeytani varlıkları tanımlamak için kullanılır. Ninlil'in diğer adı, Mulliltu'dur. Eşi Enlil Kuzeyden gelen Kış Fırtınalarıyla alakalı olduğu için, kendisi de Kuzey Rüzgârları ile ilişkilendirilmiştir. Daha sonraki çağlarda İştâr ile birleştirilmiştir. İştâr'ın gökyüzündeki arketipi Venüs'tür.

İnanna ölümler diyarına inmek ister.

Bir gün göklerin tepesinden

*Ölümler diyarına inmek istedi.
Göklerin tepesinden,
Ölümler diyarına gitmek istedi
Yüce hanım göğü ve yeri terk etti*

*Aşağıdaki dünyaya inmek için
İnanna göğü ve yeri terk etti
Aşağıdaki dünyaya inmek için
Bütün ayrıcalıklarını terk etti
Aşağıdaki dünyaya inmek için!*

,,,,

*Yedi güçle donandı,
Onları bir araya toplayıp eline aldığında*

Hepsi tamam olduğunda, eline aldığında hazırıldı gitmeye!

Sarığını taktı kafasına, Bozkırın tacını

*Yürek askılarını alnına taktı
Lacivert taşından yapılma ölümler kılıcını kavradı*

Lacivert taşından yapılma gerdanlığı düzeltti boynunda

Çift sıra incileri yerleştirdi boynuna

Altından yapılma bilezikleri taktı bileklerine

*Göğsünün üzerine gerdi
"Gel erkeğim gel" göğüslüklerini;*

Pala ile sardı, kral üstlüğüyle sardı bedenini

Gözlerine "N'olur Gelsin" sürmelerini çekti İnanna

Yardımcısı kadın Ninşubur'da birlikteydi onunla

Kutsal İnanna Ninşubur'a şöyle dedi:

“Gel buraya Eanna’lı sadık yardımcımcım

Usta sözlü yardımcımcım kadın

Sözleri etkili kadın, habercim:

Aşağıdaki dünyaya gidiyorum artık

Oraya vardığımda

Felakete uğramış gibi yakarıştta bulun:

Meclis yerinde davul çal

Tanrıların konutlarını ziyaret et birer birer

Gözlerini parala , ağzını parala,

Ve zavallı yoksul bir kadın gibi sadece bir kumaş parçasına sarın!

(Kramer-Bottero 2005: 314)

Ninşubur haberci Tanrı-Tanrıça Hermafrodit yani Erdişi gezegen Merkür’dür. İnanna’nın ona “Usta sözlü yardımcımcım kadın, Sözleri etkili kadın, habercim” şeklindeki hitap şekli Merkür’ün konuşma sanatındaki becerisini ve haberci özelliği ile örtüşür. Ninşubur Tanrıça İnanna’nın sukkalı, elçisi ve ulağı olarak görev yapar. Sukkan Sümer dilinde Tanrı ve Tanrıçaların elçileri ve habercileri için kullanılan bir kelimedir. Ninşubur adı “Doğunun Kraliçesi” anlamına gelir. Fakat Ninşubur Herm-Afrodit bir Tanrıdır yani Er-Dişi’dir. Hizmet ettiği Tanrı ya da Tanrıçaya göre cinsiyetini değiştirir. Örneğin Anu’ya hizmet ettiğinde Eril kimliğe bürünür. Tanrıça İnanna’ya hizmet ettiğinde ise Di-

şil kimliğe bürünür. Bu özelliği ile Tanrı Hermes yani Merkür’e çok benzer. Merkür çift cinsiyetli bir gezegendir ve Tanrı-gezegenlerin ulağı olarak görev yapar. O her şeyi bilen ve yazan Tanrıdır. Ninşubur, İnanna zor durumda kaldığında ona yardım da etmiştir. İnanna’nın kutsal me hırsızlığından sonra Enki’nin iblisleriyle savaşmasına yardım etti. Daha sonra İnanna Yeraltı Dünyası’nda mahsur kaldığında, onun serbest bırakılması için Enki’ye yalvaran Ninşubur’dur. Daha sonra Akad mitolojisinde, Ninşubur erkek haberci Tanrı Papsukkal ile birleştirildi. Enki’nin Sukkanlı olan Tanrı İsimud erkekti. Göksel arketipi Merkür Gezegeni olan Tanrıların ve Tanrıçaların Sukkan’ı, elçisi, ulağı, habercisi Ninşubur, İsimud ve Papsukkal idi. Sümer mitolojisinde Ninşubur, bazen Eril kimliği ile metresi olan İnanna’ya bağlılığından dolayı, “Sarsılmaz Sade” olarak tasvir edilir. Ninşubur, büyük bir bilgelik ve bilgi kaynağı olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir Savaşçı Tanrıçaydı. O Tanrı An’ın da koruyucusu ve habercisiydi. An nereye giderse gitsin An’ın önünde yürüdüğü söylenirdi. Merkür gezegeni de bazen gezegenlerin önünden bazen gerisinden gider. Fakat o diğer gezegenlere göre çok hızlı hareket ettiği için onların önünden gittiği

düşünülür. Bu yüzden An'ın da önünden yürüdüğü söylenir.

Sonra bizzat git Ekur'a Enlil'in tapınağına

Ekur'a Enlil'in tapınağına girdiğinde

Enlil'in önünde gözyaşlarını saç etrafa ve şöyle de ona:

"Ey saygıdeğer Enlil, kızının aşağıdaki dünyada ölmesine izin verme!

Değerli madenini aşağıdaki dünyanın toprağına karıştırma!

Parıltılı lacivert taşının, ocaktaki taş kütlesi gibi

Yontulmasına izin verme!

Yontulmuş kalas gibi kesmesinler şimşirini!

Genç İnanna'nın aşağıdaki dünyada

Ölüp kalmasına izin verme!"

Enlil yardım etmezse sana, sen de çek git Ur'a,

Orada "ülkenin temeli" tapınağına vardığında

Nanna'nın Ekişnugal'ı

Nanna'nın önünde saç etrafa gözyaşlarını ve şöyle de ona:

"Saygıdeğer Nanna kızının aşağıdaki dünyada ölmesine izin verme!

Değerli madenini aşağıdaki dünyanın toprağına karıştırma!

Parıltılı lacivert taşının ocaktaki taş kütlesi gibi

Yontulmasına izin verme

Yontulmuş kalas gibi

Kesmesinler şimşirini!

Genç İnanna'nın aşağıdaki dünyada

Ölüp kalmasına izin verme!"

Nanna yardım etmezse sana sen de çek git Eridu'ya

Orada Enki'nin tapınağına girdiğinde

Enki'nin önünde gözyaşlarını saç etrafa ve şöyle de ona:

"Ey saygıdeğer Enki kızının aşağıdaki dünyada ölmesine izin verme!

Değerli madenini aşağıdaki dünyanın toprağına karıştırma!

Parıltılı lacivert taşının ocaktaki taş kütlesi gibi

Yontulmasına izin verme

Yontulmuş kalas gibi kesmesinler şimşirini!

Genç İnanna'nın aşağıdaki dünyada

Ölüp kalmasına izin verme!"

Saygıdeğer Enki , akli engin

Hayat suyunu bilen

Kesinlikle yeniden döndürecektir hayata beni!"

Ve İnanna aşağıdaki dünyaya doğru yola çıktı.

(Kramer-Bottero 2005: 314-315)

İnanna kendi habercisi ve hizmetçisi olan Ninşubur'a yeraltından dönmezse kimlere haber vermesi gerektiğini söyler. En başta Tanrı Enlil ile kişilik kazanan Sattürn, daha sonra Nanna adıyla Ay

ve en son Enki adıyla Jüpiter'e gitmesini söyler. Bu bilgi İnanna'nın; Enlil, Enki ve Ay'ın kızı olarak görüldüğünü işaret eder. Bu arada Hayat Suyunun sahibi olan Enki'nin, İnanna'yı yeniden hayata döndürecek güçte olduğu vurgulanır. İnanna'nın yeraltı dünyası sayılan ölümler diyarına inışı aslında Venüs'ün gökyüzünde görünmediği döngüsü ile bağlantılıdır. Venüs'ü göklerde göremeyen Sümerli bilginler onun yeraltının karanlık dünyasına indiğini varsayarlar.

Venüs, 584 günlük transiti sırasında geri hareketindeyken Güneş'le kavuşum yapar ve "sabah yıldızı" olarak doğmaya başlar. Venüs'ün sabah yıldızı olarak doğuşu Lucifer olarak adlandırılmıştır. Daha sonra ileri hareketine geçer ve belli bir süre sonra en parlak olduğu konuma ulaşır. Sonra gökyüzünde bir süre kaybolur ve yine kavuşum yapıp bu sefer "akşam yıldızı" olarak doğar. Bu durumda batıda bulunan anlamında Hesperus olarak isimlendirilir. Yine en parlak noktasına geldikten bir süre sonra geri gitmeye başlar. Belli bir zaman sonra tekrar kaybolur ve yeniden inferior kavuşum yaptıktan sonra sabah yıldızı olarak doğar. Bu onun normal sistemidir. Bu modelde Venüs sabah yıldızı olarak 260 gün, akşam yıldızı olarak

da 260 gün görünür, yani süreler eşittir. 260 gün akşam yıldızı olarak doğduktan sonra yaklaşık 1 hafta-7 gün görünmez. Daha sonra sabah yıldızı olarak belirir ve 260 gün görüldükten sonra 60 gün, yani iki ay kaybolur. Sürekli gözlemlediklerinden, eskiler bu döngüyü tespit etmişlerdir. En parlak olduğu zamanla geri dönmek üzere durduğu an arasında 14 gün, ileri dönmek üzere durduğu anla en parlak olduğu zaman arasında yine 14 gün vardır. Geri hareketi ise yaklaşık 40 gün sürer. Döngü sırasında Venüs'ün sabah yıldızı ve akşam yıldızı olarak doğuşu arkaik kültürler tarafından tespit edilmiş ve anlamlar yüklenmiştir. Venüs'ün gözden kayboluşundan günler sonra Güneş'ten önce belirmesi onlar için pek hayra alamet değildi. Fakat batı ufkunda beliren akşam yıldızı, sevginin ve doğurganlığın sakini Tanrıçası İnanna'nın aşk işareti gibiydi. Yunan mitolojisiindeki Afrodite Aşk Tanrıçasıdır ama savaşçı bir yönü de vardır.

(Barış İlhan, "Sabah Yıldızı Venüs", astrolojidergisi.com)

Sümer mitlerinde İnanna yeraltı yolculuğuna çıkarken 7 rakamı sürekli vurgulanır. Bunun nedeni işte bu 7 günlük yeraltı yolculuğudur.

Yardımcı kadın Ninşubur'a tembihte bulundu:

"Haydi bakalım, Ninşubur
Emrettiklerimi sakın unutma!"
Ganzer Sarayına vardığında
İnanna

Aşağıdaki dünyanın kapısını
yumrukladı, tehdit edercesine

Aşağıdaki dünyanın sarayına
seslendi, sert bir sesle

"Aç bakalım sarayı Petu! Aç
sarayı:

Ben gireceğim içeri!"

Ve aşağıdaki dünyanın kapıcı
başı Petu

Kutsal İnanna'ya şöyle karşılık
verdi:

"Peki ama sen de kimsin?"

"Göğün kraliçesiyim ben

Güneşin buradan yükselir!"

"Göğün kraliçesiysen eğer

Güneşin yükseldiği yer isen,

Neden geldin ki dönüşü olma-
yan ülkeye?

Neden yüreğin sürdü ki seni

Kimsenin gerisin geri gideme-
diği yola?"

Ve kutsal İnanna karşılık verdi
hemen:

"Ablam Ereşkigal için,

Eşi efendi Gugalanna öldürül-
dü:

Cenazesinde hazır bulunmak ve
Ayine, şarap içmeye katılmak
için geldim!

Doğru söylüyorum!"

Ama Petu aşağıdaki dünyanın
kapıcı başı

Kutsal İnanna'ya şu cevabı
verdi:

"Dur burada İnanna! Hüküm-
darım hanımla konuşmam gerek!
Hükümdarım hanım Ereşkigal
ile konuşmam gerek!"

Ve aşağıdaki dünyanın kapıcı
başı Petu

Hükümdarı hanımın, Ereşki-
gal'in yanına girdi

Ve ona şöyle dedi:

"Hanımefendi, kapıda genç bir
hanım var

Gök gibi yüksek, toprak gibi
etine dolgun

Aşağıdaki dünyanın kapısını

Tehditkar yumrukladı

Ve aşağıdaki dünyanın sarayı-
na seslendi sert bir sesle

Eanna'dan geliyor

7 Güçle donanmış

Onları bir araya toplayıp eline
aldığında hazırdı gitmeye!

Sarığını taktı kafasına, bozkı-
rın tacını

Yürek askılarını alnına taktı

Lacivert taşından yapılma öl-
çüyü kavradı

Lacivert taşından yapılma ger-
danlığı

Düzeltti boynunda

Çift sıra incileri zarifçe yerleş-
tirdi boynuna

Altından yapılma bileziklerini
taktı bileklerine

Göğsünün üzerine gerdi

"Gel erkeğim gel" göğüslükle-
rini

Pala ile sardı, kraliyet pelerini
ile sardı bedenini

Gözlerine “Ne olur gelsin” sürmesini çekti!

Bunun üzerine Ereşkigal çok kaygılandı

Öfkeden baldırlarını dövdü

Dudaklarını ısırđı

Ve kapıcı başı Petu’ya şöyle dedi:

“Gıt Petu aşağıdaki dünyanın kapıcı başı

Ve unutma sana emrettiğimi!

Aşağıdaki dünyanın 7 kapısının sürgüsünü çek

Ganzer sarayının kapılarını birere birer aç,

Ve içeri girdiğinde

Giysilerinden soyulmuş

Diz çöktürölmüş bedeni getirilsin bana!”

Aşağıdaki dünyanın kapıcı başı Petu,

Hükümdarı hanımın emirlerine uydu

Aşağıdaki dünyanın 7 kapısının sürgüsünü çekti

Ganzer sarayının kapılarını birer birer açtı

Ve kutsal İnanna’ya şöyle der:

“Peki öyleyse İnanna, gir bakalım!”

(Kramer-Bottero 2005: 315-318)

İnanna bu şekilde yeraltı sarayı Ganzer’in birinci kapısından geçerken önce “Tacını”, ikinci kapıdan geçerken Lacivert taşından yapılmış “Ölçüyü”, üçüncü kapıdan geçerken Lacivert taşından

yapılma “Gerdanlığını”, dördüncü kapıdan geçerken çift sıra “İncilerini”, beşinci kapıdan geçerken altın “Bileziklerini”, altıncı kapıdan geçerken “Göğüslüğünü” ve yedinci kapıdan geçerken kraliyet sembolü olan “Palasını” bırakır.

Aslında İnanna’nın üzerinde bulundurduğu bu 7 kutsal nesne onun 7 günlük yeraltı yolculuğunu anlattığı gibi, onun göksel sarayı olan Eanna’sındaki 7 yıldızının da sembolüdür. Eanna Ülkerlerin 7 yıldızını ifade eder. Bu 7 yıldızdan her biri İnanna’nın 7 kutsal hazineesine denk gelir. Bu mitin çıkış kaynağı Venüs’ün 7 gün göklerde görünmemesidir. Onun göklerden ölümler diyarına iniş i şiirsel bir dil ile anlatılır. Ereşkigal olarak hayat bulan İnanna’nın kötücöl kız kardeşi, İnanna’nın cadı tarafıdır. Ereşkigal İnanna’nın Gölge Arketipidir. Psikanalizm diliyle okuyacak olursak İnanna kendi kötücöl ve karanlık tarafıyla yüzleşir. Sümer mitlerindeki cadı arketipi Ereşkigal’in kendisidir.

Sümer mitlerinde Ningal, Ay Tanrısı Nanna’nın karısı olarak karşımıza çıkar. Aslında Ay’ın eril ve dişil yönü vardır. Aydınlık tarafıyla eril, karanlık tarafıyla dişil olarak yorumlanır. Karanlık Ay Ningal olarak ifade edilir. Nin dişil bir öndektir ve hanım anlamına gelir. Gal sözcüğü ise kötücöl ve yeraltı varlıklarını tanımlamak için kullanılır.

Sümer mitlerindeki Gallu ve Galla, yeraltı dünyasının en büyük demonlarına verilen isimdir. Ereş-ki-Gal yeraltının kötü Tanrıçasıdır. Ner-Gal ölüm ve savaşı ifade eden yeraltı Tanrısıdır ve Mars'ı anlatır. Gir-UNUG-GAL, Sümer'in en arkaik yeraltı Tanrısıdır ve gök- sel arketipi Mars'tır. Ayrıca Arapça "Ghoul" ya da "Ghul" Arap mitolojisi-nde mezarlıklarda olduğuna inanılan, demonik şeytansı varlıktır. Araplar onun "İssız Yerin Ruhu" olduğuna inanır. Farsça olan "Bi-yaban" sözü "İssız Yer, Sahra, Çöl" anlamına gelir. Farsçada, Gul-i beyabani adı verilir. Türkçe-ye "Gulyabani" olarak geçmiştir. Sümer Mitolojisiindeki "Gallu" ve "Gallus" adı verilen kötü varlıkların devamıdır. Gökyüzündeki "Algol" yıldızı ile özdeşleştirilir.

Ve ilk kapıyı geçtiğinde

Sarığı bozkırın tacı alındı başından

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

İkinci kapıyı geçtiğinde,

Lacivert taşından ölçü alındı

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

Üçüncü kapıyı geçtiğinde

Lacivert taşından yapılma ger- danlık alındı boynundan

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

Dördüncü kapıyı geçtiğinde

Çift sıra incileri alındı boynun- dan

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

Beşinci kapıyı geçtiğinde

Bileklerinden altından yapılma bilezikleri alındı

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

Altıncı kapıyı geçtiğinde

"Erkek gel gel" göğüslüğünü aldılar

"Bu da ne demek?" dedi.

Sus İnanna denildi

"Aşağıdaki dünyanın güçleri kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları- na karşı çıkma!"

Yedinci kapıyı geçtiğinde Be-
deninden palayı kral üstlüğünü
aldılar

“Bu da ne demek?” dedi.

Sus İnanna denildi

“Aşağıdaki dünyanın güçleri
kusursuzdur!

Aşağıdaki dünyanın kuralları-
na karşı çıkma!”

Böylece dize getirilmiş

Ve soyulmuş bedeni

Ereškigal’in önüne getirildi

Bunun üzerine kutsal Ereškigal
tahtına oturdu

Anunna’lar 7 yargıç da yüzüne
okudu hükmü

Ereškigal İnanna’ya baktı

Öldürecek gibi baktı

Ona bir söz söyledi, çok öfkeli
bir söz

Ona doğru bir çığlık attı, bir la-
net çığlığı

Kendisine böyle davranılan ka-
dın cesede dönüştü.

(Kramer-Bottero 2005: 318-319)

Yukarıdaki tasvirler tamamıyla
kozmolojiktir ve Venüs döngüsü-
nü anlatır. İnanna’nın bedeninde
hayat bulan Venüs’ün 7 kapıdan
geçmesi ve kötü kız kardeşi Ereş-
kigal ile yüzleşmesi için üzerinde
taşıdığı mücevherlerden kurtul-
ması gerekir. Mitolojilerde çıplak-
lık ölüm ile ilişkilendirilir. Öteki
aleme dünyevi olan hiçbir şey,
mücevher, para, saltanat ve un-
van götürülemez. İnanna da sal-

tanatına ait tüm varlığını yer altı
yolculuğuna çıkmadan önce bir
bir bırakır. 7 katlı yer ve 7 katlı gök
mitleri evrenseldir. Arkaik insanlar
7 göksel küreyi (Güneş ve Ay da
dahil çıplak gözle görülebilen 5
gezegen) bir gök katına yerleştirir.
Gece görünen, Güneş hariç, 6 kü-
renin gündüz yeraltına indiğini ve
Güneşin de gece yeraltına, ölümler
alemine indiğini düşünmüşlerdir.
Bu 7 küre İnanna’yı sorgulayan 7
Yargıç şeklinde Anunna’lar olarak
tanıtılır. İnanna’ya verdikleri kara-
n ve kaderini okurlar.

Ceset bir çiviye asıldı!

Üç gün ve üç gece geçti sonra
İnanna’nın yardımcısı kadın
Ninşubur

Usta sözlü Ninşubur

Sözleri etkili kadın haberci

Felakete uğramış gibi yakarış-
ta bulundu

Meclis yerinde davul çaldı

Tanrıların konutlarını ziyaret
etti birer birer...

(Kramer-Bottero 2005: 319)

İnanna’nın kayboluşundan 3
gün geçtikten sonra, onun sadık
hizmetkârı, habercisi, söz söy-
leme sanatının ustası Ninşubur,
sırasıyla Enlil, Nanna ve Enki’yi
ziyaret ederek durumu haber ve-
rir. Bu tam da Merkür’e yüklenen
anlam ve onun sıfatları ile örtüşür.
Merkür söz söyleme sanatının us-

tasıdır, İkizler ve Başak Burcunu yönetir. Haberci Tanrı olarak mitlerde dolandır. Dilekleri yerine getirir. Türk mitlerindeki adı Mergen Tanrıdır. Merkür haberleşme ile alakalı olduğu için retro hareketi yaparken bu konuda aksamalar yaşanır. TV'ler bilgisayarlar ve telefonlar bozulabilir.

Ninşubur, Enlil ve Nanna'dan olumsuz cevap alır ve Tanrı Enki'nin sarayına gider.

Enki'nin önünde saçtı etrafa gözyaşlarını ve şöyle dedi ona:

"Saygıdeğer Enki kızının aşağıdaki dünyada ölmesine izin verme!

Değerli madenini aşağıdaki dünyanın toprağına karıştırma!

Parıltılı lacivert taşının ocaktaki taş kütlesi gibi

Yontulmasına izin verme!

...

*"Ne yaptı kızım? Endişeliyim!
Ne yaptı ki İnanna? Endişeliyim!*

Bütün ülkelerin kraliçesi ne yaptı? Endişeliyim!

Tırnakları arasından biraz toprak alıp

Ondan bir Kurgara yaptı

Tırnakları arasından biraz toprak alıp

Ondan bir Kalatur yaptı

Kurgara'ya Hayat Taamı (Hayat Yiyecği)

Kalatur'a Hayat Suyu verdi!

Sonra saygıdeğer Enki, Kalatur ve Kurgara'ya şöyle dedi:

"Haydi! Aşağıdaki dünyaya doğru adım atmaya başlayın."

.....

Nehir suyu sunarlarsa size, reddedin!

Tarla tohumu sunarlarsa, reddedin!

Bunun yerine bize deyin

Çiye asılı cesedi verin!

Onun üzerine biriniz Hayat Taamı'nı döksün

Biriniz de Hayat Suyunu.

Böylece İnanna yeniden hayata dönecek!"

....

Sonra içlerinden biri Hayat Taamı'nı döktü üzerine

Öteki de Hayat Suyunu

Ve İnanna yeniden hayata döndü!

(Kramer-Bottero 2005: 322)

Enki, Kozmik Hayat Suyunun sahibi topraktan iki varlık yaratır. Bu varlıkları yeraltına gönderecek ve İnanna'yı kurtaracaktır. Birine Hayat Yiyecği diğere Hayat Suyunu teslim eder. Tanrı Enki'nin vücudunda bedenlenen Jüpiter, Hayat Sularını yönetir. Bu iki varlık Enki'den aldıkları yiyecek ve suyu İnanna'nın üzerine dökerek onu yeniden diriltirler.

Fakat aşağı dünyadan geri dönmek için oraya bir şey bırakmak gerekir.

Anunna'lar tuttu onu ve şöyle dediler ona:

*"Aşağıdaki dünyaya inip de
Elini kolunu sallayıp orayı terk
eden var mı?"*

*İnanna aşağıdaki dünyadan
yukarı çıkmak istiyorsa*

Bize bir şey bırakmalı!"

*İnanna aşağıdaki dünyadan çı-
karken*

*Şukur kamışlarına benzeyen
küçük zebaniler*

*Dubban kamışlarına benzer
büyük zebaniler*

Eşlik etti ona.

Yolu açan komutan değildi ama

Elinde asası vardı

*Eşlik edenler asker değillerdi
ama*

Kemerlerinde gürzleri vardı!

...

*Kocanın kolundan koparıp ala-
bilirlerdi kadını*

*Ve emziren annesinden bebe-
ğini.*

*İnanna aşağıdaki dünyadan
çıktı!*

(Kramer-Bottero 2005: 323-24)

İnanna yeryüzüne çıkarken kü-
çük ve büyük zebaniler onun pe-
şini bırakmaz. Asker gibi ellerinde
asa ve gürz taşırlar. Bu zebaniler
Türk mitlerindeki kötücül Alkarısı
karakteri gibi kadınlara ve bebek-
lere musallat olurlar. Zebaniler
önce İnanna'ya, sadık hizmetkâ-
rı Ninşubur'u, daha sonra gezgin

ozan Şara'yı, Şara'dan sonra da
komutan Lulal'ı yeraltına alacak-
larını söylerler. Fakat İnanna hep-
sini birer birer reddeder.

*Peki dedi zebaniler peşine ta-
kılıp*

*Kulaba'daki düz ülkenin büyük
elma ağacına kadar*

Seninle geleceğiz!"

*Böylece Kulaba'daki düz ülke-
deki*

*Büyük elma ağacına kadar git-
tiler peşinden.*

Dumuzi rahatça kurulmuştu

Muhteşem bir kerevete!

*Zebaniler bacaklarından yaka-
ladılar onu,*

*İçlerinden yedisi yayıktaki sütü
döktü*

Bazıları başlarını sallarken

Bir hastanın anası gibi

Çobanlar yakında

Flüt ve kaval çalıyordu!

*İnanna bir bakış attı ona: Öldü-
rücü bir bakış!*

*Ona bir söz söyledi: Çok öfkeli
bir söz!*

*Ona doğru bir çığlık attı: Bir la-
net çığlığı!*

"İşte o alın götürün onu!"

Böyle teslim etti çoban Dumuzi'yi

.....

*Dumuzi ağlayarak gözlerinden
sel gibi yaş dökerek*

*Kollarını göğse kaldırdı Utu'ya
doğru*

"Utu (dedi) sen karımın kardeşisin

Ben de kız kardeşinin kocasıyım!

Annemize kaymak getiren bendim

Ningal'e kaymak getiren bendim

Ellerimi yılan eli yap

Ayaklarımı yılan ayağı

Zebanilerden kurtarayım kendimi

Hapsedemesinler beni!"

Utu onun gözyaşlarını kabul etti

Ellerini yılan eli yaptı

Ayaklarını yılan ayağı

Böylece zebanilerden kurtardı kendini

Hapsedemediler onu.

.....

Sonra Dumuzi'nin ağladığını gören

Hükümdarım ona doğru gitti

Elini tuttu ve şöyle dedi:

"Sen yılın sadece yarısı kalacaksın,

Kız kardeşin de öteki yarısı!

Seni istediklerinde gelip alacaklar!"

Kutsal İnanna işte böyle

Kendi yerini alacak kişi yaptı

Dumuzi'yi

Ne hoştur seni övmek

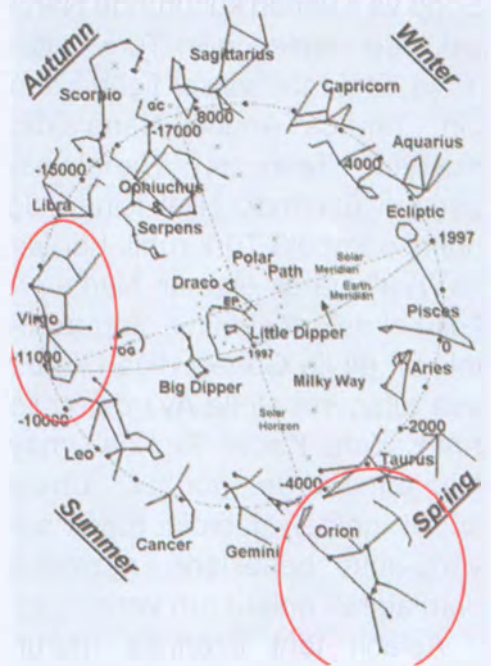
Yüce Ereşkigal!

(Kramer-Bottero 2005: 325-327)

İnanna yeraltı dünyasına kendi yerine Dumuzi'yi bırakır. Dumuzi'

nin göksel arketipi Orion Takım-yıldızıdır. Orion Takım-yıldızı ellerini havaya kaldırmış bir şekilde çizilir. Utu'ya yani Güneşe yakarışı bu şekildedir.

İnanna Dumuzi'nin ağladığını görünce ona yılın yarısı yani sadece 6 ay yeraltında kalacağını söyler. Gerçekten de Orion Takım-yıldızı kışın 6 ay gece göğünde görünür ve yazın 6 ay gece göğünde yoktur. Onun 6 ay ölümler aleminde olduğu düşünülür. Orion'un arkaik dönemde "Boğa Kültü" ile birlikte "Baş Tanrı" olmasının nedeni M.Ö. 3000'li yıllarda "Bahar Ekinoksu"nun Güneşin bu burçlarda olması ile başlıyor olma-

Başak Takım-yıldızı ve Orion Takım-yıldızı

sındandır. Dumuzi'nin kız kardeşi sayılan Geştinanna yani Başak Takımyıldızı ise o gökyüzünde görüldüğü zaman yeraltına iner. Bu sonsuz döngü Sümer mitlerinde sembolik olarak anlatılır.

Geştinanna Hitit şarap Tanrıçası E-Ama-Gestin ile özdeşleştirilir. Geştinanna da tıpkı Hitit Tanrıçası gibi "göksel üzüm asması" olarak adlandırılan antik Sümer tarım, doğurganlık ve rüya yorumlama

Tanrıçasıdır. Yunan mitlerindeki karşılığı Kore ve Persephone olarak adlandırılan Tanrıçadır. Persephone da Başak takımyıldızı ile ilişkilendirilir. Üzümler Ağustos Eylül aylarında toplanır. Bu, Güneşin Başak takımyıldızında olduğu dönemdir. Persephone'un hikâyesi de Dumuzi ve Geştinanna gibidir. Yer altı Tanrısı Hades onu yeraltına kaçıır ve yılın 6 ayı orada tutar.

ANAHİTA-NANA-NANAİA

İRAN kültüründe Anahita, Sogd ve Kushan kültüründe Nana şeklinde isimlendirilir. Türk kültürü ile bağlantılı mitsel figürlerden biri, Tanrıça Anahita-Nanaia'dır. Kuşhan Tanrıçası Nanaia'nın başının üzerinde Hilal içinde üç nokta sembolü Türk runik harfidir ve "Ant" olarak okunur. Nanaia 4 kollu olarak düşünülür. Sağ taraf-taki bir eli ile Güneşi diğeri ile bir asa tutar, sol eli ile Ay'ı diğeri ile Ant Kadehi. Kadeh Tanrıça Umay figürlerinde de görülür. Umay süt ak gölden getirdiği hayat suyunu-sütü bebeklerin ağzından damlatarak onlara ruh verir.

Aslanlı taht üzerinde oturur. Aslanlı taht Budist kültüre ait bir sembolizmdir. Ana Tanrıçalar da-

ima yabanıl hayvanların koruyucusu sayıldığı için geyik, aslan, tavşan vb. hayvanlar ile birlikte tasvir edilir. Sümer ve Babil mitlerinde Tanrıça İnanna-İştâr'da Aslan üzerinde betimlenir.

Sümer mitlerinde Ay Tanrısı Nanna'nın kızı İnanna-Venüs oğlu ise Utu-Güneş'tir. Yani Venüs ve Güneş kardeştir. Anahita ile alakalı eserlerde Anahita bir elinde Güneşi diğer elinde Ay'ı tutar. Bu "Üçleme" diğer mitlere de yansımasıdır. Mısır mitlerinde İsis Venüs, Osiris Ay ve Horus Güneş ile, Hristiyan kültüründe Venüs Hz. Meryem, Ay Meryem'i dölleyen Gabriel-Cebrail, Hz. İsa Güneş ile, İslami düşüncede ise Ay Hz. Ali, Venüs Hz. Fatıma ve

Sogd Tanrıçası Nana MS 658

Sogd Tanrıçası Nana

Güneş Hz. Muhammed ile sembolize edilir. Yani eski mitolojilerdeki mantık ve düşünce biçimi, sonraki dinsel söylencelerdeki karakterlere de yansır.

Anahita Akhunlar döneminde de Aslan üzerinde ifade edilmiş ve başının etrafı Budist bir kut halesiyle çevrelenmiştir. Alnının üstündeki diadem, Göktürk Kağanlarının da kullandığı Güneş ve Ayı ifade ettiği düşünülen taçtır. Alnının tam ortasında parlaması Venüs gezegenini de ifade ettiği anlamına gelebilir.

Türk kozmoloji düşüncesine göre Güneş Sağ, Ay Sol tarafa konumlandırılır. Türk masallarında Kahramanlar, Sağ ellerine Güneş, Sol ellerine Ay'ı alır. Ortada Venüs ya da Kutup Yıldızı vardır. Keloğlan rüyasında, Sağ tarafında Güneş, Sol tarafında Ay'ı ve Alnında da Zühre yani Venüs yıl-

dızını görür. Kün Ay Yıldız, Oğuz Kağanın göksel eşinden olan oğullarının adıdır. Oğuz'un gökten bir ışın demeti halinde yere inen eşinin de bir "Yıldız" ile ilişki-

Türk Akhunlar Dönemi Anahita Heykeli. 5-6. yy

lendirildiğini görürüz. “Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Bu ışığın içinde alnında Kutup Yıldızı gibi parlak bir ben bulunan çok güzel bir kız duruyordu. Bu kız gülünce Gök Tanrı da gülüyor, kız ağlayınca Gök Tanrı da ağlıyordu. Oğuz bu kızı sevdi ve bu kızla evlendi.” Görüldüğü gibi yine alnında parlayan bir yıldız tasvir edilmiştir. Sümer mitlerinde de İnanna alnını parlak bir ışık ile süsler. Bu Venüs için çok çarpıcı ve belirleyici bir tanımlamadır.

“Kraliyet pelerinini giydi yenden zarıfçe sarındı

Korkunç doğa üstü parıltıyla süsledi alnını,”

Orta Asya Şamanı, sağ omzunda Güneş, sol omzunda Hilal ve alnında Venüs diski taşır.

Türk Şamanizminde, Şaman giysisinde mutlaka olması gereken 3 planet, Güneş, Ay ve Venüs'tür. Bu Tuva Şamanının sağ

omzunda gördüğünüz metal plaka Güneşi, sol omzunda gördüğünüz Hilal-Ay'ı, alnındaki disk ise muhtemelen Venüs'ü simgelemektedir.

Nanna, Baktriya adı verilen Hindukuş sıradağlarının kuzeyinde ve Afganistan'ı kaplayan Oxus nehrinin güneyinde yer alan bölgeye ait arkaik bir Tanrıçadır. Fakat tüm Orta Asya'ya yayılmıştır. Zamanla Hint-İran Tanrıçası Anahita ile kaynaştırılmıştır. Eski Persler Venüs gezegenine Anahiti adını verirdi.

“Hint Yazılı Kültüründe” Rājatarāṅgiṇī olarak da bilinen Keşmir vakayinamesinde, Türk Turushka kabilesinin üyeleri olan Hushka, Jushka ve Kanishka olmak üzere üç Kuşan kral ismi kaydedilmiştir. Kuşan devleti yöneticilerine ve Türk Boylarına “Turuşka” denir. Keşmir'de 11. ve 12. yüzyıllarda Gazneliler dönemine kadar Türkler Turuşkalar şeklinde isimlendirilmiştir. Kanishka'ya ait üzerinde Nanna-Nana yazan paraların üzerinde bu Tanrıçanın tasvirlerini görebiliriz. (M.S. 2.yy)

Nanna Türk Şahi Tigin (4-5.yy) paralarının üzerinde de görülür. Diğer tarafında Kağan portresi vardır. Başının etrafında damla şeklinde alevli bir hale parlar. Bu onun gökyüzündeki parlak ve güçlü ışığını simgeler. Bu damla şeklinde haley Selçuklu kadınla-

Kushan parası üzerinde Nanaşao (Royal Nana) tabiri vardır. "O, yöneten ve böylece krallığa karar veren Tanrıçadır."

Türk Şahi Tigin Devleti parası üzerindeki Tanrıça Nana ikonografisi.

rının ve Anadolu Türk kadınlarının alınlarındaki diademlerde de görürüz.

Nana birçok betimlemesinde Kase ile birlikte tasvir edilir. Kase Ana Tanrıça kültüyle alaka-

lı önemli bir sembolizmdir. Hayat Suyu ile bağlantılı süt, şarap, bal vb sıvıların içinde olduğu can ve ruh verdiği düşünülen bir metaforudur. Kase Tanrıçanın rahmini ve kasenin içindeki içki ise bebeğin

Türk kadın başlıklarındaki damla şeklinde Diademler.

rahim içinde bulunduğu sıvıyı da simgeler. Bu su Tanrıçanın bebekleri koruduğu, büyüttüğü ve beslediği Hayat Suyu adı verilen sıvıdır. Bu suya Hintliler Soma adını verir. Nana İndus Nehri ile ilişkilidir. İndus Nehrinin toprağa ve bitkilere hayat vermesi gibi, onun da insanlara yaşam verdiği düşünülür.

Tanrıça Nana Durga

Türk Şahiler döneminde tasvir edilen ve Hint Tanrıçası Durga ile kaynaşan Nana Durga şeklinde isimlendirilen Tanrıçanın sağ elinde tuttuğu kase, onun can ve ruh verdiğini ifade eder. Yine Budist geleneğe ait olan aslanlı taht üzerinde oturur. Bu elbette Tanrıça İnanna'nın aslanını da çağırıştır. İki omzundan çıkan Hilal şeklin-

deki boynuzlar hem Boğanın boynuzlarını hem de Ay'ın kendisini simgeler. Ezoterizmde Ay, Venüs ve Boğa üçlüsü Sümerlerden bu yana önemini korumuştur. Hilalin içindeki yıldız Venüs, Hilalin kendisi ise Boğanın (Boğa Takımyıldızı) boynuzlarını ifade etmiştir. Venüs, Boğa Burcunun yıldızı olarak kabul edilir, fakat Ay Boğa Burcunda yücelir. Nana Durga'nın başının üzerinde Türklerin kadim sembolü olan Kün ve Ay yer alır.

Tanrıça Nana

Bugün Rus toprakları içinde bulunan Kama bölgesindeki Bartym'da bulunan bir kase üzerindeki tasvirde Nana yine aslan üzerine binmiş biçimde gösterilir. 4 kolu vardır. Sağ taraftaki elleri ile Güneş ve asa sol elleri ile Ay ve kase tutar. Başının üzerindeki, Hilal içindeki üç nokta sembolü Türkçe Ant olarak okunan ikonografidir. Türklerin Osmanlıda da

kullandığı Çintemani Boncuk adı verilen bu tılsımlı sembol, hâkimiyet ve hükümdarlık simgesi olarak devam etmiştir. Aslanın önünde diz çökmüş elinde kase-kadeh olan figür Tanrıçaya ant İçerken gösterilmiştir. Türk Alp'lar savaşta başarı için Umay Ana'ya dua ederlerdi. Bazı tasvirlerde Umay ile birlikte içki içtikleri de görülür. Göktürk Kağan Alp heykel biçimli taş heykellerde de bu ikonografi görülür. Bu tasvirde görüldüğü gibi sağ ellerinde kase-kadeh tutarlar. İçindeki içki hayat suyu ile alakalıdır ve sonsuza kadar Tanrı katında ya da cennette yaşayacaklarına dair inançlarını gösterir.

Bazı araştırmacılara göre Nana kültü, MÖ 2. binyılın başlarına dayanan bir BMAC (Bactria–Margiana Archaeological Complex) Orta Asya mühründe görüldüğü için, Hint-İranlıların bölgeye gelmesinden önce Orta Asya'da var olabilir.

https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lpBxy5Y-IU_wJ:https://www.koreascience.or.kr/article/JAKO201911464522150.pdf+&cd=3&hl=tr&ct=clnk&gl=tr

Anahita'nın Kökleri, Anahita'nın doğası ve karakteri hakkındaki Batılı bilimsel görüşler, yirminci yüzyılın başlarında şekillenmiştir. İsveçli şarkiyatçı ve din-

ler tarihçisi, Henrik Samuel Nyberg (1889-1974) Anahita'yı bir "Turanian", yani Turan Tanrıçası olarak görür. Nyberg'in analizine göre Avesta metinlerindeki Tanrıça Ashi-Aši, Yunan kaynaklarında adı geçen "Aryan'ların Afroditi", Anahitā ise "Tūranlı Afrodit" idi. Bu nedenle, Anahita'yı Sir Deriya-Seyhun nehri ile ilişkili Tanrıça olarak kabul eder. "Cennetteki Nehir" ile de ilişkilendirilen Anahita'nın sahip olduğu cennet ırmağı, muhtemelen diğer Tanrıçaların gibi Samanyolu idi. Bu arada, Geiger, Gray ve Widengren de dahil olmak üzere diğerleri, Anāhitā'yı Oxus Nehri'nin Tanrıçası olarak kabul ettiler. Oxus nehri Oğuzların yaşadığı bölgedir. Fransız yapısalcı dil bilimci, Emile Benveniste, (1902-1976) Anahita'yı komşu halkların panteonundan ödünç alınan, aslen İranlı olmayan bir Tanrıça olarak kabul etti. Ve bazı bilim adamları onu Afrodit-Venus ve Athena-Ay ile özdeşleştirir.

Nyberg, H. S., 1938. Die Religionen des alten Iran, Leipzig: J. C. Hinrichs. https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/24610/Saadi-najad_dissertation.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Görüldüğü gibi İnanna da dahil tüm mitlerdeki Tanrıçalar "Sular-Nehirler" ile bağlantılıdır. Bu sular elbette Tanrıçanın elinde tuttuğu "Büyülü Kasesinin" içinde-

Tanrıça İshhtar elinde Yılanlı Asa tutuyor. 6-7 yüzyıl Sasani paralarında, at üstüne binmiş uzun örgülü saçlı kadın Tanrıça İshhtar'ın devamı niteliğinde Anahita. Sol elinde yılanlı asa tutar.

ki süt, şarap, gibi içkiler ile sembolize edilen Hayat Sularıdır.

Pahlavi metinlerinde "Ardwī-Sūr-anāhīd" olarak sunulan Anāhitā, tam olarak Venüs gezegeniyle aynı astronomik konumda tanımlanır. Anahita'nın da Mezopotamya Tanrıçaları İnanna ve İshhtar gibi savaşçı bir yönü vardı.

Atlar Anahita'nın bineğidir. Venüs ile özdeşleştirilen Tanrıça Anahita Eski Sasani (6-7. yy) paralarında at üstünde elinde yılanlı

asa tutarken tasvir edilir. Yılanlı asa Tanrıça İshhtar'ın da sembolüdür ve onun şifa gücünü ve ölümsüzlüğünü ifade eder.

10. yüzyıla tarihlenen ve Soğd Daēnās şeklinde adlandırılan kâğıt üzerine yapılmış iki Türk Uyğur Tanrıçasını gösteren figürler de çok özeldir. Sağdaki Tanrıça Nana olarak tespit edilmiş. Fakat üzerine oturduğu hayvan bu sefer Aslan değil Kurt. Onun dört kollu olması Hint kültüründen etkilenil-

Uygur kadın giyimli iki Ana Tanrıça

diğini gösterse de, iki figürün de baştan aşağı kıyafet biçimleri Türk Uygur kadın giyimidir. Sağ elinde Güneş'i sol elinde Ay'ı tutar. Güneş (Gündüz) ve Ay (Gece) "Zamanı Yönettiği" anlamına da gelir.

Diğer ellerinden birinde Yılan, diğerinde Akrep vardır. Bu ikisi Nana ya da Anahita'ya ait olmayan sembollerdir. Yılan ve Akrep yeraltı ile ilişkilendirilir. Yılan Ay hayvanı olarak su unsurunu ve yeniden doğuşu simgeler. Akrep ise savaşları ve ateş unsuru ile bağlantılı Mars'ı sembolize eder. Bu sembolizmi mitolojik ve kozmolojik bağlamda okuyacak olur-

sak Mars, Tanrıçanın savaşçı yok edici yönü, Güneş ve Ay ise yaratıcı tarafıdır. Tamamı Tanrıçanın (Venüs) yeraltına indiği karanlık tarafı ve gökyüzüne yükseldiği iyicil tarafını ifade eder. Ana Tanrıça'nın hayat veren ve aynı zamanda can alan iki zıt karakteri bu şekilde ifade edilmiş.

Onun Aslan değil de Kurt-Köpek gibi bir hayvanın üzerinde olması da Türk mitolojisi ile bağlantısını ortaya koyar. Ayrıca Köpek-Kurt yeraltıyla ilişkilendirilen, ölümler aleminin bekçi hayvanıdır. Tanrıça İnanna'yı da yeraltına köpekler götürür. Kurt kozmolojik

Artuklu, Danimentli ve Eyyubi sikkeleri.

açından Çinlilerin Türkler ile ilişkilendirdiği Sirius yıldızı ve onların Mavi Kurt Takımyıldızı adını verdiği Canis Major ile bağlantılıdır. Bu yıldız (Sirius) daima Ana Tanrıça karakterinin göksel arketipi olan Venüs ile birlikte tasvir edilir. Örneğin Sirius Yıldızının eski Mısır'da kişileştirilmiş hali, İsis'tir (Venüs). Sopdet ya da Sothis olarak da bilinir.

Soldaki figürün sağ elinde Tanrıça Umay'ın tuttuğu gibi bir kase vardır. Kase tüm hayat sıvılarını içinde barındıran, yaşam enerjisini ve yeniden doğuşu ifade eden

bir sembolizmdir. Başının etrafında filizlenmiş çiçekler de, onun hayat veren bir Tanrıça olduğunu kanıtlar. Sol elinde yine tepsi üstünde bir Kurt-Köpek tasviri vardır.

Aslana binme kompozisyonunu, Anadolu'da kurulan Türkmen beylikleri olan Artuklular ve Danişmentogulları Beyliklerinin ve Eyyubilerin Türk komutanı Muzafferedin Gökboro paralarının üzerinde de görebiliriz. Eski çağlardaki Ana Tanrıça kültünün bir yansımasıdır. Yakın dönemde ise Tanrıça Anahita ya da Nana'nın üzerinde resmedildiği Aslan figürünü anımsatır.

TANRIÇA TURAN

RESİMDEKİ Etrüsk Tanrıçası Turan'ı gösteren bronz bir heykeltir. M.Ö. 500 yılına ait olduğu için, henüz Roma ya da Yunan sanatının etkileri görülmez. İskit-

lerin kullandığı keçe külah başlık giymiş, saçları uzun ve belikli. Sol eli ile elbisesinin eteğini tutmuş, sağ kolunu kaldırarak avuç içini gösterir. Ayakkabıları ise yine

Etrüsk Tanrıçası Turan

Orta Asya tarzında ucu çarık gibi kalkıktır.

Yazıtlarda Turan Ana ve Turan Hanım olarak geçer.

Tanrıça Turan'ın adının etimolojisini araştırdığımda, "Turannos" un Helen öncesi kökü, yani mutlak hükümdar anlamına gelen "Tiran'dan" geldiğini gördüm, fakat ben ikna olmadım. Tiran kelimesinin içerdiği anlam ile güzellik, aşk ve doğurganlık Tanrıçasının nasıl bir bağı olabilir? Tiran despot, kendi çıkarları için şiddet gösteren hükümdar anlamına geliyor.

Araştırmaya devam ettikçe çok ilginç bilgilere rastladım. Bizim dilimizde Turan, hepimizin bildiği anlamı ile, ulaşmayı istediğimiz Türk birliğini ifade eden "Toprak" anlamına gelir. Turan kelimesinin Farsların mitolojisinde geçtiğini

ve İran hükümdarı Cemşit'in soyundan gelen iki kardeşin birinin adına İran, diğerinin adına Turan dendiğini okuyoruz. Turan Toprakları elbette Türklerin yaşadığı coğrafya olarak gösteriliyor. Yani Farslar, mitolojilerinde Turanlıların yani Türklerin kendi soylarından geldiğini iddia ediyorlar. İran kelimesi "Aryan" kelimesinden geldiği için İranlılar Hint Avrupa kolu, Türkler ise Turan topraklarındaki Türk ya da "Altay" kolunu oluşturuyor.

Fakat, Etrüsk Tanrıçası Turan özellikle "Doğurganlık" Tanrıçası olarak sunuluyor. Eski Kuman-Kıpçak sözlüğünde ilginç biçimde Tuuran ve Tuurgan kelimeleri Venüs yani Ana Tanrıça olarak gösterilmiş. Adından da anlaşılacağı üzere eski Türkçede Doğuran ya da Doğurgan kelimeleri, Tuuran ve Tuurgan şeklinde söyleniyormuş. Zaten eski Çağatay Türkçesinde de söyleniş biçimi bu şekilde.

Codex Cumanicus'ta Tanrıça yani Venüs olarak gösterilen Tuuran ya da Tuurgan, Etrüsk Tanrıçası Turan ile, hem sıfatları itibarıyla, hem de ses ve kelime olarak örtüşüyor. Üstelik Tanrıça Turan'ın göksel arketipi, Türk Mitolojisindeki Tanrıçalar Aysıt ve Umay gibi Venüs gezegenidir. Tanrıça Umay ve Aysıt'ın doğurganlık, aşk, sevgi ile alakası ve kılığına girdikleri

Kuğu, Kaz, Turna gibi su kuşları da, Tanrıça Turan ile benzeşiyor. Özellikle Turna kuşu. Biliyoruz ki Turna Türk kültüründe daima Ana Tanrıça arketipi ile bağlantılıdır ve dişildir. Türkülerimizde de güzel bir kız olarak düşünülür. Ve Yakut Türklerinin Tanrıçası olan Ayısı'tın da avatar hayvanıdır.

Tanrıça Turan'ın kuşları da Su Kuşlarıdır, Kaz, Kuğu ve Tusna adı verilen bir kuştur. Kaynaklarda Tusna "Turan'ın Kuşusu" şeklinde geçer. Tusna adı verilen bu kuşun aslında Turna olması çok muhtemeldir. İtalyanca ya da

Latince "Tusna" kelimesinin karşılığını bulamadım. Etrüsk aynalarında Tanrıça Turan bu kuş ile birlikte tasvir edilir. Turna kelimesi eski Türkçe Turña veya Turunya sözcüğünden evrilmiş. Turan ve Turna kelimeleri de bu anlamda yani Tanrıçanın kuşu olması bakımından birbiriyle bağlantılı görülmüyor.

Gerek giyim biçimi, saç örgüleri ve gerekse adının anlamı ile Turan Ana, Doğuran Ana yani Venüs olarak Orta Asya etkisi taşır. Bu Tanrıçanın İskit akınlarıyla batıya taşındığı düşünülebilir.

TANRIÇA UMay

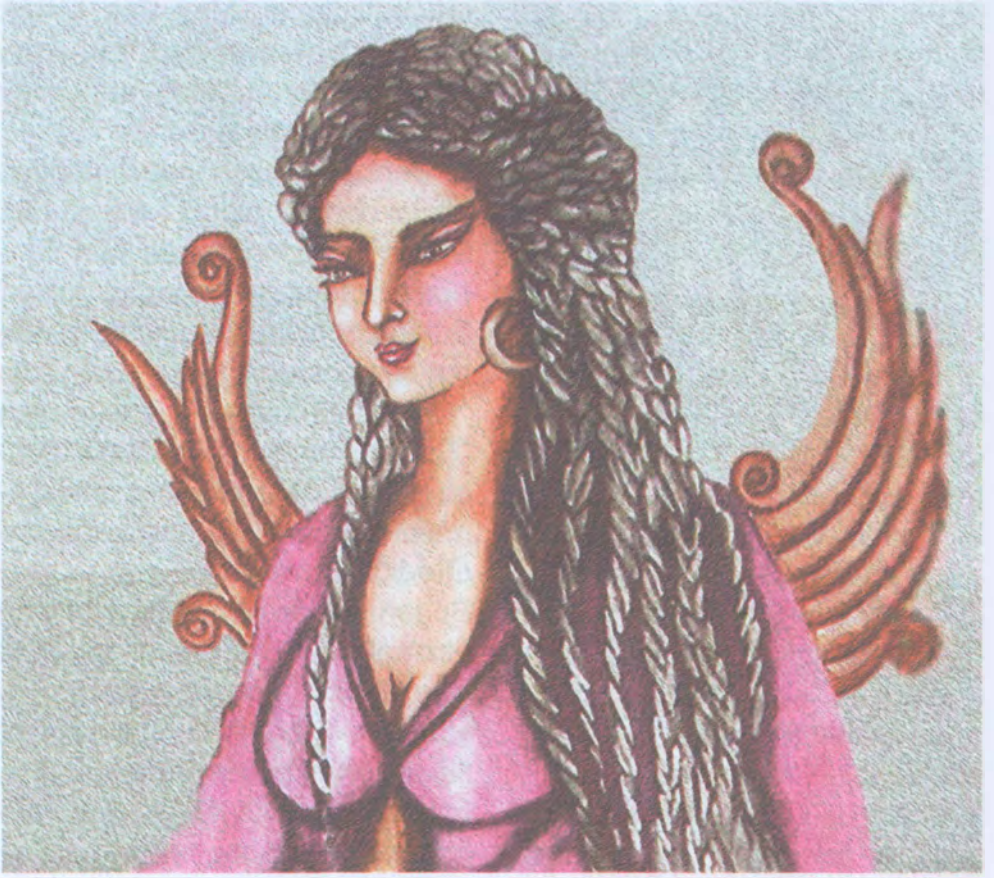
ALTAY Türklerine ait mitolojide "İnsanlar türediği zaman, Umay Anamızla birlikte, iki kayın ağacı da yere inmiştir. " denir. (Ögel 2002: 482)

Sibiryalı Türkleri şöyle der: "İki kutsal kayın ağacı var, biri erkek diğeri diş. Bu iki ağaç biz Atamız Ülgen ve Anamız İmay-Umay'dan doğduğumuz zaman ortaya çıktılar." (Ergun 2013: 60)

Bu iki arketipik figürün göksel izdüşümlerinin Jüpiter ve Venüs olduğu unutulmamalıdır. Sümer mitlerinden bu yana İkisi de iyicil Gezegen-Tanrı ve Tanrıçadır. Günümüz astrolojisinde ise büyük

iyiciler olarak anılır, İkisi de doğurganlık ile bağlantılıdır. Bolluk, bereket getirdiklerine inanılır.

Türk mitolojisinde büyük önem taşıyan ve gökyüzünden indiği söylenen, Kayın Ağacı, Hayat Ağacı ile özdeşleştirilir. İki ağaç olarak vurgulanması Uygur türeyiş mitlerini çağırıştırır. Uygurların atası sayılan beş çocuğun anası ve atası bu iki ağaçtır. Ağaçtan türeme, mitlerde çok geçen bir motiftir. Ağaç Ana Tanrıça arketipinin görünümülerindendir ve dişil bir semboldür. Ağaç kovukları Tanrıçanın rahmine benzetilir. Kıpçakların ve Uygurların türeyiş mitle-

rinde baş rol oynar. Oğuz Kağan destanında Kıpçakların atası olan Kıpçak Kağan da ağaç kovuğundan çıkiştır. Kıpçak ve Kapçık adı verilen ağaç kabuğu-kovuğu arasında da etimolojik bir bağ mevcuttur. Tanrıça İnanna'nın da Huppuppu adı verilen bir ağacı olduğu unutulmamalıdır. Elinde bu ağaçla tasvir edilir.

Ağaçlar ruhların gelip gittiği kozmik bir yol olarak da görülür. Bu yüzden Türk ikonografisinde Hayat Ağacı, Hayat Suyu ve Ruh Kuşları daima birlikte tasvir edilir.

Mitolojilerde sular Tanrıçanın mekanı olarak bilinir. Bu sulardan kasıt elbette mitolojik Hayat Sularıdır. Süt, şerbet, şarap, kan vb içkiler bu suların temsilidir. Tanrıça Umay elinde bir süt kasesinin içinde Hayat Suyu ya da Can Suyu düşüncesi ile bağlantılı süt vardır. Tanrıça Umay, Hayat Ağacından yeryüzüne iner ve Süt Ak Göl'den getirdiği sütü yeni doğan bebeğin ağzına damlatılır. Bu damlanın ona can ve ruh verdiğine inanılır. Türk mitolojisinde Hayat ağaçları daima "Kozmik Yol" olarak görü-

Türk Selçuklu Seramik Tabak. 12-13. yy. Tabanın ortasında, yaz-kış yeşil kalan ve sonsuz hayatı çağırtıran Selvi Ağacı bulunur. Selvi Ağacı Hayat Ağacı ile ilişkilendirilir ve yeniden doğuşu simgeler. Türk mezarlıkları Selvi ağaçları ile doludur ve boynunun bükük olması, ölümler için yas tutması olarak yorumlanır. Selvi ağacının sağında ve solunda Umay ile ilişkilendirilen ve onun görünüm-lerinden biri olan Hüma Kuşları tasvir edilmiş. Ağacın köklerinde Hayat Suyu ve üst bölümünde ruh kuşları betimlenmiş.

lür. Ruhların bu yolu kullanarak yeryüzüne gelip gittiği düşünülür. Tanrıça Umay'ın Hint Tanrıçası Uma ve May yani Mayıs Tanrıçası kavramıyla da alakası vardır. Latince Mayıs Maius demektir ve Roma Tanrıçası Maia'nın ismi buradan gelir. Bunlar mevsim döngüleri ile ilişkilendirilen Bahar Tanrıçalarıdır. Nitekim Teleutlar Umay'a May Ana-Ene der. May Anayı gümüş saçlı bir kadın ola-

rak betimlerler. May Ene bir ok yaya sahiptir ve çocukları kötü ruhlardan korur. Umay Ana Umay Ece şeklinde de anılır.

Deniz Kabuklarından yapılan takılar Umay olarak adlandırılır. Deniz kabukları daima Ana Tanrıça'nın sembollerinden olmuştur. Sularla bağlantılı üreme ve çoğalma sembolüdür. (Ergun 2013: 203)

Yakut Şamanlar ölümsüz olan "Şaman Ruhlarının" gökteki ağaçta, ölümlü olan yeryüzündeki Şamaların ise yeryüzündeki ağaçtan türediğini söyler. (Ögel 2002: 482) Bu tanımlama tamamen Türklerin kozmolojik düşüncesini gösterir. Dünyadaki ruhlar yeryüzüne gökyüzündeki ağaçtan iner. Hayat Ağaçlarının göksel arketipi Türk mitolojisinde Süt Ak Göl adı verilen Samanyoludur.

Türkler Samanyolundaki yıldızları, dünyaya gelmeyi bekleyen ruhlar olarak görür. Umay elindeki kasede bulunan süt ile bebeklere ruh verir ve onları koruması altına alır. O çoğunlukla, kadın ve çocuklarla ilgili bir Tanrıçadır, çocukları, kadınları ve hayvan yavrularını korur.

Şor Türklerine göre ruhlar gökyüzünden kayan bir yıldız ya da Güneş ışını şeklinde anne rahmine girer. Bazı araştırmacılar Umay'a "Sarı Kız" denmesinden dolayı onu Güneş ile de ilişkilendirir. Güneş ile ilişkilendirilmesi

onun ocak ve ateş kültü ile de bağlantılı olduğu fikrine götürür. (Çoruhlu 2013: 44) Bu motif tüm dünya mitlerinde güneşin, ayın ya da herhangi bir göksel cismin kadını dölediği anlatısı ile ortak. Mitolojiler zamanla biçimini yeniler ve çeşitlenir, bilinç düzeyine yükselen “Büyük Ana” arketipi bölünerek çoğalır ve Umay karakterinde olduğu gibi farklı alanlarda farklı adlarla anılır. Ana Tanrıça’nın sembolleri Hayat Ağacı Kübey Hatun, Ocak Od Ana, Sular Su Perileri, Toprak Ötüken Ana şeklinde ifade edilir.

Roux Tanrıça Umay’ı Yer Tanrıçası olarak görür ve ardından kutsal ve Tanrısal güçler olarak da Güneş, Ay, Venüs (Erklig) ve Ülkerleri sayar. (Roux 2012: 123)

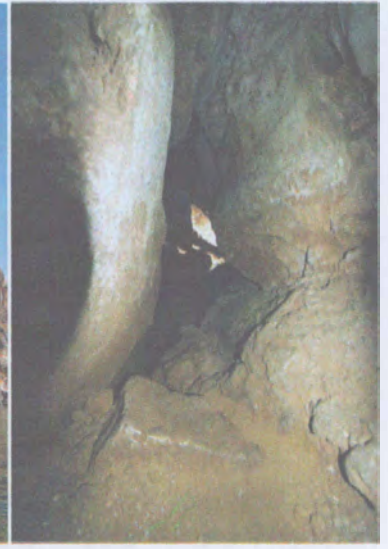
Tyan Şan Kırgızları ürünleri ve hayvanları çoğalınca “Umay Ana’nın göğsünden süt gelir” ifadesini kullanır. Tanrıçanın göğsünden gelen süt ile kahramanları beslediği düşüncesi Er Sogotoh destanında vardır. Bu ağaçta mitolojik Ağaç-Tanrıça tasviri şöyledir. “Yarı beline kadar çıplak, alt tarafı ağaç kökleri gibi bir kadın Hayat Ağacının özünü oluşturan göğüslerinden süt verir”. Yakut mitlerinde Ağaç Tanrıçası Kübey Hatun ya da Aan Alakhchyn Khotun olarak bilinir. Ana Tanrıça arketipinin türevlerindendir. Bu mit motifleri tamamen kozmolojiktir.

Süt Gölü ve Hayat Ağacı gökyüzündeki Samanyolu ile ilişkilendirilir. Hayat Ağacında tasvir edilen kuşlar, yeryüzüne gelmeyi bekleyen kuşlar şeklinde düşünülür. Süt Gölündeki yıldızlar ruhlardır ve Tanrıçanın bu süt ile can ve ruh verdiğine inanılır.

Süt Gölü Tanrıça Umay’ın adeta yaşadığı yer ve evi gibi görülür. Altay folklor geleneğinde “Sümer dağına yaslanmış, Süt Göl’de yikanan” ve “Gölde içeceği olan, Sürün dağda oyun yeri olan, Dalgalı saçlı May-Ana, 40 kız arasında pak May-Ana” şeklinde onun bu gölde 40 kız ile birlikte yıkandığı anlatılır. (Ergun 2013: 145) Burası “Cennet” olarak da tasvir edilir.

Ayrıca Samanyolu Türk kökenli halklar tarafından “Kuş Yolu” olarak adlandırılır. Yabani kuşların göç yolu hizasında olduğu için “Yaban Kazı Yolu” şeklinde de adlandırılır. Samanyolundaki yıldızlar geyiklerin ayak izleri olarak da görülür. (Harva 2013: 162) Kuğu (kaz, ördek) ve geyik Tanrıçanın kılığına girdiği hayvanlarıdır. Altaylılar Umay Ana’ya “Kuş Ana” şeklinde de seslenir. (Ergun 2013: 210)

Umay, Süt Ak Göl motifinin dışında dağlar ile de ilişkilendirilir. Sagaylar ve Şorlar onun makamının Sumar Dağı olduğunu söyler. (Beydili 2003: 580) Dağlar ve özellikle mağaralar Ana Tanrıça’nın doğum yerleridir ve rahim olarak

Baykal Gölü'nde Olkhon Adası'ndaki Şaman mağarası.

düşünülür. Türk türeyiş mitlerinde mağaralar önemli bir semboldür. Göktürklerin yeniden doğuş ve millet olma süreci, dağdan ya da mağaradan çıkış söylencesiyle başlar.

Moğol dilinde "Ehin Umay" Mağara anlamına gelir. (Beydili 2003: 582) Baykal gölünde Olkhon adasındaki Şaman mağarası Tanrıça Umay Ana'nın rahmi olarak görülür ve halk tarafından Ehin Umay (Эхын Умай) olarak adlandırılır. Burası Şamanların başka bir boyuta geçtiği, inzivaya çekildiği bir yer olarak yüzyıllardır kutsanır ve korunur. Çocuğu olmayan kadınlar burada dua eder. Burası Ezhin-Ejin (эжина) sarayı olarak da bilinir.

<https://volkov.irkutsk.ru/posts/skala-shamanka-glavnaia-sviatynia-ba-ikala/>

Türkçe İye, Ezi, Eçe kelimeleri, Tanrı, sahip, koruyucu ruh anlamına gelmektedir. Moğol dilinde ise yine Eji, Eej, Ece anne anlamında kullanılmaktadır. Bu Şaman mağarasının adının dişil bir isim olması ve Ezhi, Esin, Ezhin şeklinde söylenmesi buranın Tanrıça Umay inancı ile alakalı olduğunu gösterir. Ayrıca bugün kullandığımız kraliçe anlamına gelen Ece kelimesinin de Tanrıça inancıyla bağı olduğu kesindir.

Umay Ana'nın Eş-Plasenta olarak yada rahim olarak algılanması bir çok Türk halkı tarafından bilinir. Eş, bebeğin eşi şeklinde algılanır ve onu 9 ay boyunca kan ile besler. Kan simgesi de bu bağlamda önemlidir. Arkaik insanlar canın ve ruhun kanda olduğunu düşünür. Kan da Hayat Sıvıları ve

Hayat Suyu kavramı ile alakalı bir simgeselliştir. Tanrıça Umay bebeğe süt verdiği gibi kan da vererek onu hayata bağlar. Arkaik insanlar rahmin içindeki “Su’yu”, “Yaşam Suyu” olarak tasavvur eder. Cenin, su içinde büyür ve gelişimini tamamlar. Sular Tanrıçanın arketipik sembollerindendir. Bebeği korur, besler ve büyütür.

Bebeğin içinde bulunduğu zar da Umay olarak adlandırılır. Bebeğin içinde bulunduğu zara Kuyak-Zırh (Gömlek) adı verilir. Bu zırhın doğumdan sonra da bebeği koruduğuna inanılır. Hakas inançlarına göre bu zarla “Gömlekli Doğan” bebekler kutsal kabul edilir. (Ergun 2013: 200) Türkçe de özel yetenekleri olan kutsal kişiler için söylenen “Gömlekli Doğmuş” tabiri de Umay inancının kalıntısıdır. Halk dilinde “Gömlek” doğum zarına verilen addır.

Yurak-Samoyedlerde geleceğin Şamanı daha doğumunda belli olur, “Gömlekleriyle” dünyaya gelen çocuklar Şamanlığa adanmışlardır. Sadece başları gömlekli doğanlar en küçük rütbeli Şamanlar sayılır. (Eliade 1999: 34)

Türk düşünce ve mantık sisteminde göre bebeğin büyüdüğü beşik de anne rahmi, özellikle Tanrıça Umay ile ilişkilendirilir. Beşiğe Umay adı verilen koruyucu bir Yay figürü asılır. (Ergun 2013: 180)

Umay için Kaşgarlı Mahmut eserinde doğumdan sonra çıkan son yani plasenta olduğunu belirtmektedir. Kaşgari “Umayka Tapınca Oğul Bolur” yani “Umay’a tapınırsan Oğlun Olur” der. Ona göre Umay, kadın doğurduktan sonra çıkan Eş-Sondur. (Plasenta). Plasenta ile ilişkili olması ruhun oradan geldiği inancı ile alakalıdır ve dolayısıyla Türk mitlerindeki ,Umay Ana’nın bebeklere can verdiği söylencesi ile örtüşür. (Çoruhlu 2013: 43)

Buna bebeğin ana karnındaki Tayı da denir. (Beydili 2003: 579)

Türklerde kadınların koruyucusu olan Tanrıça Umay Ana, Hüma kuşu ile ilişkilendirilir.

Umay Ana yeryüzüne kanatlı bir kuş kılığında iner. Bu kuşa Hüma Kuşu adı verilir ve Ruh Kuşları ile de bağlantılıdır. Hüma Kuşu “Devlet Kuşu” olarak da bilinir. Türk sanatında özellikle Selçuklu seramik sanatında kadın başlı Harpyler, Hüma kuşu olarak yorumlanır. Osmanlı minyatürlerinde çıplak yaşlı birini öteki aleme taşıyan ve Hüma kuşu ile de özdeşleştirilen anka kuşu tasvirleri görülür.

Kumandinler zorlu geçen doğumda Umay Anayı “Umay ene kuş ene” şeklinde çağırırlar. Troşanski “Bu bir kuştur ki çocuğun başının üzerinde olur. Bu kuş bebeğin oğlan olacağını haber verir”

der. (Beydili 2003: 580) Türkçede “Başına Devlet Kuşu Kondu” tabiri vardır. Bu kişinin şanslı olduğu anlamına gelir ve Tanrıça Umay’ın verdiği kut ile bağlantılıdır.

Hakaslar Umay Ana’yı kan ve et veren beyaz bir kuş olarak betimler. Bu onun bebeklere can veren yaratıcı bir Tanrıça olduğunu ve renk sembolizmine uygun olarak ak renkli bir kuş olarak düşünüldüğünü gösterir. Ak renkli kuşlar çoğunlukla Kuğu, kaz, turna gibi kuşlardır. Bu kuşlar Umay’ın kılığına girdiği kuşlardır. Teleutlar, Sayan ve Altay Türkleri onun beyaz gümüş saçlı bir kadın biçiminde gökkuşağını kullanarak yeryüzüne indiğini düşünür. Bir çok mitte Gökkuşağı Tanrı ile yeryüzü arasında ya da cennet ve yeryüzü arasında, ruhların gelip gittiği bir köprü olarak düşünülür. Türkçe “Ebe Kuşağı” şeklinde dişil bir anlam taşıması eski Umay inancı ile bağlantılıdır. Gökkuşağının altından geçenlerin oğlunun olacağı inancı ise tamamen Tanrıça Umay’ın oğul vereceği inancıyla ilgilidir.

Kumandinler Umay Ana’nın kanatlı bir kadın olduğunu ve ömür boyu insanı koruduğunu düşünür. (Beydili 2003: 581)

Tanrıça Umay Ana’nın görüntüsü şu şekildedir. Başında üç dilimli bir tacı ve elinde tuttuğu bir kase-kadeh vardır. Bazı kaynaklarda üç boynuzlu olarak da

Kenan Tanrıçası Venüs.

bilinir. Kuş kanatlarına sahiptir. Orta Asya da bazı arkeolojik buluntulardan anlaşıldığına göre, Umay Ana, beyaz saçlı ve beyaz giyimli olarak, insanbiçimci bir görünüm sergilemektedir. Kuş kılığında kanatlı bir kadın görüntüsü de vermektedir. Altay Türkleri onu göklerden inen gümüş saçlı, güzel yüzlü bir kadın olarak düşünmüşlerdir.

Bir Şaman duası Altay Dağı’na ve Pura’ya şöyle seslenir.

*Bulut gözlü Puura Kaan,
Bulut Gözlü Tay Puura,
Üç boynuzlu Kara Kaya Altay’ım.
(Anohin 2006: 76)*

Üç Boynuz ifadesi Tanrıça Umay'ın tacını da anımsatır. Umay'ın üç dilimli tacı üç boynuz olarak da düşünülür. Altay Dağları'nın en yüksek tepesine "Kadınbaşı" adı verilir. Kadın başından kasıt Umay Ana'nın üç dilimli başlığıdır. Üç dilimli taç ifadesi Venüs'ün ışığını ifade etmek için de kullanılır. Arkaik Tanrıçalar başında taç ile ifade edilir. Bunlardan biri MÖ 19.-17. yüzyıllarda Kenanlılar tarafından tapılan bir Tanrıçadır. Venüs'ün ışığı ve parlaklığı taç şeklinde ifade edilir.

Abdülkadir İnan, mitolojide Altay Dağını yerini şöyle belirtiyor; "Altay silsilesinde kadın adını taşıyan bir dağ vardır. Bu dağın garip bir hali var ki, hava değişimlerinde dağdan ağlar gibi bir ses gelir. Bu dağ, Altay Türklerinde kadın hakkında söylenen bir çok efsaneye konu olmuştur. Kadınlar Tanrıdan kıyamete kadar ağlaması için dağ yaratması için dua etmişler. Altay Türkleri Altay Dağı, Kadın Dağı olarak şereflendirir. Söylenelerde bu dağdan gelen ağıt ve ağlama sesleri, Altaylı kadınların savaşta ölmüş eşine ağlamasını ifade eder. Tepeleri daima karlarla ve siyah bulutlar ile kaplı bu kadının, dumanlar altında kaldığını gören ve ağlamasını işiten her Altaylı kadın, Altay Hatun'a sadakati ve sonsuz sevgisi önünde secde eder." (Inan 1998: 274,257)

Umay, Prototürk Chou'ların kızıl giymiş, topuzlu güzel bir kadın olarak düşündükleri Ocak Tanrıçası şeklinde de tasvir edilmiştir. (Esin 2001: 60)

9-10. yüzyıllara ait Tanrıça Umay tasvirleri. Başının etrafında kutsallık halesi ve üç dilimli tacı ile betimlenmiş. Elinde ant kadehi tutar ve kanatlıdır.

Su kuşları özellikle Kaz ve Korday (Kuğu), kut ve beylik işareti idi. Devlet Kuşu tabiri de bu anlamda kullanılmış olabilir. Alp Er Tonga'nın kızının adı Kaz'dı. "Kaz" kelimesine yüklenen dişil özellik bağlamında "Kız" kelimesi ile benzerlik göstermesi, iki kelimenin bir-birinden türediğini gösterir.

Rus bilim insanı A.N Bernştam Tanrıça Umay Ana'yı "Göktürk Ana Tanrısı" şeklinde adlandırır ve Ay ile ilişkilendirerek Oğuz Kağan'ın anası olan Ay Kağan ile aynı görür. (Ögel 2002: 130) Oğuzun atası Boğa anası Ay'dır. Ay, mitolojilerde Hermafrodit-Er-

dişi bir karaktere sahiptir. Bazen dişi Tanrıça bazen eril Tanrı olarak karşımıza çıkar. Türkler Ay'ı eril ve dişi olarak görmüşlerdir. Ay Kağan, Ay Han, Ay Ata ve Ay Dede gibi tanımlamalar bunu kanıtlar. Fakat Türk mitlerinde Umay'ın, hem eril hem de dişi olarak adı geçer. Umay Beg gibi ifadeler onun erilliğine bir göndermedir. Etimolojik açıdan Türklerin Uma kelimesine Ay eklemesi de ayrıca bir anlam ifade eder. Çünkü Ay kelimesi eski Türkçe "Yaratmak-Türetmek" fiiliyle alakalıdır.

Prototürk Chou astrolojisinde Gök Tanrının sarayı sayılan Kutupyıldızına yakın bir yıldıza "Baş Zevce" adı verilir. (Esin 2001: 59) Türkler Kutup Yıldızını, tüm yıldızlar etrafında döndüğü için Tanrının Kapısı olarak düşünür ve Tanrının Yıldızı olarak görür. Kutup Yıldızı Küçükayı Takımyıldızının kuyruğunda bulunur. Bu takımyıldızın en parlak yıldızlarından biri Kocab-Kokabiel adı verilen yıldızdır. Hanok kitabında bu yıldıza "Yıldızların Meleği" adı verilir. Adı genellikle "Tanrının Yıldızı" olarak çevrilir. Melek Raziel'in Kitabına göre, Kokabiel kutsal bir melektir, genellikle düşmüş olarak kabul edilir. Kokabiel'in 365.000 ruhtan oluşan bir orduya komuta ettiği söylenir.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Kokabiel>

Bu tanımlamalar arkaik insanların yıldızları Tanrı ve Tanrının eşi ile ilişkilendirdiğini kanıtlar.

Göktürk metinlerinde de "Kan Tengride Umay Katun" denen Ana Tanrıça, Türk kağanın eşi hatuna benzetilir. (Esin 2003: 60) Belki Türkçede plasentaya "Umay" ya da "Eş" adı verilmesi de Umay'ın Gök Tanrının eşi olduğu, ya da Umay'a benzetilen Hatunun Kağanın eşi olmasından kaynaklanmaktadır.

Güney Hakasya'da kaydedilmiş metinlerde insanların Tanrı Ülgen ve Umay Ana'dan türediği kayıtlıdır. (Beydili 2003: 580) Tanrı Ülgenin göksel karşılığı Jüpiter Tanrıça Umay'ın ise Venüs olduğu düşünülecek olursa, bu evliliğin göksel cisimlerin evliliği olduğu ve kut taşıdığı anlaşılır. Sümer mitlerinde ise Tanrı Enki-Jüpiter Tanrıça İnanna-Venüs daima birlikte hareket eden ve birbirlerine yardım eden iki iyicil Gezen-Tanrı şeklinde gösterilir.

Altay'da bulunmuş Göktürk dönemine ait petrogliflerde Tanrıça Umay üç dilimli tacı ile bağdaş kurup oturmuş şekilde gösterilmiştir. (Esin 2003: 319) Bağdaş kurmak Türklerle özgü kadim bir duruş ve oturuş şeklidir. Tanrıça Umay'ın devamı niteliğinde olan Memluklu, Selçuklu, Artuklu ve Osmanlı sanat eserlerinde benzer şekilde tasarımlar mevcuttur.

Türk Artuklu parası. 12.yy. Tanrıça Umay ikonografisinin devamı olan bir kadın figürü. Başında üç dilimli tacı var ve elinde Ay tilgeni tutar. Bağdaş kurup oturmuştur. Tanrıça Umay Ana'nın göksel sembollerinden biri de Ay'dır.

Umay Ana heykeli. 10-11.yy. Kazakistan. Başındaki şekil, taç boynuzu ve üç savaş okunu da ifade eder. Tanrıça İnanna'nın da boynuzlu bir başlığı vardır. Elinde Ant Kadehi tutar.

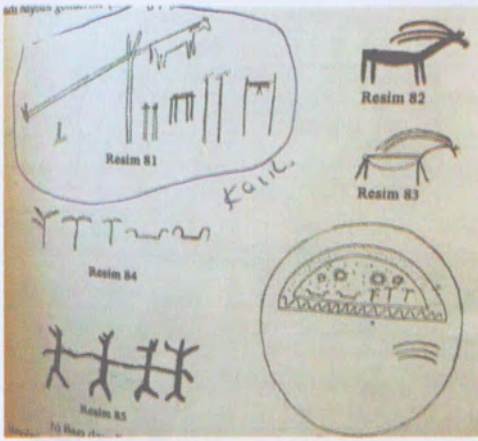
Başındaki üç dilimli taç boynuz olarak da düşünülmüştür. Boğa boynuzları kadim uygarlıklarda Ay ile ilişkilendirilirken, geyik boynuzları Hayat Ağacı ve Güneş ile ilişkilendirilir. Geyiğin boynuzları her yıl düşer ve yerine yenisi çıkar. Bu nedenle boynuzlar yeniden doğuşu sembolize eder ve kutsandır.

Puura adı verilen ve mitolojik bir geyik olan hayvanda üç boynuzludur. Geyikler Türk mitlerinde dişil olarak düşünülür ve Tanrıçanın kılığına girdiği "Avatar" hayvanıdır. Göktürk mitlerinde bir Göktürk kağanının dişil geyik kılığına giren bir Tanrıça ile aşk yaşadığı anlatılır.

Puura adı verilen bu kutsal geyikler Şamanların Tanrısal yolcu-

luklarında kullandıkları göksel bineklerdir. Türk İslam anlatılarında Hz. Muhammedi bineği olarak bilinen Burak ile de bağlantısı vardır.

Uygur Türk kozmoloji düşüncesinde, batı yönü dişil gezegenler Ay ve Venüs ile ilişkilendirilir. Geyik ve At Batı yönüne yerleştirilir. Türkçede Kelen-Geyik adı verilen geyik, bazen tek boynuzlu At olarak düşünülür. Türkçe Sığın ya da Sıgun Geyik adı verilen geyiklerde bu mitolojik varlıklarla bağlantılıdır.

Altay Şamanlarının davulları üzerine çizdikleri Puura adı verilen üç boynuzlu geyikler.

Türk Selçuklu seramik vazo üzerindeki Tanrıça Umay kabartması. Bağdaş kurup oturmuş. Başında üç dilimli tacı ve elinde Ant Kadehi tutar şekilde tasvir edilmiştir.

Suriye'de bulunmuş Türk dönemine ait seramik tabak. 12.yy. Türk mitlerinde Puura olarak adı geçen ve üç boynuzlu olarak tasvir edilen mitolojik geyik. Tanrıça Umay Ana ile de bağlantılı dişi geyik. Ana Tanrıça arketipinin hayvan sembollerindendir.

Türk mitolojisinde gökyüzünde ip bükenin Tanrıça Umay olduğu düşünülür. Tanrıça Umay'ın kullandığı İğdeki ipin ruhlar ile dünyayı birbirine bağladığı düşünülür. İğ aynı zamanda doğumu oluşturacak olan başlangıcın sembolü olarak görülür. Altaylı Türkleri düğünlerde "Uzun ipin kısalmasın, yaşayanların azalmasın" şeklinde dua eder. Uzun ipten kasıt ruhun dünyadaki geçirdiği süre yani yaşam süresidir. Bu ipin gökyüzünde Umay'ın iğine bağlı olduğu düşünülür. (Beydili 2003: 214) İplerle süslenen ve üzerine renkli bezler bağlanan dilek ağaçları, dileklerin gökyüzüne iletilmesini sağlar.

Ezoterik bilgiye göre Ay tüm insanların kaderini belirler. Bir

Türk kilimlerindeki “Örümcek” motifi.

anlamda İnsanların kaderini dokur. Ayın gökyüzünde doğması, büyümesi ve 3 gün yok olarak ölmesi, insanların yaşamıyla özdeşleştirilir. Mitolojilerde İlk ölen ve yeniden doğan kahraman, Ay'dır. İnsanlığın “Kaderini Dokuyan” Ay, bir çok kültürde Örümcek ile özdeşleştirilir. Örümcek kendi ürettiği İp ile dokuma yapar. İğ ve Öreke Ay Tanrıçaları ile bağlantılı görülür. Dolayısıyla Örucülük ve Dokumacılık mesleği Ay, Örümcek ve Ay Tanrıçaları ile alakalıdır.

Türk Dokuma ve Örgü Kültüründe, Yanış, Motif, Süs, Bezek, Bediz, Öрге vb. adlar verilen estetik öğeler, “Örüntü” şeklinde de-

vam eder. “Ör” kökünden gelen diğer kelimeler, Örgü, Öreke, Örmek vb.dir. Elbette Örümcek kelimesi de bu anlamdadır. Örümcek bir Ay Hayvanıdır, doğanın en büyük sanatçısıdır ve kendi ürettiği Ağ adı verilen ipi ile dokuma yapar.

Yunan Mitlerinde Dokumacı kız Arakne, Tanrıça Athena'dan daha üstün bir dokuma yeteneğine sahip olduğunu iddia eder. Athena Yunan mitlerinde Ay Tanrıçasıdır. Aralarındaki yarışmayı Arakne kazanır fakat Tanrıça Athena onu Örümcek şekline sokar.

Araknafobia adı verilen “Örümcek Korkusu”, dokumacı kız olan Arakne'nin adından gelir.

Türk anlatılarında da benzer bir söylence mevcuttur. Kaynana ve gelin arasında evin temizliği üzerine bir tartışma çıkar. Dokuma tezgâhının üzerine Örümcekler yuva yapmıştır. Kaynana bunu görünce, Türk Kilimlerinde “Örümcek” adı verilen motifi bulur ve gelin bu motifi dokur.

Örümcek ya da Örümcekli adı verilen bu motif, örümceğin stilize edilmiş şeklidir. Örümceklerin 8 ayağı bu motifte görülebilir.

1. Tanrıça Umay'ın Eril ve Savaşçı Karakteri

Arkaik dönemde, gezegenler ile Tanrı ve Tanrıçalar arasında ilişki kurulurken, burçlar ile yerel kahramanlar denkleştirilmiştir. Jung'a göre; “anima”, (Tanrıça) ve “animus”, (Tanrı) arketiplerinin göksel karşılıkları, eril ve dişil nitelik verilen gezegenlerdir. Bu bağlamda Umay Ana'nın göksel karşılığı Ay ve Venüs'tür.

Türk mitlerinde, Umay Ana'ya, savaşa giden yiğitler, savaşta başarı kazanmak için dua ederler ve ona “Umay beg” gibi eril bir nitelik vererek seslenirlerdi. Sümer mitlerinde de Venüs ile özdeşleştirilen İnanna, hem aşk hem de savaş Tanrıçasıydı. Ne kadar güçlü olduğunu belirtmek için de hermafrodit (eril-dişil) olduğu söyleniyordu.

Venüs, sabah yıldızı olarak doğduğunda savaşı, akşam yıldızı olarak doğduğunda aşk ve sevgiyi temsil eder. Hem Eril-Savaşçı hem de Dişil-Aşk Tanrıçasıdır. Türk anlatılarında Tan Yıldızı yada Tan Çolpanı olarak geçer. Ayrıca Kanlı Yıldız olarak bilinir. Tan vakti doğduğunda, diğer yıldızları kılıcı ile öldüren bir savaşçı Alp olarak görülür.

Doğmayaydın Kanlı Yıldız-Kervan Kıran Yıldızı sözleri ile uğruna Türküler “Yakılan” yıldız, Venüstür. Venüs Türklerde Alp Yıldızı olarak bilinir. Akşam Yıldızı olarak doğduğunda dünyaya Aşk ve Sevgi, fakat Sabah Yıldızı olarak doğduğunda kılıcı ile tüm yıldızları öldüren savaşçı olarak görülür. Felaket ve Savaş getirir. Türkülerimizde “Kervan Kıran Yıldızı” ya da “Kanlı Yıldız” olarak ismi geçer. Sabah Yıldızı olarak doğduğunda güçlü kuvvetli anlamında Erklig adını da alır, fakat savaşçı ve kötücüdür. Venüs'ün diğer adı Yaruk Yıldız'dır ve parlak yıldız anlamına gelir.

Türklerde, Venüs'ün diğer adı güçlü kuvvetli savaşçı anlamına gelen Erklig'dir ve Alplik simgesidir. Bu nedenle Alp'lar savaşa gitmeden önce Umay Ana'nın koruyucu gücüne ihtiyaç duyarlar. Savaşa gitmeden önce zafer için ona dua ederler. Ayrıca Erklig gibi ölüm ve ötesi ile de alakası vardır.

Türkler Venüs'e Kara Alp Yıldızı adını da verir. (Esin 2001: 26)

Venüs, ölüm cezası veren bir Alp olarak düşünülür ve yer altı Tanrısı Erklig Han ile ilişkilendirilir. Yani Venüs'ün savaşçı kötücül yönü yeraltı Tanrısı Erlik Han şeklinde mitlere yansır. (Esin 2001: 54)

Yeraltı ve ölüm Tanrısı Erlik Han'a verilen "Erklig" (Güçlü, kuvvetli) unvanı, aynı zamanda Venüs gezegenine de verilir. Türklerde Venüs, savaş, silahlar ve zırhlar gibi askeri kavramların ve ölüm cezasının simgesi sayılır. Göktürk dönemi Alp mezarlarında da Erklig adının geçmesi onun savaşçıları koruduğu anlamına gelir.

Türkler iki dişil gezegen olan Ay ve Venüs'ü Batı yönüne yerleştirir. Batı yönü Ak Pars Takımyıldızının (Günümüzde Koç, Boğa ve İkizler Takımyıldızlarını kapsar) bulunduğu bölgedir. Dolayısıyla bu iki gezegenin yönettiği bölge ve hayvan sembolizmi Ak Pars'tır. Türk savaşçılar Göktürklerden bu yana benekli Ak Pars postu giyer. Türkler Sonbaharda Ak Han adını verdikleri Ak Pars Takımyıldızına, Ak Köpek kurban ederlerdi. Ak Han Batı yönü, Ay-Venüs ve demir unsuru ile alakalıdır. Kaşgari'ye göre Alp, tek başına düşmanla savaşan cesur savaşçı demektir. Bütün silahları kullanmakta usta, "Pars Postu"

Pars postu giymiş Osmanlı dönemi Türk askerleri.

Göktürkler döneminde yapılmış bir petroglif. Savaşa giden Alp'lar atlarından inerek diz çökmüşler. Tanrıça Umay bağdaş kurup oturmuş ve üç dilimli tacı ile tasvir edilmiş.

giyen cesur ve tek başına savaşımaya hazır Alp'lar vardı. Tonga ya da Tunga Pars anlamına gelen bir kelimeydi. Uygur Türkleri Venüs'ü Ak Pars Takımyıldızının yönü olan Batı'ya yerleştirir. Pars kuyruğunu savaşlarda Tuğ olarak kullanırlar. Bu ritüel Venüs'ün Alp savaşçı kimliğini gösterir. Uygurlarda da Venüs'ün göksel durumu uğurlu sayılır. Fakat yer altındaki hareketi onu kötü bir ruha dönüştürür. (Esin 2001: 26)

Ak Pars'ın, Ana Tanrıça ve onun savaşçı tarafıyla olması mümkün görünmektedir. Ona ait yırtıcı bir hayvanın postunu giyen savaşçı, Venüs'ün tüm savaşçı güçlerini kazanır. Tanrıçalar İnana'dan bu yana aslan benzeri savaşçı ve yırtıcı hayvanların sahibi olarak görülür.

Tanrıça Umay hem doğum hem de ölüm ile ilişkilendirilir. Göktürk döneminde yapılan kaya resimlerinde, Alp'ların Tanrıça Umay'ın makamında Ant Kadehi ile hayat suyu (şarap-rakı) içtikleri görülür. Bazı Türk topluluklarında ölüm meleği olarak görülür ve defn töreninden sonra Umay Anaya rakı saçısı yapılır.

Göçebelerin Savaş Tanrısı, maden işçiliğinin, zırh ve tulla'nın, ok ile kılıç gibi silahların mûcidi sayılırdı. Başında üç oktan müteşekkil bir taç ve elleri ile ayaklarında bıçakla tasvir edilirdi. İç Asya göçebelerinin çoğu bir Savaş Tanrısına tapmakta idiler ve O'nun maden işçiliğini, silahları icad ettiği sanılarak, kılıç gibi silahlar bu Tanrı ile ilişkilendirilmekte idi. Türk kozmolojisinde

Yamal-Nenet Otonom bölgesinde bulunan bakır plaka üzerindeki savaşçı tasvirleri. (10-12.yy.)

Hazar Türklerine ait bir gümüş tabak üzerinde ellerinde kılıç ve başlarında üç dilimli tacı olan savaşçılar. 8-9.yy.

maden unsuru Batı yönüne Ay ve Venüs'ün konumlandırıldığı yöne yerleştirilirdi. Savaş Tanrısı inancı ile ilgili maden işçiliği ayinleri de, ocak başında yapılıyordu. Ocak Tanrısı ve Tanrıçasına kurban ve Saçı (Saçığ) ile "Tökük" adı verilen şarap dökmek şeklinde oluyordu. (Esin 1978: 105)

Türklerde maden unsurunun bir diğer şekli sayılan demire, bilhassa kılıçlar ile alâkalı olarak, saygı gösterildiğini Kâşgarî'den öğrenmekteyiz. Ant töreni sırasında, demir unsuru şâhit tutularak, yemin ediliyordu. Doğu Hunları ant içmek için, kurban edilen bir ak atın kanı ile karışmış bir içki hazırlar ve buna bir bıçak batırdıktan sonra, Gök Tanrısını şâhit tutarak, ant içerlerdi. Yamal-Nenet Otonom bölgesinde bulunan bakır plaka üzerinde bu Savaş

Tanrısını açıkça görebiliriz. (10-12.yy.) Tanrıça Umay Ana'nın tacinna benzer üç oktan ibaret bir taç takmıştır. İki elinde kılıç tutar.

Alp'lar Umay'a savaşta başarı kazanmak için dua ederler. Hazar Türklerine ait bir gümüş tabak üzerinde ellerinde kılıç ve başlarında üç dilimli tacı olan savaşçılar tasvir edilmiştir. 8-9.yy. Ana Tanrıça arketipinin göksel karşılığı olan Venüs, Türk mitolojisinde sabah yıldızı olarak doğduğunda, diğer yıldızları kılıcı ile öldüren bir savaşçı olarak düşünülür. Bu tabakta Umay Ana'nın eril ve savaşçı kimliği betimlenmiş. Tanrı(ça) Umay Ana'nın üç dilimli tacı "Üç Ok" olarak da yorumlanır. Bu Venüs'ün yeraltı yolculuğu ve sabah doğuşu ile alakalıdır.

Venüs, kamların davulları üzerinde, ak bir ata binen ve elinde

yıldız tutan bir binici olarak tasvir edilmiştir. Türk mantık ve kozmoloji düşüncesinde Aklık Tanrıçalara verilen bir renk sembolizmidir. Venüs ve Ay Batı yönüne yerleştirilir ve Ak renk ile sembolize edilir. Ayrıca Venüs yeryüzündeki atların sahibi olarak da görülür. Ona Çolpan ve “At Çobanı Tanrısı” adı da verilir. Geceleri dünyaya inerek doğumları başlattığı söylenir. Bazen de atlara biner ve onları terletir. Bu ifade Venüs’ün yani Türk Ana Tanrıça arketipi olan Umay Ana’nın, olumsuz tarafı olan Alkarısı ile de benzeşir. Venüs “Çoban Yıldızı” olarak da bilinir. Çoban Orion takımyıldızıdır. Tüm diğer dünya mitlerinde Ana Tanrıça Venüs, avcı çoban Tanrı Orion ile ilişkilendirilir. (Osiris-Isis, İnanna-Dumuzi). Türk söylencelerinde de Venüs’ün bir çobanı bir de köpeği olduğu söylenir. Köpek figürü de çok önemlidir ve Orionun hemen yanındaki Büyük Köpek Takımyıldızı ve Sirius ile özdeşleştirilir.

Beş uçlu yıldız işareti Venüs’ün sembolüdür. Venüs her sekiz yılda bir beş kez güneşle kavuşum yapar. Sekiz yıllık sürede Venüs’ün yaptığı bu beş kavuşum noktasını 360 derecelik bir daire üzerinde işaretleyip karşılıklı olarak birleştirdiğimizde, birbirleriyle yüz elli derecelik açılar yaptığını görürüz ve karşımıza beş köşeli yıldız, yani pentagram çıkar. Türkler Ve-

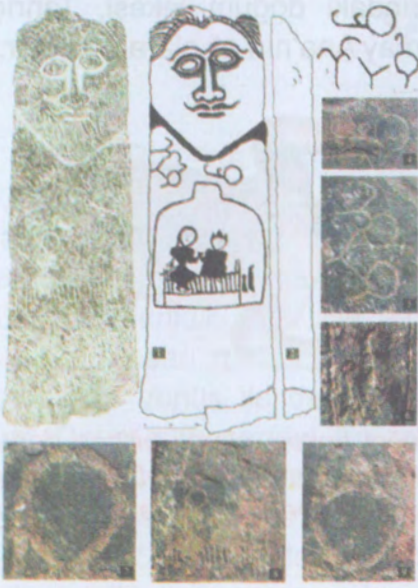
nüs’e “8 Yıldız” da der. Bunun nedeni Venüsün güneş ile kavuşum yaptığı ve döngüsünü tamamladığı sürenin 8 yıl olmasıdır. Aslında kadim mitolojilerde Güneş ile kavuşan Venüs kötücül bir cadı olarak görülür. Kısacası Venüs’ün döngüleri onu Aşk Tanrıçası, Savaşçı ya da Cadı’ya dönüştürür.

Libasyon ya da Saçı Ritüeli, arkaik kültürlerde Tanrı ya da Tanrıça şerefine içki içilmesi ve bu içkinin yere dökülmesi törenine verilen addır. Türk kültüründe de Hayat Suyu düşüncesi ile bağlantılı, süt, rakı, kımız, şarap gibi sıvılar saçı olarak kullanılmıştır.

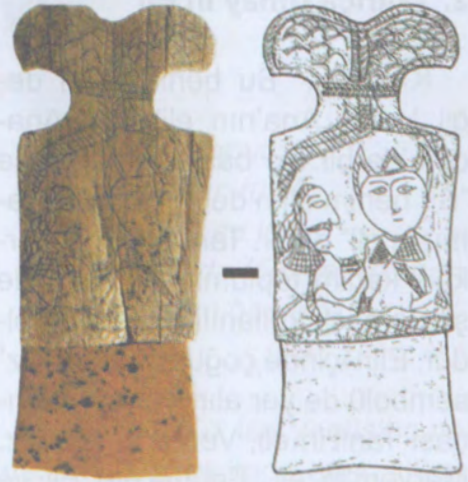
Kuman Türkleri Codex Cumanicus’ta Umay’ı “Yer Tanrıçası” olarak açıklamışlardır. *(Beydili 2003: 585)* Arkaik mitlerde gök eril, yer ise dişil kabul edilir. Toprak, doğuran ve ürün veren Tanrıça olarak mitlere yansır. Türklerde Yer-Su’lar Tanrıça Umay’ın teahürleridir ve saç törenlerinde de bu iki varlık kutsanır.

Türlere ait bir Alp’ın mezar taşı üzerindeki petroglifte, Tanrıça Umay Ana ile içki içen, uzun örgülü saçlı Alp tasvir edilmiştir. Umay Ana’nın makamı bir Otağ şeklinde düşünülmüştür. Türk kozmoloji düşüncesinde Otağ kainatın minyatür bir arketipidir.

Kırgızistan Satu Bulak kurganında bulunmuş bir kemik plaka üzerinde bir Türk Alp, Umay

Bir Türk Alp'ına ait mezar taşı üzerinde, otağ içinde Tanrıça Umay ile şarap içen Alp .

Kırğızistan Satu Bulak kurganında bulunmuş bir kemik plaka üzerinde bir Türk Alp, Tanrıça Umay önünde.

Türk Selçuklu aynası. 12.yy. Tanrıça Umay Ana'yı çağırtıran taçlı ve örgülü saçlı kadın başları.

Ana'nın önünde diz çökmüş vaziyette gösterilmiştir. Sadece kadınları ve çocukları değil, savaşçı Alp'ları da korur. O sadece doğurganlık ile alakalı değil, aynı zamanda savaş ile bağlantılı, ölüm cezası veren bir Tanrıcadır.

Umay Ana ile ilişkili simgeler; ocak, toprak, ağaç, üç dilimli taç ya da boynuzlar, ocak el, kadeh, üçgen, geyik ve süttür. Ana Tanrıça'yı sembolize eden ikonografilerdir.

Sembolleri ve Kültür Kodlarını, kabaca, Evrensel Semboller-Kodlar ve Geleneksel Semboller-Kodlar olarak ikiye ayırabiliriz. Evrensel olanlar, "İnsanlığın Ortak Kültür Mirasıdır" ve dünyanın her yerinde karşımıza çıkabilir. Fakat "Geleneksel Kültür Kodları", kan bağı ve tarihsel bağı olan, aynı kültür ve geleneğe sahip insanlarda görülür. Bu geleneksel, mitolojik ve dini semboller, kolektif bilinçaltında kuşaktan kuşağa aktarılır. Bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak ortaya çıkarılır.

2. Tanrıça Umay'ın Eli

Kırgızlar, "Bu benim elim değil Umay Ana'nın eli" der. Anadolu'da bir işe başlamadan önce "Bu benim elim değil, Fatma Ana'mızın eli" denir. Tanrıçanın eli, arkaik kadim toplumlarda, özellikle şifa amaçlı kullanılan bir semboldür. Elin içinde çoğu zaman "Göz" sembolü de yer alır. Fenike Tanrıçası Tanit'in eli, Venüs'ün eli, Hz. Meryem'in eli, Fatıma'nın Eli ve Umay Ana'nın eli Ana Tanrıça arketipinin türevidir.

Günümüzde Hz. Fatıma'nın eli olarak bildiğimiz sembol, Türk Osmanlı ordusunda, Tuğların başına takılan alem olarak kullanılmıştır. Barbaros'un sancağında ve Yenicheri Ocağı'nın sembollerinde de görülür. Muska gibi koruyucu gücü olduğu düşünülür.

Ata Şamanlar tahtadan yaptıkları el sembolünü, bir sonra gelecek olan Şamana teslim ederler. Türkçe "el vermek" deyimini de buradan gelir. Anadolu'da Ocaklı adı verilen ve şifa verdiği düşünülen kişiler, şifa güçlerini bir sonraki kuşağa aktarır. Buna "El Vermek" adı verilir. Şifacı Şamanlara "Ota-cı" adı verilir ve "Şifalı Otlar" kadar, elleri ile hastalıkları tedavi ettikleri de düşünülür. El ikonografisini Türk eren ve dervişleri de sembol olarak kullanmıştır. Yalnızca Orta Asyalı bebeklerde görülen sırt-

larındaki doğum lekesi, Tanrıça Umay Ana'nın eli olarak görülür.

Moğol Lekesi olarak bilinen doğum lekesi, Orta Asyalı bebeklere özgü bir lekedir ve Umay Ana'nın el izi olarak görülür.

Umay'ın el izi ve benli doğan çocuklar işaretlenmiş olarak kabul edilir, kutsal ve uğurlu sayılır. Tatar dilinde "Ben" Umay olarak adlandırılır. (Beydili 2003: 581)

Umay Ana bebeklerle konuşan bir Tanrıçadır. Bebek henüz Umay ile bağıni koparmamıştır ve onu duyabilir. Bebeğin gülmesi, kıkırdaması, şakıması onun Umay ile iletişim kurduğu anlamına gelir. Günümüzde "Melekler güldürüyor" şekline dönüşmüştür. (Ergun 2013: 169)

Umay Ana ile özdeşleştirilebilecek bir başka ikonografi, dört yönü ifade eden dörtgen sembollerdir. Bazen bu dörtgenin ortasında, Yer Tanrıçanın göbeğini ifade eden noktada bulunur. Uygurlarda Yer simgesi dört köşe idi. Neolitik dönem Ana Tanrıça idollerinin göbeğinde bu simgeye sıklıkla rastlanır.

SARI KIZ

GÖKLERİN kraliçesi Venüs'e Türklerin verdiği diğer bir isim Sarı Kız'dır. Umay'a "Sarı Kız" denir. Umay'ın göksel arketipi Venüs gezegenidir. (Çoruhlu 2013:

44) Türkler sarı rengi dişil bir arketip olan Venüs ile de ilişkilendirir. Onun ışığı sarıdır. Bu renk mitlerdeki Tanrıça arketiplerine de bir şekilde yansır. Ana Tanrıça'nın hayvan görünümülerinden biri olan örümcek iki dişil gezegen olan Ay ve Venüs ile alakalıdır. Tehlikeli bir örümcek türü "Sarı Kız" olarak adlandırılır. Fakat "Sarı Kız" Al Karısı gibi ya da Sarı Al Bastı gibi tehlikeli bir semboldür. "Kara Dul" adı verilen örümcek cinsi de dişil bir arketiptir ve kötücül Kara Bastı'nın olumsuz türevlerindendir. Kara Dul adı verilen örümcek, erkeği ile çiftleştikten sonra onu yer. Bu yüzden Kara Dul adı verilmiştir.

Sarı Kız, Sarıbay, Sarış, Sarı Azban, Sarı Azman gibi isimleri vardır. (Inan 2000: 139)

Şamanlar dualarında ona şöyle seslenir:

*Ak Tanrı, merhametli han,
Çoban Yıldızı Tanrı!*

Eğri buluttan etekli, çatal bulut ayaklı,

Çoban Yıldızı Tanrı, Çoban Yıldızı!

*Sarı, doru çaputlu
Sarı kırsığım tüylü,
Sarı gölden su içen,
Genç Tanrıda (Gökte) uzanan,
Dokuz dağın başında.*

(Inan 2000: 115)

Yedi Sarı Kız ise Venüs'ün yönettiği Ülkerleri ifade eder. Ülkerlerin 7 yıldızı 7 kız olarak düşünülür. Şaman dualarında da 7 Sarı Kız ifadesine çok sık rastlanır. (Inan 2000: 127)

Türk mitlerinde Ak ve Sarı renk Venüs ile alakalıdır. Venüs Atları yönetir ve onların sahibesidir. Dişi at olarak yani Kısarak şeklinde görünür. Bu yüzden ona Çolpan Çoban Yıldızı adı verilir. O At Çobanı Tanrısı-Tanrıçasıdır. Tüm Gezen-Tanrılar gibi o da erdişidir. Venüs tüm kadim ikonografilerde dağ başında parlayan bir yıldız şeklinde tanımlanır.

Kumandin'ler Sarı Kız'ı "Dağ İyesi Sarı Kız" şeklinde adlandırır. Sarı Kız adı verilen bu ruh, Venüs'ün yansımalarından sadece biridir. Tahtacı Türkmenleri, Sarı Kız mitolojisini İslami şekilde anlatır. Fatıma Ana'nın Kabe'ye "Işık" şeklinde bir kızı vardır. Sarı Kız Hz. Ali'nin nefesinden süzülüp gelmiştir. Tahtacı Türkmenleri

Hız. Ali'nin ışığına Sarı Kız adını verir. Onlar Sarı Kız'ın Kaz dağlarında olduğuna inanır. Sarı Kız'ın mezarı da bu dağın zirvesindedir. Sarı Kız'ın mezarını ziyaret ederler. Sarı Kız'ı Ağustos ayının 23'ünde ziyaret ederler. Bu tarih kozmolojik açıdan da anlamlıdır. Astrolojik olarak Güneşin Başak Burcunda olduğu dönemdir. Başak, elinde sarı buğday başağı tutan bakire sarışın bir kadın olarak tasvir edilir. Türkmenler Sarı Kız'ın bu mevsimde bir kuş şekline girip dirildiğine ve insanlara mutluluk getirdiğine inanır. Bu benzetme Tanrıça Umay'ın kuş kılığına girmesi anlatısı ile örtüşür. Işığa dönüştüğüne de inanılır ve Türkmen obalarını koruduğuna inanılır. (Beydili 2003: 483)

Türk söylencelerinde Sarı Kız Kayaları ya da Gelin Kayaları adı verilen kayalıklar arkaik Tanrıça kültüyle alakalıdır. Afyon'daki Sarı Kız Kayaları'na giden insanlar burada çeşitli ritüeller yaparak dertlerine derman, hastalarına şifa diler. Mudurnu Gencek köyünün yakınındaki Sarı Kızlar Kayas'ında Sarı Kız'ın yaşadığına inanılır. Tekirdağ'da pirlerden birinin adı Sarı Kız'dır. Nogay Türklerinin hikâyelerinde "Cin Padişahı Sarı Kız" söylencesi vardır. Bu cinlerin mezarlıklarda yaşadığı düşünülür. Eski dinin karakterlerinin, yeni dinin cin, melek ve peri gibi varlık-

lara dönüştürülmesine sık rastlanır. Uraanhay Şamanları da dua ederken kayalarda yaşayan Sarı Al Bastı Kız'dan söz eder. Dağ ruhları da Sarı Kız ile alakalıdır ve Şamanların koruyucusudur. Koybal Şamanlarının davullarındaki Sarı Kız adındaki figürler yer altı dünyası ile alakalıdır. Tuva halk masallarında da yeraltında yaşayan 7 Sarı Kızdan bahsedilir.

(Beydili 2003: 485-486)

"Sarı Kız" olarak hitap edilen varlık, Şaman ve Baksıların duaların dertlere derman olması için de çağırılır. Kırgız-Kazak Baksıları "Derde Derman Olan Ey Sarı Kız Gel" şeklinde hitap eder. Türkler Venüs gezegenine de Sarı Kız olarak hitap eder. Sarı Kız göksel arketipi Venüs olan Ana Tanrıça'dır. Türk söylencelerine Kaz dağlarındaki Sarı Kız karakteri ile yansır.

Sarı ile bağlantılı ruhlar Sarı Ata biner. Sarı renk sembolizmi ile ifade edilen ruhların atları da sarıdır. (Inan 2000: 141) Sarı ve At motifleri Ana Tanrıça ile bağlantılıdır.

Sarı Kız şifa vermesi için de çağırılır:

Çağırmazsam özleyen,
Çağırdığım yerde bulunan,
Gelsen-a buraya Sarı Kız,
Tüfü dediği derman kız!

(Inan 2000: 142)

Yine Şaman ilahilerinde Cin At-
ları vardır. Ceren Tay ya da Ciren
Tay adı verilir.

*Ayak kolunu bağla,
Cin Atası Ciran Tay,
Yelesi kuyruğu düğülmüş Tay.
(Inan 2000: 143)*

Yelesinin ve kuyruğunun dü-
ğümlenmiş olması onun Sarı Kız,
Al Karısı gibi cadı figürleri ile ala-
kalı olduğunu gösterir. Al Karısı
ile ilgili anlatılarda onun atların
kuyruk ve yelesini düğümlediği
anlatılır.

Kaz Dağlarının sahibi Sarı
Kız, eski Türk mitolojisinin deva-
mı niteliğinde olan ve hâlâ halk
hafızasında yaşayan Ana Tan-
rıça arketipinin türevlerindendir.
Kaz, Korday-Kuğu, Ördek gibi
su kuşları Türk Tanrıçalarının kılı-
ğına girdikleri yardımcı hayvan-
lardır. Sarı Kız'ın göksel arketipi
gökyüzünün altın taçlı kraliçesi
Venüs'tür. Venüs tüm dünya mit-

lerinde Ana Tanrıça'nın göksel
arketipidir. Türk mitolojisinde Ve-
nüs'e, Altın Ana, Altın Kız, Sarı
Kız gibi isimler verilir. Onun Türk
mitolojisinde Aysıt ve Umay gibi
Ana Tanrıça karakterleri ile bağ-
lantısı vardır.

Sarı Kız cinler gibi kötücül var-
lıklar ile ilişkilendirilse de iyicil an-
latıları da mevcuttur. Bu Venüs'ün
kozmetik döngüsüyle bağlantılı bir
durumdur. Venüs bilinçaltına hem
iyi Tanrıça hem kötü Tanrıça ka-
rakteri şeklinde yansır ve mitlerde
kılıktan kılığa girerek hayat bulur.

Altın sarısı saçları ile güzelliği
dillere destan Sarı Kız, özellikle
savaş gibi zor zamanlarda ortaya
çıkır. Savaşta askerlere su dağı-
tım onlara yardım eder. Bu tam da
Venüs'ün savaşçı tarafı ve Tanrı-
ça Umay'ın özellikleri ile örtüşür.
Mitlerin bir özelliği de budur. Din-
ler değiştikçe Ana Tanrıça arketi-
pi, bilinçaltında başka biçimlerde
hayat bulur. Mitolojik motifler asla
unutulmaz sadece kılık değiştirir.

TANRIÇA ÜRÜNG AYIGSIT

YAKUT mitlerinde Ana Tanrıça karakteri ise Ürüng Ayıgsıt'tır. Ürüng beyaz, Ayıg yaratıcı demektir. Ak Yaratıcı Kadın ya da Parlak Ak Tanrıça şeklinde çevrilebilir. Türkçe Ayığ sözcüğü "Ay" kökünden gelir ve Aymış, Aydınlanmış, Parlamış anlamlarını da karşılar. Türkçe Ay kelimesi ya da ay-fiili, yaratmak ve türetmek an-

lamına gelir. Bunların dışında bu sözcük iyi ruhlar ve melekler için kullanılır ve Aklık ile de alakalıdır. Yakut Türkleri Ak Şamana, Ayı Oyun; Kara Şamana Abası Oyun adını verir.

Ayığ kelimesinin elbette "Ay" ve "Ayı" ile de bağlantısı vardır. "Aba" kelimesi aynı zamanda "Ayı" anlamına gelir. Abakan

Türklerinin ata hayvanları Ayı'dır. Aba Kağan yani Ayı Kağan olarak adlandırılır. Mircea Eliade'ya göre Ayı bir Ay hayvanıdır ve köken ve türeyiş ile ilgili mitlerde Ata hayvan olarak rol oynar. Bu elbette Ay'ın yaratıcı özelliğinden dolayı, üreme ve doğurganlık ile ilişkilendirilen göksel bir arketip olmasından kaynaklanır.

Tanrıçalar daima Hayat Ağaçları ile birlikte anılırlar. Ayızıt da Hayat Ağacı ile bağlantılıdır ve yeni doğan bebeklere can-ruh verir.

Ayızıt bir güzellik Tanrıçasıdır ve yaratıcı kadın demektir. Ona Ayızıt Hatun adı da verilen Ayızıt Tanrı Ana olarak da bilinir. Tanrıça Ayızıt'ın doğum sırasında lohusanın yanında 3 gün beklediği ve doğumu kolaylaştırmak için gökyüzünden beyaz bir yaşam suyu döktüğü varsayılır. Bu sıvı muhtemelen Süt Gölünden geldiği düşünülen ve Hayat Suyu olarak kabul edilen süttür. (Harva 2015: 134)

Yakut Türklerine göre, Ayızıt yazın ve kışın güneşin doğduğu ve battığı yerdedir ve üçüncü kat gökte oturur. Bu tanımlamalar, göksel küre Venüs'ü anımsatır. Venüs çoğu zaman, Güneş battıktan az sonra batıda ya da Güneş doğmadan az önce doğuda görünür. Bu nedenle Venüs'e "Akşam Yıldızı", "Sabah Yıldızı" adları verilir. Şaman davullarında Güneş, Ay çizimlerinin iki yanında, Tan

Yıldızı ve Akşam Yıldızı olarak Venüs'ün ikonografisi de yer alır.

Ayızıt güzelliğin sembolüdür. Bu anlamda Sümer ve Yunan mitlerindeki İştâr ve Afrodit'e (Venüs) benzer. Süt gölünden getirdiği damlayı çocuğun ağzına damlatır ve çocuğa ruh verir. İnsan yavrularını, kadınları, hayvanları ve hayvan yavrularını korur. Simgesi, kuğu kuşlarıdır. Ayızıt'ı simgeleyen kuğular kutsal sayılır ve dokunulmaz. Yakut söylencelerinde kuğu aslında kutsal bir kızdır. Bu kız, kuğunun beyaz tülünü üzerine giyince kuğu, çıkarınca kız olur. Dede Korkut destanında adı geçen Tülü Kuş, Kuğu (Kuğu Tülü) olabilir.

Turna'nın kutsallığı Türklerin türkülerine de yansımıştır. Telli Turna tabiri dişil güzelliğin ifadesidir. Türk gelinlerini, uzun örgülü saçlarına sarılmış, "Gümüş Gelin Tellerinden" tanıyabiliriz. Bu gümüş teller gelini adeta beyaz bir kuğuya çevirir. Türk mitolojisinde Tanrıça Umay ve Ayızıt'ın avatar hayvanı su kuşlarıdır. Turna, Kuğu, Kaz vb. hayvanların kılığına girebilir. Türk gelinler, Telli Turna'ya öykündükleri için "Gelin Teli" takarlar. Telin gümüş rengi, Ay'ı simgeler. (Ay Gümüş, Güneş Altın elementiyle simgelenir) Altay mitolojisinde Tanrıça Umay Ana, "Gümüş Saçlı" bir kadın olarak tarif edilir. Yakut mitolojisinde

Tanrıça Ayızıt “Gümüş Tüylü” bir kısrak suretinde yeryüzüne iner. Günümüzde yaşattığımız, fakat asıl mitolojik anlamını unuttuğumuz birçok gelenek, kolektif bilinçaltında yaşamaya devam eder.

İbni Fadlan Başkurtların Turnaya taptıklarını yazar. (Roux 2012: 13) Bu tapım onun Ana Tanrıça tarafıyla alakalı arkaik bir inançtır.

Ayızıt gökten gümüş tüylü bir kısrak suretinde iner. Yele ve kuyruklarını kanat gibi kullanır. Ayızıt Şaman dualarında şöyle tarif edilir: “Başında ak gökten ak bir kalpak, çıplak omuzlarında ak gökten bir atkı, baldırına kadar siyah bir çizme. Bu şekilde bir kayaya yaslanarak uyumuştur veya ormanda dolaşmaktadır.”

Türk mitolojisinde atlar daima Venüs gezegeni ile ilişkilendirilir. Onun Atların Çobanı olduğu, onları idare ettiği ve doğumları başlattığına dair bir inanç vardır. Buryatlar’ın yaz sonunda doğması beklenen Tay’ın, Solbon (Çolpan) adını verdiği Venüs’ün gökyüzünde görüldükten sonra dünyaya gelmesi iyiye işaret olarak görülür. Bu atın gelecekte iyi bir at olacağına inanılır. Sabah Yıldızı ve Akşam Yıldızı olarak görünen Venüs, Buryat’ların söylencelerinde elinde kementle gökyüzünde dolaşan atların dostu bir yıldızdır. Türk kozmoloji düşüncesinde takımyıldızlar Kutup Yıldızının et-

rafında dönen Atlı Biniciler olarak düşünülür. Solbon yeryüzündeki atların da koruyucusudur. Buryatlar ilkbaharda atlarının kuyruk ve yelelerini keserek Tul bırakırlar. Taylara da tamga vururlar. Geceleri Venüs’ün yeryüzüne inerek bu atlara bindiğini ve onları koşturarak terlettiğini düşünürler. Tüm bu anlatılar Al Karısının atlara binerek onları sabaha kadar koşturduğu düşüncesi ile örtüşür. Al Karısı Ana Tanrıça arketipinin yani Venüs’ün olumsuz türevidir. (Harva 2015: 161)

Ayızıt’ın sarayının kapısında ellerinde gümüş bakraçlar olan yasakçıları vardır. Yazın Şamanlar ak elbise, kışın kara elbise giyerek Ayızıt bayramını kutlarlar. Eliade’ya göre yasakçıların ellerinde gümüş kamçıları vardır ve kötü insanları içeri almazlar.

Yakut kadınları Ayızıt’a plesenta anlamına gelen “son” derler. Bu sonu gömmek için yapılan ayinlerdeki tasvirlerden biri sığun geyik tasvirleridir. Yakutlarda Ayızıt dişi bir Tanrıçadır ve onu Kotun (hatun) diye anarlar. En eski mitlerde Ürüng Ayıg Toyon’un karısıdır. Geyik muhtemelen Ana Tanrıça arketipinin görünümlerinden yani Tanrıça Ayızıt’ın hayvan avatarıdır.

Yakutlar Ayızıt’ı kadınları koruyan bir Tanrıça olarak kabul eder. Doğum esnasında çadıra gelir ve 3 gün çadırdaki kalır. Ayızıt için lo-

husanın yatağının baş ucuna kurban edilmiş bir hayvanın pişirilmiş etleri konur ve yanına tereyağ dolu kâseler bırakılır. (Harva 2015: 140)

Yakut mitlerinde yaratan, yaratıcı kadın olarak bilinir. Bu sıfat, süt ile bebeklere ruh verdiği

düşünüldüğü için verilmiştir. Kadınların çocuk sahibi olmasına ve bebeklerin doğumuna yardım eder. Onlara gökten getirdiği ruh ile kut verir. Yakut kadınlar onun için kurban keser. (Ergun 2013: 148)

TANRIÇA YAYUÇI ANA

ANOHİN'E göre Altay Tatarları kut adını verdikleri çocuk ruhunun göğün 4. katında yaşayan Anam Yayıçi tarafından verildiğine inanır. Yay ve Yaz kökü ile bağlantılı olan bu Tanrıça "Yayık Su" anlamına gelen Samanyolu ile de bağlantılıdır. Kozmolojik olarak Samanyolunun Yay Takımyıldızında bir noktadan çıktığı varsayılır ve bu merkezden yukarı doğru yayılır. Bu sular Tanrıçanın suları ya da sütü olarak hayal edilir. Teleüt kadınları kundaktaki bir bebek ölürse göğüslerindeki sütü sağıp, Yayıçi için yere serper.

Radloff, Altaylıların Kuday Yayıçi adını verdikleri 5. Kat gökte yaşayan ve bebekleri dünyaya yollayan Yayıçi'den bahseder. Muhtemelen Yayıçi dişil, Yayık Han eril bir tanımlamadır. Tatar Şaman ilahilerinde Yayıçi dişil bir varlık olarak tasvir edilir. Şamanlar göğre esrime ritüellerinde ona, Anam Yayıçi ya da Han Anne Ya-

yayı şeklinde hitap eder. (Harva 2015: 135)

Şamanlar ona "Beşinci gök katının Anne Yayıçi'si. Pisliklerden arındırıcı, süt beyazı gölden gelen" şeklinde seslenir. Bu ilahiden de anlaşılacağı üzere o, ruhları süt gölü olarak tahayyül edilen samanyolundan getirir.

Radloff, Tanrı Ülgen'in Yayık veya May Ana ve May Tara adında iki oğlu olduğunu söyler. Bunlar insanlığı koruyan Tanrılardır ve göğün 3. Katında otururlar. Aslında bu rakamlar gök katlarına yerleştirilen gezegenlerin evleridir. Venüs 3. Gök katına yerleştirilir.

Türk mitolojisinde Süt Ak Göl yani Samanyolu da bu kata yerleştirilir. Bu göl ya da denizin yanında bir de 7 Tanrının yaşadığı Süro adında bir dağ olduğuna inanılır. 7 Tanrı muhtemelen 7 gök küresi olan Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn'dür. Cennet de burada düşünülür.

Buryatlar Süt Gölüne “Süt Gölü Ana” adını verir. Süt gölü ana buradan yeni doğanlara ruh gönderir. (Harva 2015: 136)

Ayızıt adı Yayuçi adıyla aynı köktendir.

Altay Tatar Türkleri Yayuçi adını verdikleri Doğum Tanrıçasının, “Süt Gölünden” gelerek yeni doğana can verdiğini düşünür. (Harva 2015: 67)

KÜBEY HATUN - AĞAÇ TANRIÇASI

ULU Tanrıçayla ya da su simgeciğiyle (hayat suyu) ilişkili olan ve ölümsüzlük kaynağıyla (hayat ağacı) özdeşleştirilen, tükenmez bereketin, mutlak gerçekliğin ve yaşamın simgesi olan ağaç, Türk mitlerinde de aynı özellik ve işlevlere sahiptir.

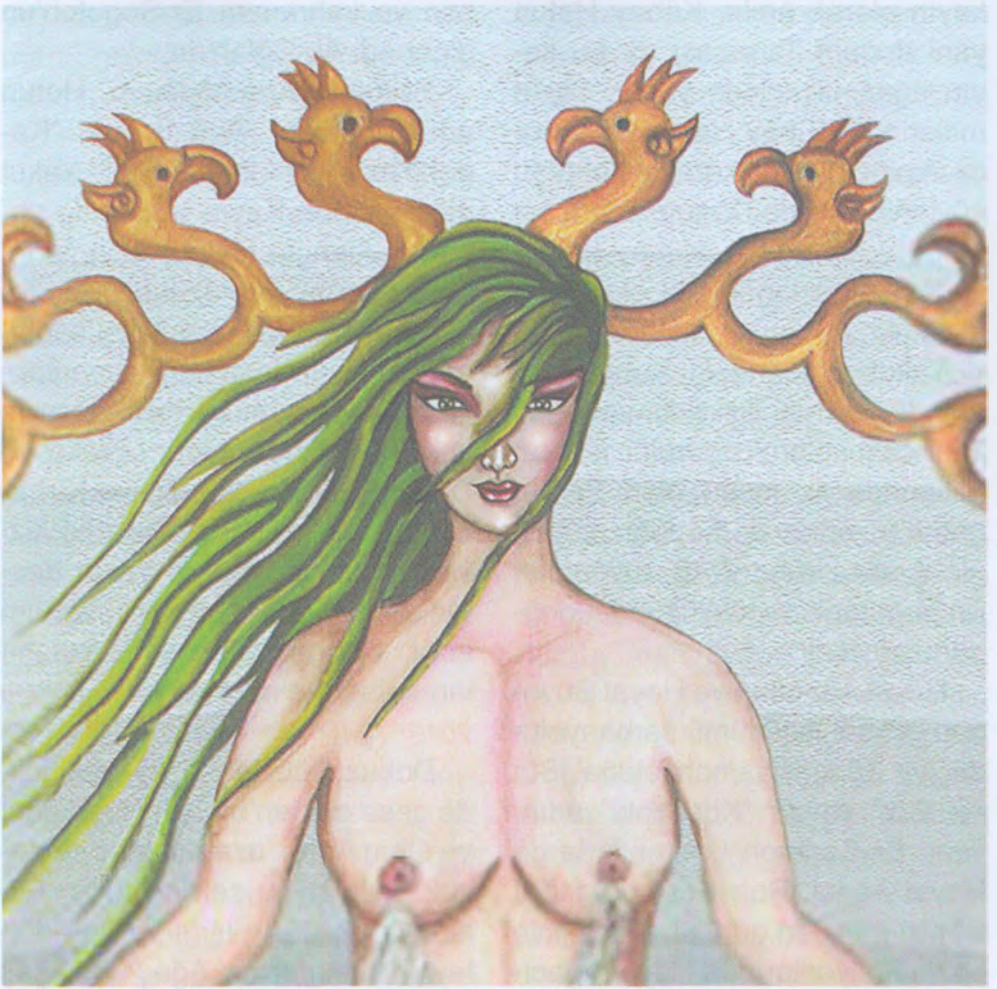
Ağaç, yaşam ve ölüm döngülerine boyun eğen, yaşamını sürekli yenileyen dinamik bir yapıya sahiptir. Eliade’ya göre ağaç, kozmosun simgesidir ve dinsel bir nesnedir. Kutsal özellikleriyle Tanrısal bir hiyerofanidir. Sürekli ölür ve yeniden dirilir. Kozmosta, bir ağaç biçiminde tecelli eden Tanrıça, aynı zamanda yeniden doğuşun ve ölümsüz hayatın kaynağıdır. Ulu Tanrıça, yaratılışın tükenmez kaynağının kişileştirmesidir.

Bütün kültürlerin mitolojilerinde ağaçların kutsal sayılmasının nedeni, evreni ve yaratılışı bir biçimde somutlaştırmasıdır. Aslında Kozmos dev bir ağaçtır. Ağaç

imgesi yalnızca evreni değil, aynı zamanda hayatı, gençliği, ölümsüzlüğü, bilgeliği, yeniden doğuşu, Kozmik-Tanrısal yolculuğu da simgeler. Dinler ve Mitolojiler tarihi, Hayat Ağaçları, Ölümsüzlük Ağaçları, Bilgelik Ağaçları, Gençlik Ağaçları anlatıları ile doludur.

Kozmik ağaçlar, mitsel Tanrısal sembollerdir ve evrenseldir. Kutsal ağaç ya da hayat ağacı motifi, mitolojilerde “Ana Tanrıça” ile birlikte görülür ve kutsal gücü ifade eder. Tükenmez bereketin, doğurganlığın ve yeniden doğuşun simgesi olan kozmik ağaç, dünyanın merkezindedir. Eliade’ya göre ağaçlar, Tanrıça arketipinin görünümlerindendir.

Türk mitlerin Ağaç Tanrıçası Kübey Hatun Aan Alakhchyn Khotun olarak da bilinir. Yakut Şamanların özel ritüellerini gerçekleştirdikleri ağaçları vardır. Kayın ağacı ve Karaçam özel ağaçlardır. Fakat Şamanların ağaçlarına Turuu Ağacı

denir. Uygur türeyiş mitlerindeki iki ağaçtan birinin adı da Tur'dur ve bu ağaçla benzerlik gösterir.

Şaman adayı olan gençler için hemen bir ağaç dikilirdi. Ağaç büyüdükçe Şamanın rütbesi de artardı. Şaman öldüğünde ise bu ağaç da ölürdü. Şamanlar esrimeli gökyüzü yolculuklarını bu ağaçlar ile yapar. Şaman ağaçları kozmik bir yol olarak görülür ve 7 ya da 9 kollu olduğu varsayılır. Bunlar gök

katlarının sayısı kadardır. Ağaçların tepesinde Tanrının kapısı sayılan Kutup Yıldızı vardır.

Altay Türklerine göre; Tanrı tarafından süslenmiş ağaç, sekiz köşeli dünyanın sarı göbeğinden çıkar. Ve bu ağaçtan akan sarı sudan içen, hayat bulurmuş.

Türk mitlerinde çoğunlukla ağaç, ışık temasıyla ilişkilendirilir. Şaman dualarında ağaç, altın yapraklı, yetmiş yapraklı mübarek

kayın olarak anılır. K bey Hatun yani doğum Tanrıçası da bu kayın ağacının içinde yaşar. Yakut mitlerinde K bey Hatun ve Tanrıça Ayızıt'ın aynı karakter olduğu söylenir. İkisi de Doğum Tanrıçası olarak kabul edilir. K bey bazen Tanrıça Ayızıt'ın lakabı olarak da kullanılır. (Ergun 2013: 188)

Yakut mitlerindeki K bey Hatun doğum ile ilişkilidir ve Ağağ Tanrıçası olarak görülür. Yakut mitlerinde ilk insan olan Er-Sogotoh'u, onun doğurduğu söylenir. Atası  r ng Ayığ Toyon'dur. Er-Sogotoh'un gökyüzünde doğduğu söylenir.

Hayat Ağacının ve Hayat Suyunun göksel izdüşümü samanyoludur ve Türkler samanyoluna "Süt Ak G l" ya da "Kuş Yolu" adını verir. Er Sogotoh Destanı'nda da Hayat Ağacı, Ruh Kuşları ve Süt Denizi motifleri görülür. Mitolojinin bazı versiyonlarında Hayat Ağacının adı "Hakan Ağağ" olarak geçse de, Er-Sogotoh ona Ağağ Hatun diye hitap eder. Bu ağacın 9 göğü delip geçtiği ve köklerinden ölümsüzlük veren Hayat Suyunun aktığı söylenir.

K bey Hatun'un göğüslerinden hayat suyu düşüncesi ile bağlantılı süt akar. Alt tarafı ağağ kökleri gibidir. Ağağ Ana Tanrıça arketipinin türevlerindendir. Ağağ kovukları kadının rahmini sembolize eder. Yakut mitlerindeki yaratılan ilk in-

san ve kahraman Er-Sogotoh'un diğer adı Ak-Oğlan'dır.

Yakutlar Aan Alahsın Hotun adını da verir. Aan  n eki "Kader-Yazğı" anlamına gelir. Yakut mitolojisinde Kayın ağacında yaşayan Alahçın Hatun; insanların, hayvanların, yeryüzünün ve doğanın iyiliğini ve güzelliğini sağlamaya çalışır. İnsanlar hayvanlara ve doğaya zarar verince kızar ve kasırga halinde gezer. Ereke ve Cereke adında iki oğlu ve Kırbadahın ve Kırğıttar adında iki kızı vardır. Alahçın Hatun Yakut destanlarında kahramanlara yardım eder. Kahramanları ve savaşçıları kutsar ve nasihat verir. (Ergun 2013: 134)

Dokuz Oğuzlar ile ilgili mitolojide gece gökten bir ışık Huş Ağacı ve  am Ağacı  zerine iner ve dokuz oğuzlar bu şekilde türer. Eliade'ya göre; Ay ışığı ve ışık d leyici unsurlardır. Ağağ ve ağağ kovukları ise anne rahmini sembolize eder. Türklerde  am ağacı dişil bir arketiptir.

Altay Türklerinde özellikle kayın ağacı kutsaldır ve çok güzel bir genç kız olarak tasvir edilir. Adına kurban kesilir. Türklerde Ardıç ağacı t ts s  kötü ruhları evden kovar.

Golde inançlarında Omija Muoni adı verilen dev bir ağağ vardır. Doğmamış  ocukların ruhlarının bu ağağta küçük kuşlar suretinde

yaşadığı düşünülür. Doğum zamanı geldiğinde yeryüzüne inip kadının bedenine girer. (Harva 2015: 135) Çocuğu olamayan Yakut kadınlar kuş yuvası olan Çam ağacının altına beyaz bir At derisi sererler ve ağacın altında dua ederler, bazı kadınlar ise bunu kavak ağacına bez bağlayıp dua ederek yaparlar.

Kırgız kadınlar ise çocuk sahibi olmak için elma ağacının altında yuvarlanır. Elma; üreme, doğum, yeniden doğuş gibi temaları ifade eder.

Sami mitolojisinde Adem ve Havva, yasak meyve olan elma yedikten sonra cennetten kovulur ve çoğalıp üremeye başlar.

Kozmik ağaçlar dünyanın merkezinde bulunur ve üç kozmik bölgeyi, yani Gökyüzü, Yeryüzü ve Yer altını birbirine bağladığı düşünülür. Çünkü ağacın kökleri yeraltına uzanmakta ve tepesi gökyüzüne değmektedir. Kozmik ağaç dünyanın merkezindedir ve bu üç dünyayı bir eksen gibi tutar. Bu eksen den ruhlar yeryüzüne gelir, ölümler ise göğe ya da yeraltına inerler. Tıpkı Kozmos gibi kozmik ağaç da her yıl ilkbahar ayında kendini yeniler ve bu anlamda yeniden doğuşun sembolü olarak görülür. İlkbaharda yapılan ritüeller bu yüzden dinsel önem taşır. İnsanlar belirli zamanlarda periyodik olarak kozmogoniyi taklit eder-

ler. Doğanın kendini yenilediği dönemlerde, dualar, mitsel ritüeller burada yapılır. İnsanüstü varlıklarla iletişim orada gerçekleşir.

Ulu ağaçlar, Türklerin mitolojileri ve mitolojilere bağlı olarak uygulanan ritüeller bağlamında da önemli bir yer tutar. Kutlu ağaçlar genelde mitolojik atalarla ilişkilendirilir. İnsanlar soy mitleriyle ilgili inanışlarında, bu ağaçtan doğmuş bir atadan geldiklerine inanırlar.

Türk düşünce ve mantık sisteminde bazı ağaçlar eril-dişil ya da ana-ata olarak kabul edilir. Bugün kullandığımız Kayın-Ata, Kayın-Ana ifadeleri buradan gelir. Yine aynı mantığa göre Ağaç unsuru, doğunun ve ilkbahar mevsiminin sembolüdür. Ağaç kovukları kadın doğurganlığı ile alakalıdır. Türk kozmolojisinde Tanrının yarattığı ilk dokuz kişi, kayın ağacından türer. Türk masallarında da Kayın Ağacından türeme çok görülen bir motiftir. Uygur köken mitinde, Kayın ağacı ve Selvi ağacı birleşerek bir budak oluşturdular ve bu budaktan 5 çocuk doğar. Sonkur Tekin, Kotur Tekin, Tükel Tekin, Or Tekin ve Bügü Tekin. Uygurlarda ağaç hakan ve hakan soyunun simgesidir.

Dede Korkut hikâyelerinde adı geçen Basat'ın Babası da Kaba Ağaçtır. Türklerin, Kozmoloji Mit'i olarak kabul edilen Oğuz Kağan

Destanı'nda, Gök, Dağ ve Deniz, Oğuz Kağanın ağaç kovuğunda gördüğü bir kızla evlenmesi sonucunda oluşmuştur. Yine Oğuz Kağan Destanı'nda ölen bir askerin eşi, ağaç kovuğunda bir oğlan çocuğu doğurur. Oğuz Kağan bu çocuğa "ağaç kovuğu" anlamına gelen Kıpçak adını verir ve evlat edinir. Oğuz Kağan Destanı'nda her boyun bir ağaç simgesi ve kuşu olduğu yazılıdır. Ağaç hükümdarlık simgesi olduğu kadar Erenlerin de simgesidir. Dede Korkut hikâyelerinde, erkekler ve kadınların ibadet yeri olan ağaçlardan söz edilir..

Orta Asya'da tepesi Otağ'ın üstündeki delikten dışarı çıkan, dalları kesilmiş ağaç, ki bu ağaç kozmik ağacı simgelemektedir, Şamanı gökyüzüne ulaştıran bir merdiven olarak kabul edilmektedir. Altay Türklerinde herhangi bir kayın, kutsanarak, "Dünya Ağacı" olur, bu ağaca tırmanan Şaman, gerçekte, Tanrıya ulaşır. Özellikle beyaz kayın ağaçları ilahi ve kutsal kabul edilir.

Şamanın kendisini temsil eden Ağaca Turuğ adı verilir Şamanlar ömürlerinin bu ağacın yaşam süresi kadar dayanıklı ve uzun olacağına inanırlar. Şaman öldüğü zaman davulu ve giysisi ormana götürülür ve bu ağaca asılır. Bazı Altay bölgelerinde ölen kişi içi oyulmuş bir ağacın içinde gömülür. Bazı yer-

lerde ise odundan yapılmış küçük ağaç evler tabut olarak kullanılır. Ölüyü bir "Ağacın" içine yerleştirme düşüncesi, ona ilahi bir güç ve ebedi bir yaşam sağlayacağına inanıldığı için yapılır. Bay-Kayın olarak adlandırılan ağaç, Şaman davullarının üzerine de resmedilir. Mukaddes ve mübarek kayın olarak görülen kayın ağacı, Türk anlatı ve mitlerinde, ak sakallı kocaların, gök sakallı ihtiyarların ve Hızır'ın inip, yiğitlere ad verdiği yol olarak görülür. Bu yol Kutup Yıldızı ve yeryüzünü birbirine bağlar.

Hayat Ağacı, Dünya Ağacı, Dünyanın Direği, Kozmik Ağaç, 7, 9 veya 12 katlıdır. Kayın ağaçlarının Türk mitolojisi ve kozmolojisiinde çok önemli bir yeri vardır.

Altay Şamanları, ritüel olarak gövdesine belli sayıda basamaklar oyulmuş bir kayın ağacına tırmanır. Kayın, Evren Ağacını simgeler, basamaklar Şamanın göğe yolculuğunda geçmek zorunda olduğu gök katlarını temsil eder. Bu kozmik ağaç dünyanın eksenidir ve dünyanın merkezini tutar. Şaman ona tırmanırken aslında "merkeze" yolculuk yapar. Ritüel Kayın ağaçları ya da gök direkleri Kuzeye ve Güneye dikilir. Kuzeye dikilen ağaca Ana Ağaç denir. Dallarına renkli kurdela ve bez parçaları bağlanır. Kuş yuvası yapılır ve tepesine bir Hilal konur. Güneydeki ağaç ya da gök direği

Baba Ağaştır. Onun tepesine de Güneş'i sembolize eden bir Güneş diski asılır. Ağaca bağlanan renkli bezlerin her biri, bir gök katını ve gezegeni ifade eder. Örneğin Mars kırmızı, Venüs beyaz, Jüpiter mavi ile simgelenir.

Yakut Türklerine göre Yeryüzünün göbeğinden gökyüzüne uzanan Demir Ağacın tepesinde, Demir Kazık bulunur. Bu gök direklerinin dört köşesine dünyanın 4 yönünü sembolize eden direkler dikilir ve gök katlarını sembolize eden renkli bez parçaları bağlanır.

Ardıçlı mezarlar Orta Asya'da önemli bir yere sahiptir. Bunların dallarına çoğu zaman renkli çaputlar bağlanır. Bu renkli bez parçaları, Şamana gök yolunu gösterir. Bu ritüelin amacı ise, ölünün ruhunun, Tanrıya ya da Tanrının kapısı olan Kutup Yıldızına ulaşmasını sağlamaktır.

Eski Türk düşüncesine göre Kayın ağacı kapının yani Kutup

Yıldızının bekçisidir ve o Şamana göğün kapısını açar. Ulu ağaçlar Tanrıya dua edercesine açılan kollarıyla ve toprağın altına inen kökleriyle, adeta yeryüzünü ve gökyüzünü birbirine bağlar. Bu yüzden kutlu ağaçlar, "evliya" ya da "erenlerin" adıyla anılır. Orta Asya'da evliya mezarlarına "Evliya Ağaç" ya da "Evliya Tirek" denir. Bu mezarlara Tanrı ile iletişimi sağlamak ve Tanrıya dilekleri iletmek için renkli bez parçaları bağlanır ve kurban kesilir. Bu renkli bezler gök katlarını sembolize ettiği gibi, gökkuşağı simgeciği ile de alakalı olabilir.

Gökkuşağı, eski Türklerde bu dünyayı öbür dünyaya bağlayan bir köprü olarak görülür ve cennet köprüsü denir. Şaman davuluna çizilen Kayın ağacı motifinin yanında bir de gökkuşağı simgesi vardır. Gök direklerine ve bu kutlu ağaçlara tuğ, bayrak, at yelesi, at kuyruğu vb. de bağlanır.

TANRIÇA AK ANA

ALTAY Türklerinde de 17 gök katı vardır. 17 kozmolojik bir sayıdır ve Gök ve Yer-Suların genel toplamıdır. Gök 9 katlı Yer-Sular 8 köşelidir. Toplam 17 sayısı, gök ve yerin evrensel ifadesidir. Ziya Gökalp'e göre Ugan Yer-Su, Ülgen ise Gök Tanrısıdır. Ugan kelime-

sinin muhtemelen Udagan ile de bağlantısı vardır. Çünkü bu Tanrı için Ud yani Öküz kurban edilir. Tanrı Ülgen için ise beyaz at kurban edilir. Verbitskiy'in derlediği Altay mitolojisinde yaratılış, sonsuz sulardan çıkan Ak Ana'nın, sonsuz boşlukta uçan Bay-Ül-

gen'e yaratılış ilhamını vermesiyle başlar. Tanrı Ülgen sonsuz boşlukta uçarken bir ses duyar. Bu ses sulardan çıkan taşı tutmasını emreder. Sonra Ülgen bu taşın üzerine oturur. Ülgen şöyle der:

Bir dünya istiyorum bir soyla yaratayım,

Bu dünya nasıl olsun, ne boy-la yaratayım,

Bunun çaresi nedir, ne yolla yaratayım..

Sulardan çıkan Ak Ana ona şöyle seslenir:

Yaratmak istiyorsan, sen de bir şeyler Ülgen,

Yaratıcı olarak, şu kutsal sözü öğren,

De ki hep, "Yaptım Oldu"

Başka bir şey söyleme,

Hele yaratır iken, "Yaptım Olmadi" deme...

Daha sonra Ülgen ağzından çıkan sözcükler ile yeri ve göğü yaratır. Aşağı sulara bakar, "Yaratılsın Yer" der. Bu şekilde Sular-dan toprak çıkar ve yer yaratılır. Sonra yukarı bakar ve "Yaratılsın Gök" der. Sonra Gök bezenir.

Göktürk Orhun Yazıtı'nda da "Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldığına, ikisinin arasında insan oğlu yaratılmış," ifadesi geçer.

Sonsuz sulardan çıkıp, Ülgen'e yaratma emrini veren ve tekrar sulara dönen Tanrıça Ak Ana'dır. Altay Türklerinin inancına göre, ışıktan bir kadın hayali şeklindedir. Ülgen ilk yaratılış ilhamını Ak Ana'dan alır ve dünyaya destek olması için üç tane de balık yaratır.

Türk mitolojik görüşlerine göre Ak Ana boynuzlu olarak betimlenir. Eski çağlarda Ana Tanrıça heykelticikleri de boynuzlu olarak simgelenmiştir.

Moğol kızları evlenirken saçlarını boynuz gibi yaparlar. Tibetlilerin de evlilik törenlerinde yaptığı bu süs, Hoffmann-Heyden'a göre sembolik olarak rahmi ve doğurganlığı ifade eder.

Eberhard, Türk kavimlerinde kadınların baş ziyneti olarak boynuz taktığını beyan etmiştir.

Ak'ık tanrıçalara özgü bir renk sembolüdür ve cennette oturan Tanrıçalara "aktu" yani "aklılar" denir. Bunlar göğün üçüncü katında oturur. Türk mantık sistemine göre "ak" batının, Ay ve Venüs'ün yerleştirildiği konumdadır. Ay, Ana Tanrıça arketipinin göksel karşılığıdır. Ak Ana'nın Ülgen'e yaratma emrini verip tekrar sulara gömülmesi, Ay ve Ayın döngüleri ile ilişkilendirilebilir.

Türklerin, bir ışın demeti veya Ay ışığı aracılığıyla doğduğunu söyleyen Şaman gelenekleri mevcuttur. Dolunay Şaman mitolojisi

sinde, güçlü Şamanların atası sayılmıştır. Ay sözcüğü ya da ay-fiili, yaratmak ve türetmek anlamına gelir. Ay ile ilintili Asya mitolojilerinde, Ay doğurgan dişi olarak gösterilir. Jung'a göre de mitolojilerdeki "Ana Tanrıça" arketipinin göksel karşılığı Ay ve Venüs'tür. Bunlar bilinç dışında oluşan "Anne Arketipi"nin türevleridir.

Eliade'ya göre; en eski dönemlerden bu yana Ay; kadın, sular, yağmur, bolluk, bereket, doğurganlık ve dölleyicilik unsurlarıyla birlikte anılagelmiştir. Bu düşüncelere bağlı olarak gelişen pek çok sembol de ay ile bağlantılıdır. Su, yılan, spiral, balık, boynuzlar,

deniz kabuğu, vb. simgeler aynı zamanda Ay'dır.

Su, Ay, Kadın üçlüsü hem evrenin hem de insanın üretkenliğinin yörüngesini biçimlendirir. Kadın, Su, Balık yapısal olarak tüm kozmik düzlemlerde aynı doğurganlık simgelerini paylaşırlar. Su öteki elementler arasında onu tercih eden kutsal ruhun ikâmetidir. Canlı varlıkları yaratma emrini ilk alan sudur. Hayatta olan her şeyi yaratan da sudur. Su Tanrıçaları sular dan doğarlar. (Eliade 2000: 175)

Psikanalitik yaklaşıma göre, balık, boynuzlar ve su Ana Tanrıça arketipinin türevleridir ve göksel karşılığı Ay'dır.

KARTAL ANA

TÜRK mitlerinde Kartal, Şamanların Anasıdır. Şaman mitolojisinde, Şamanların Anası olan Kartal Ana kayın ağacına yumurtlar. İlk Şaman bu şekilde doğmuş olur. Türk mitolojisi ve anlatılarında Kartal, daima hayat ağacının köklerindeki yılan ya da ejderha ile mücadele halindedir. Tanrı Ülgenin ağacı sayılan Kayın ağacının tepesini çift başlı kartal bekler. Kartal ve Ejderha ikonografilerini birlikte gösteren sanat eserlerine Türk kültüründe rastlanır. Kartal Güneş kuşu olarak Güneşi, Işığı

sembolize ederken Ejderha Ay ve sular ile bağlantılı bir varlıktır.

Er Töştük, Kartal tarafından yutulur. Kartalın içinde kuvvetlenir, kemikleri çelik gibi sağlam hale gelerek inisiye olur, yani "Erginlenerek Er" olur. Kartal Ana ve Demir Kartal, Şamanların anasıdır ve onların da "Ruhsal Tekamülüne" yardım eder.

Kısır kadınlar çocuk vermesi için Kartala dua ederler. Bu şekilde dünyaya gelen çocuğa "Hotoy Tüütteh" yani Kartaldan Türemiş denir. (Inan 2000: 119)

Mircea Eliade'ya göre; Türk Yakut, Şamancıl erginlenme ritüellerinde Kartal Ana, erginlenmeyi sağlayan ana hayvandır. Kartal, Şamana hayatı boyunca iki kez görünür. İlki Şamanlığa çağrıldığı zaman, ikincisi Şamanın ölümünde. Bu özel hayvan ilk görüldüğünde, erginlenecek olan kişiyi alır ve onu erginleyecek olan tek gözlü, tek kemikli, tek bacaklı bir Cin'e teslim eder. (Eliade 1999: 106)

Türk sanatında Çift Kuş, Çift Geyik, Çift Ejder ve Bürküt adı verilen Çift Tuğrul-Kartal tasvirle-

ri, ikili ilkeyi sembolize eder. Bunların içinde en çok kullanılan ve önemsenen çift başlı Tuğrul-Kartal ikonografisidir. Altay söylencelerinde Çam ve Kayın hayat ağacıdır. Gökyüzünü delip geçen bu ağacın tepesinde Tanrı Bay-Ülgen oturur. Bazen tepesinde Ülgen'i simgeleyen hayvan olan çift başlı kartal vardır. Hayat ağaçları Altay mitlerinde bir dağın tepesindedir. Ağacın sağında Güneş, solunda ise Ay konumlandırılmıştır. Bazen Kartal sağ pençesi ile Güneş, sol pençesi ile Ayı tutar.

Türk mitlerinde, çift başlı kartallar, gök direklerinin veya kayın ağacının tepesinde tasvir edilir ve Tanrı Ülgen'in sembolü olarak görülür. Tanrıya açılan göğün kapısını da bu çift başlı kartal bekler. Bu kartallar gökten yıldırım indirir.

Karakuş, yani "Kartal" Jüpiter anlamına da gelir. Jüpiter gezegeninin diğer adı "Karakuş" yani Kartal'dır. Prototürk Chou'larda da Kartal, Gök Tanrının temsilcisi sayılıyordu. Gök Tanrı Ülgen'in oğullarından birinin adı "Karakuş" tur. Şamanlar Kartal'a şöyle seslenir:

*Uzun kanatlarının çırpınışı
güçlüdür,*

*Uzun kuyruğun yelpazeye
benzer,*

*Sol kanadın Ayı örter,
Sağ kanadın Güneşi örter,
Ey sen, dokuz kartalın anası,
Yayık üstünde uçarsın yolunu
şaşırmadan.*

Kartal Takımyıldızı tam da Yayık yani Yay Burcunun üzerinde kanatlarını sağ ve sola açmış uçar vaziyettedir. Karakuş yani Kartal olarak isimlendirilen Jüpiter, Kartal Takımyıldızı bölgesini ve Yay Takımyıldızını yönetir. Kartal Takımyıldızı mevsimi ikiye böler. Şamanlar onun kanatlarını bir defa salladığında buzları erittiğini, iki defa salladığında baharı getirdiğini söyler. Kaşgari'ye göre

Jüpiter gezegeninin sembolü olan kartal gece ve gündüzün düzenini sağlar. (Esin 2001: 47)

Kartal, Güneş Kuşu olarak da düşünülür. Çift Başlı Kartal'ın bir başı Tuğrul diğer başı Konrul adını alır. Bir anlamda aynı bedene hapsolmuş, iki zıt kardeş şeklinde düşünebiliriz. Toğ ve Kon fiilleri ile alakalı bir etimolojileri vardır. Tuğrul'un kökeni Toğrul-Doğrul eylemi ile bağlantılıdır. Türkçe Doğru kelimesinin de kökeni Toğ-Doğ fiilidir. Konrul'un kökeni ise Kon fiili ile ilişkilidir. Doğan ve Konan anlamına gelen bir etimolojiye sahiptir. Türk mitlerindeki bu karakter, Bürküt olarak da bilinir ve meşhur Çift Başlı Türk Kartalını oluşturur. Temelinde Güneş Kuşu miti vardır.

Batı mitlerinde Güneş Kuşları; Phoenix, İran mitlerinde Simurg, (ki Türkler bunu Semrük şeklinde telaffuz eder) Arap mitlerinde Zümrüd-ü Anka, Hint mitlerinde Garuda şeklindedir. Toğrul ve Konrul Güneşin doğuşu ve batışı ya da bir anlamda uçuşu ve konması gibi düşünülür. Arkaik insan için Güneş, sabah gökyüzüne "Doğrularak" uçar, akşam tekrar yere inerek "Konar".

Çift başlı Kartal, Kartal Takımyıldızı ile de ilişkilendirilir. Bu Kartal'ın bir başı doğuyu diğer başı batıyı gösterir. Yani Doğuyu gösteren başı Toğrul, Batıyı gösteren başı ise Konrul şeklinde isimlendirilmiştir.

rilir. Arkaik insan hiçbir yaratısını gökyüzünden bağımsız yapmaz.

Osmanlı dönemi şiirlerinde hükümdarların atı Kartal Takımyıldızına benzetilir. (Esin 2004: 264) Kaşgari ata binmek için kanatlanmak tabirini kullanır. Köroğlu atı için “Karkuş Oyunlu Kır Atım” der. Türklerin meşhur “Kulaklı Kartalındaki” kulaklar bu kanatlı atın kalıntısı olabilir. Nitekim İbn Bibi, Alaeddin Keykubat’ın atını gökyüzündeki Kartal Takımyıldızına benzetir. Oğuzlarda da atlar yırtıcı kuşlara benzetilir. (Esin 2004: 280)

Oğuz’un oğullarının ve Oğuz boylarının ongunları yırtıcı kuşlarla simgelenir. Yapılan araştırmalar kartalın ve kartal cinsi şahin, doğan, atmaca vs. Diğer kuşların Türk mitolojisinde çok önemli bir türeme sembolü olduğunu göstermektedir. Bir boyun, hükümdarın veya kahramanın ata sembolü olan kartal zamanla bir Alplik ongunu olmuştur. Başkurlarda şahin, kartal, atmaca gibi kuşlar insan ruhunun koruyucusu ve kahramanın yardımcısı olarak görülür. Ayhan, Oğuz Kağan’ın oğludur ve ongunu Kartal’dır. Türklerde kartal daima hükümdarlık ongunu olmuştur. Türk mitlerinde Şamanların anası Kartal, atası Ay olarak gösterilir.

Uygur efsanelerinde Boğa Bey ve Kartal Bey onların bey sülale-

sinin ataları olarak tanıtılır. (Harva 2015: 380)

Her Şamanın yırtıcı bir Kuş-Anası vardır. Bu kuş çoğunlukla Kartaldır. Bu ana demir gagalı, çengel pençeli ve uzun kuyruklu mitolojik bir kuştur. Bu kuş sadece iki kez Şamana görünür. Birincisi Şamanın manevi doğumunda ve ölümünde. Şamanların en çok saygı duyduğu kuş Kartaldır. Kartal eski geleneklerde güneş ve Gök Tanrının sembolü olmuştur.

Şaman 3 ya da 7 gün yemeden içmeden ölü gibi yatar. Adayın bedenini oluşturan parçalar, Şamanın ataları ya da Kartal Ana tarafından, bir kancayla birbirinden ayrılır, bütün etler kazınarak kemikler temizlenir, tüm vücut sıvıları çıkartılıp atılır ve gözler yuvalarından çıkarılır. Ayrılan vücut parçalarını, hastalıkları ve ölümü temsil eden ruhlara dağıtır. Her kötü ruh kendine verilen parçayı yutar ve bunun karşılığında Şaman olacak kişi ileride bu ruhların eseri olan hastalıkları iyileştirme gücü kazanır. Bu bir tür kurban ritüeli gibi görünür. Şaman gizli kendi bedeninin parçalanmasına ve yenmesine izin verir. Ve bunun karşılığında ruhlar ona birtakım mistik güçler bağışlar. Bu işlemten sonra kemikler tekrar bir araya getirilerek demirle birbirine bağlanır.

Kartal Ana Şamanın bu manevi ölümünde ruhunu alır ve yeraltına

götürür. Yeraltındaki Akşam ağacı dallarına bırakarak ruhun orada olgunlaşması için kuluçkaya yatar. Büyük Şamanların olgunlaşması 3 yıl, orta Şamanların 2 yıl, küçük Şamanların olgunlaşması 1 yıl alır. Daha sonra Kartal Ana, Şamanının yetiştirilmesi ve eğitilmesi için onu tek gözlü, tek kollu ve tek bacaklı dişi bir şeytana emanet eder. Dişi şeytan Şamanı demirden bir beşikte sallar ve pıhtılaşmış kanla besler. Bu dişi şeytan motifine Türk gölge oyunu olan Karagöz-Hacivat'ta rastlanır.

Yakutlar Kartal'a "Senin bakır kemiklerini kerevet üzerinde muhafaza ediyorum. Senin gümüş iskeletini yükseklere kaldırıyorum" diye dua eder. (Harva 2015: 376) Yakutlara göre en korkunç yemin, Kartal adıyla olandır. Kartal adıyla yalan yere ant içenlerin ocağı söner, nesli, tohumu kesilir. Çocuğu olmayan kadınlar, Kartala yalvarır. Dünyaya gelen çocuğa "Kartaldan Türemiş" denir.

Bütün bu zorlu deneyimler Şamanın erginlenmesi içindir. Ritüel olarak ölme ve dirilmeden sonra mistik bir olgunlaşma sağlanır. Erginlenmek hayata güçlü başlamak, sırları duymaya hak kazanmak demek. Çekilen çileler aday Şamanı olgunlaştırır ve terbiye eder.

Evren ağacının dallarında kuluçkaya yatan kuş imgesi çok önemli bir motiftir. Şamanların

Anası Kartal, Atası Ay'dır. Kartal, Güneşin hayvan arketipidir. Türk mitolojisinde Kartal ve Güneş çoğunlukla dişi olarak gösterilir.

Şamanların Tanrıya ulaşmak için kullandıkları gök direklerinin tepesinde Kartal figürü bulunur. Bu direkler yeryüzünün "Merkezini" ve gökyüzünün ortası sayılan "Kutup Yıldızını" birbirine bağlar. Kartal ise Tanrının kapısı sayılan "Kutup Yıldızını" bekler. Bazı destanlarda kahramanlar bir Kartalın ya da Fırtına Kuşunun sırtına binerek Kutup Yıldızındaki bu kapıdan öte tarafa geçerler. Şamanlar ve ruhlar, bir dünyadan diğerine yolculukları esnasında bu açıklığı kullanırlar. Tanrının tahtının ve kapısının olduğu yön Kuzeydir. Bu yüzden Şamanlar ibadetlerini Kuzey yönüne doğru dönerek yaparlar.

Orta Asya'daki Türk kabileler bu kuşa "Gökyüzü Kuşu-Semavi Kuş" adını verir. Ön Asya kültürüne mensup halkların güç sembolü olarak gördükleri bu kuş, "Çift Başlı Kartal" figürüdür. Bürküt, Merküt ve Öksökö Kuşu adı da verilen Çift Başlı Gök Kartalının gökyüzündeki arketipi Kartal Takımyıldızıdır.

Bir Türk Şaman duası, Kartal'a şöyle seslenir:

Siz ey beş Merküt, (Bürküt merküt çift başlı kartalı simgeler.)

*Güçlü tunç pençeli gök kuşları,
Ayı pençeleri bakırdan,
Ayı gagası da buzdan,
Uzun kanatlarının çırpınışı
güçlüdür,
Uzun kuyruğun yelpazeye
benzer,
Sol kanadın Ay'ı örter,
Sağ kanadın Güneş'i,
Ey sen 9 Kartalın Anası,
Yayık üstünde uçarsın, yolunu
şaşırmadan,
İdil üstünde uçarsın yorulma-
dan. (Eliade 1999: 226)*

Emel Esin'e göre Karakuş'a yani Çift Başlı Kartal'a, gece ve gündüze ait ikili özellik atfedilir. Karakuş göğün başucu noktasında, gece ve gündüz ilkelerine hükmeder. Kartal gece ve gündüze hâkimdir. Yani Yaz ve Kış gündönümünün habercisi olan kuştur ve mevsimi ikiye böler. Kartal Takımyıldızı Yay ve Akrep Takımyıldızının tam üzerinde, Samanyolunun üzerinde uçar. Yaz gündönümünde gece göğünde, kış gündönümünde gündüz göğünde ufuk çizgisinden yükselir. (Esin 2004: 221)

Gökyüzündeki Takımyıldızlar Şaman dualarında şiirsel ve üzeri örtülü bir şekilde ifade edilir. Örneğin "Yayığın üzerinde uçan Bürküt" ifadesi, Ejderha Takımyıldızının (günümüzde Akrep Takımyıldızı) üzerindeki Aquila yani

Kartal takımyıldızıdır. Aquila, Yay ve Ejderha takımyıldızının üzerinde konumlanır. Yay kelimesi Türkçe "Yaz" anlamı da verir. Ejderha Takımyıldızı yani "Yay-ık" Yaz takımyıldızıdır. Şaman dualarında adı geçen Yayık Han, kocaman bir ejderha görünümündedir.

Yakut, Altay, Kazak-Kırgız ve Başkurt folklorunda, eski Şaman ayinlerinde kartal (Hotoy, Bürküt, Karakuş) çok önemli bir unsur olmuştur. Yakutların inançlarına göre karların ve buzların erimesi, ilkbaharın gelmesi, kartalın kanatlarını sallamasına bağlıdır. Kartal bir defa kanatlarını sallarsa, buzlar erimeye başlar. İkinci defa sallarsa ilkbahar gelir. Bu, Kartal Takımyıldızının, gece göğünde, ufuk çizgisinden yükselmeye başladığı döneme denk gelir. Kartal diğer bazı kuşlar gibi Türklerin astrolojik kuşlarından biridir. Örneğin kuğu ya da kaz, Türklerde kut sembolüdür ve göksel arketipi Cygnus yani Kuğu Takımyıldızıdır. Kuğu, Kartal Takımyıldızının tam üzerinde uçar.

İbn Fadlan'a göre Başkurtların 12 Tanrısı gökyüzündeki 12 takımyıldız, 12 boy ve 12 yırtıcı kuş ile ilişkilendirilmiştir. (Inan 2000: 47) Ayrıca her boyun kendine ait kutlu bir dağı vardı.

Birçok Kuzey Sibiryalı halkı ve Kuzey Amerika yerlisi, "Gök Gürlütüsünün" yaratıcısının, kuş su-

retinde kudretli bir varlık olduğunu anlatır. Tunguzlar gök gürültüsünün, dev bir kuşun kanatlarının çıkardığı çırpma sesi olduğunu söyler. Şamanlar ayinlerinde bu kuşun tahtadan yapılmış suretini gök direklerinin üzerine koyup, çadırlarının önüne dikerler. İnanişlarına göre gök gürültüsü kuşu, Şamanların gökyüzüne yaptıkları seyahat esnasında onları yoldaki tehlikelerden korur. Gerekli durumlarda Şaman bu kuşu düşmanlarının üzerine bile saldırtabilir. Yıldırımın vurup yaktığı ve parçaladığı ağaçlar, bu dev kuşun kudretini ortaya koyar. Bu kuşa “Demir Kuş” ya da “Yıldırım Kuşu” adı da verilir. Tunguzların anlattığına göre ünlü bir Şaman bu dev kuşun koruması altında yıllarca gökyüzünde dolaşmıştır. Oroçonlar bu kuşun yıldırım ve şimşegın efendisi olduğuna inanırlar. (Harva 2015: 167)

Göktürklere ait mezar taşlarının bir çoğunda astrolojik simgeler, gök cisimlerinin ve takımyıldızların timsalleri yer alırdı. Bu göksel cisimlerin yersel izdüşümleri genellikle hayvan biçimindedir. Özellikle muhtelif kuşların takımyıldızların remzi olduğu kaydedilmiştir.

Örneğın Müşteri yani Jüpiter “Karakuş” “Kartal” olarak tabir edilir ve doğu yönüne konumlandırılarak, Ejderha Takımyıldızı

ile ilişkilendirilir. Bahar mevsimi ve Ağaç unsuru ile birlikte anılır. İkonografilerde Hayat Ağacının tepesini Bürküt yani çift başlı kartal beklerken, ağacın kökleri çift başlı ejderha ile tasvir edilir. Çift başlı, kulaklı kartal Türklere özgü kozmolojik ve gökyüzü ile bağlantılı bir simgedir. Gök direklerinin ve hayat ağaçlarının tepesinde Tanrı Ülgenin kuşu olarak tasvir edilir. Tanrı Ülgen’in göksel karşılığı Jüpiter gezegenidir.

Şamanlar ayinlerde Kartal-Ata tören elbisesi giyerlerdi. Giysinin yaka kısmında metal çift başlı kartal figürü bulunur. Onun tüylerini üstünde toplayan elbiseler kutsaldır. İkili mantık ve düşünme sistemine göre, her şey zıtlarıyla açığa çıkar ve anlam kazanır. Buna Yin-Yang ya da Çin düşünce tarzı denir. Altay Türkleri bu zıtlıklar kavramını ifade etmek için, “Siyah ve Beyaz Kulaklı Kartal” adını kullanmıştır. Ayrıca Çift Başlı Kartal ikonografisi Türklerin Yin-Yang sembolüdür.

Altay halklarının eski inanç ve ayinlerinde yazıldığına göre Şamanlar büyülerine başlarken, Tanrı Ülgen’in oğlu olan Kara Kuş’tan yardım isterler. Onun Şamanların hizmetinde olduğu söylenir. Kartal, Tanrının ulağı olarak kabul edilir. Kara Kuş “Kara Kartal” olarak da bilinir. Jüpiter gezegeni ile ilişkilendirildiğı için “Jüpi-

ter Kartalı” olarak da adlandırılır. Yunan mitlerinde Jüpiter Zeus ile özdeşdir. Türk mitlerinde ise Jüpiter Tanrı Ülgen’in göksel sembolüdür. Tanrı Ülgen’in ve Zeus’un kartalı olduğu söylencesi ortak bir mitsel motif oluşturur.

Şaman mitolojisinde insan soyunun başlangıcının bazı kutsal hayvanlara dayandırıldığı görülür.

Teleütlerin bir boyu olan Merkutlar, kendi soylarının “Berkut” kuşuna dayandığına inanırlar. Uygurların bey sülalesinin atalarından biri “Kartal Beydir”. (Harva 2015: 380)

Agapitov ve Changalov’un aktardığı bir efsaneye göre kötü ruhlar insanların başına musallat olur. Bunu gören Tanrı insanlara yardım etmesi için Kartalı yeryüzüne yollar. Ama insanlar geliş amacını ve dilini anlamadıkları için Kartal tekrar gökyüzüne döner. Tanrılar bu sefer Kartala yeryüzünde karşılaştığı ilk insanı Şamanlık yetenekleriyle donatma vazifesi vererek, geri gönderirler. Kartal yeryüzüne tekrar geldiğinde, bir ağacın altında uyuyan bir kadın görür. Kartal bu kadını hamile bırakıp gider. Kadın bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu çocuk ilk Şaman olur. (Harva 2015: 376)

Bu efsaneden de anlaşılacağı üzere Kartal bir “Ata Hayvan” ola-

rak anlatılmıştır. Bazı anlatılarda ise Kartal “Ana Hayvan”dır. Şamanların anası Kartal, atası Ay’dır.

Buryat inançlarında Kartalı öldüren kişi de ölür. Yakutlar için Kartalı yaralamak çok büyük günahıdır. Eğer bir Kartal yanlışlıkla ölürse, onu kayın ağacı kabuğuna sarar ve Şamanların ölümlerine yaptıkları gibi özel bir kerevetin üzerine veya bir ağaca defnederler.

Bir Türk halk şarkısı, dağın zirvesinde yaşayan ve kanatlarını gerdiğinde tüm dünyayı örten, Göğün sembolü olan görkemli bir Kartaldan söz ederken, Tanrı’yı da anar. Hiungnu’lar Kartalın avcı özelliğini kazandırması için, oklarına kartal tüyü takar.

Kartal Gök Tanrının kılığına girdiği avatar hayvanı olarak da bilinir. Tanrının emriyle altın tüylü bir kartal kılığına giren bir melek, Cengiz Han’la konuşur ve Tanrının emirlerini söyler. Bu anlatı elbette Cengiz Han’ın halkına kendi egemenliğini kabul ettirmek için verdiği bir mesajdı. Çünkü Türk mitolojisinde ve tüm diğer mitolojilerde Kartal, Tanrıların habercisi olarak görülür. Kartal Kül Tigin’in başlığında kullanılmıştır. Selçuklular döneminde çift başlı Kartalların göğüslerinde “El Sultani”, yani “İmparatorluk” unvanı yazılıdır.

ÖTÜGEN - YER TANRIÇASI

ROUX'A göre, etügen / itügen yer Tanrıçasına verilen bir isimdir. Seyidov'a göre de itügen, devleti ve hâkimiyeti koruyan bir ilahe'dir. Cengiz Han Ötügen'e "itügen anamız" der. Pelliot'a göre "El Ötüken Kutı" ifadesi, Devletin Yer Tanrıçası demektir. Göktürk kağanları Ötüken'de otururdu. (Roux 2002: 141)

Ayrıca bazı araştırmacılar, bir Şaman ismi olan "utagan" kelimesinden türediğini ve bu kelimenin Türkçe "döl yatağı" anlamına geldiğini söyler. İtügen, hayvanları ve toprak ile ilgili tüm ürünleri koruyan bir Tanrıçadır.

Ötüken öt köküyle bağlantılı "dua eden" anlamına da gelir. (Roux 2002: 159)

Aslında Yer Tanrıçası ile doğum ve üretim arasındaki bağ neredeyse evrenseldir. Toprak Ana 8 köşeli veya 4 köşeli bir kadın ruhu olarak düşünülmüştür. Yakut Türklerine göre, yeryüzünün ortası “yer ananın sarı göbeği” ya da “yer ananın gümüş göbeği” olarak tasvir edilir. Türklerde Satürn gezegeni toprak yultuz olarak bilinir ve sarı rengi yer ananın göbeği sayılan dünyanın merkezini sembolize eder. Jung’a göre dişiil olarak düşünülen toprak ana “Ana Tanrıça arketipidir” ve dört köşeyle temsil edilir. Yer ana (Ana Tanrıça), dört yön ile bağlantılı, dört unsur, dört renk, dört kapı ile simgelenir.

Türkler Ötüken Dağı’nı dünyanın merkezinde, göğün ve yerin direği ve dünyanın eksenini olarak da kabul eder. (Roux 2002: 107) Bu

kavram “Yeri tutan dağ, milleti tutan beydir” atasözünü çağırıştırır.

Kutsal yer-gök çifti, evrensel mitolojinin ana temalarından biridir. Pek çok mitolojide gök yüce Tanrı, yer de onun eşi olarak tasvir edilir. Yer Ana, suları, dağlarıyla, ağaçlarıyla bir bütündür ve her şeyin anasıdır. Ölen insanlar yeryüzü ananın bağrına geri dönüp yeniden doğabilirler. Yer, kozmik üretkenlik Tanrıçasıdır. Ana Tanrıçalar yabanıl hayvanların da sahibesidir.

Şamanlar dualarında doğrudan doğruya dağın kendisine ibadet ederler ve onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık olarak tanırırlar.

Buyatlar Yer Tanrısını “gri saçlı yaşlı bir adam” olarak düşünürler. Kumandinler’e göre dağ ruhu, müzik yapan sarı saçlı bir kızdır.

KURT ANA

TÜRKLER Kurdu tanımlamak için Börü, Böre, Böri kelimelerini kullanır. Hatta onlar için bu hayvan öyle kutsaldır ki, ona göksel kurt anlamına gelen Gök Börü şeklinde hitap edilir.

Börü kelimesi Orhun Yazıtları'nda Böri şeklinde geçer:

"kañım kağan süsi böri teg ermiş"

(babam kağanın ordusu kurt gibi imiş)

Göktürkler'de Börü; Ak Böri, Al Böri, Börü Bars, Böri Tigin, Çocuk Böri Şenun, Gök Böri Kökey, İl Böri, Kök Böri vb. şekillerde de kullanılmıştır. İlhanlılar ve Timur-lularda Kök Böri; Memlüklerde Kurt; Selçuklular ve Osmanlılar zamanında Anadolu'da Kurd, Ak

Böri şeklinde kullanılmıştır. Aşına adı da Göktürklerde Kurt ismidir ve bu isim zaman içinde Asena, Zena, Aşına şekillerinde de kullanılmıştır. (Kafesoğlu 2000: 332)

Moğollarda Aşına ve Aşino şeklinde Çino yani Kurt anlamında söylenişleri de mevcuttur.

Kutadgu Bilig’de Yusuf Has Hacıp Börü’ye şöyle seslenir. “Ay Kök Böri” Ey semavi-gök renkte Kurt. (Esin 2006: 207) Yusuf Has Hacıp Kurdu şöyle ulular:

“Kuşlar bile Gök Kurdu geçemez. Havada uçan karakuş sürüleri, seni seçemezler, ey Kök Böri!” “İtten kaçan kurt mu olur, binlerce itin havlamasını işitse bile.”

Boratav, asıl adı Börü olan kurdun “Kurt” adıyla çağrılmasının, onun isminin söylenmesinin tabu olmasından kaynaklandığını söyler. Kendi adıyla anılırsa adını duyup gelmesinden korkulduğu için birtakım hayvanlara lakap takılır. Yılana “Uzun Oğlan”, Ayıya “Kara-oğlan” denmesinin nedeni de budur. (Boratav 1999: 114)

Yakutlar ise Kurda “Gök Oğlu” adını verir ki, bu tanımlama da adının tabu olmasından kaynaklanabilir. Cengiz Han için “Yılkı Yallı Gök Börü Oğlu Cengiz Han” tanımlaması yapılır. Cengiz-Şingiz adının ise “Kurt Oğlu” anlamına geldiği söylenir. (Beydili 2003: 108,111)

Anadolu’da tek gezen azılı kurtlara “Yalınsak” adı verilir. (Ögel 2002: 117)

Eski Türkçede “Kurt-ğar” kelimesi “Kurt-ar” şeklinde evrilmiştir. Tehlikeli bir durumdan alıkoymak anlamına geçen bir sözcüktür ve kökeni Kurt kelimesi ile bağlantılıdır. Türk mitlerinde Kurtların zor zamanlarda adeta, Kurt-arıcı Komutan gibi rol oynadıkları unutulmamalıdır. Bu bağlamda Kurt kelimesi daha bir anlam kazanır. Kıpçak dilinde Kurt-ka ya da Kurt-ga yaşlı kadın anlamına gelir ki, Ana Tanrıça’nın bir söyleniş biçimi ve dişi kurda bir atıf yapılmış da olabilir.

<http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/11783/0924.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

“Hayvanların Ulu Anası”, arkaik ana-erkilliğin açık ve net bir imgesidir. En arkaik mitlerde Ay, tüm hayvanların anası olarak kabul edilir. Ay, bu hayvanların kılığına girer ve bu hayvan, türeyiş mitlerinde başrol oynar. Şamanın hayvan kılığına giren bu koruyucu ruhlar ile olan ilişkisi, Göktürk mitolojisinde eli ayağı kesilen çocuğu bir dişi kurdun kurtarıp ondan 10 çocuk doğurması anlatısı ile de çok benzeşir. Şamanın ruhsal eşi olan ve Kurt kılığına giren dişi varlık ve bu çocuğun eşi olan Kurt kılığına girmiş dişi ruhsal varlık

arketipi ortaktır. Kılık değiştirerek kurt kılığına giren varlık, göksel bir ruhtan ibarettir. Çocuğun vücudunun parçalara ayrılması da Şamanların erginlenme sürecinde ayaklarının, kollarının parçalanması ritüeli ile aynıdır. Aday Şamana, yeniden Şaman olarak doğması için, yeraltı ruhları tarafından vücudu parçalanarak yeniden et giydirilir. Şamanlara ait sır-
ra erme törenlerini ve erginlenme ayinlerinin izlerini, Göktürk türeyiş mitlerinde ve Göktürk savaşçı ve er olma inisiyasyonlarında da görebiliriz. Ayrıca bütün dünya mit ve söylencelerinde kahraman, ölüp yeniden doğması için, yani değişmesi ve dönüşüp erginlenmesi için öbür dünyaya bir hayvan tarafından götürölür.

Güneş her zaman aynıdır fakat Ay doğar, büyür, küçölür ve ölür. 3 gün gökyüzünde görünmez ve sonra yeniden doğar. Ay ilk ölen ve dirilen göksel Tanrıdır. Ay'ın bu döngüselliği bilinçaltında onunla bağlantılı türeyiş mitlerine de ilham olmuştur. Ay, özellikle göçebe ve avcı toplayıcı toplumlar-
da çok önemli bir ölçüm aracıdır. Milletlerin en eski kelimesi Ay sözcüğüdür. Türklerde de bu böyledir. Türkçe Ay ile başlayan ve Ay ile biten birçok sözcük türetilmiştir. Ay fiili, yaratmak ve türetmek anlamına gelir ki Türk mitlerinde Ay ile ilişkili türeyiş mitleri çokça mev-

cuttur. Kadınların doğurganlığı ve adet dönemlerini etkileyen Ay, çoğunlukla doğurgan dişi olarak görülür. Yağmur, sular, bataklıklar Ay ile bağlantılıdır. Nitekim Göktürk efsanesinde dişi kurdun bulduğu çocuk da bataklığa atılmıştır. Onu bataklıktan çıkararak Ana Tanrıça'nın ya da dünya ananın rahmi olan mağaraya götürmüştür.

Mağaralar daima yeniden doğuş ve türeyiş mitlerinde görölen önemli bir semboldür. Kurt, Boğa gibi hayvanlar mit motiflerinde Ay hayvanı olarak görülür. Türk mitlerinde de Ay hayvanı kurttur ve türeyiş yani yeniden doğuş mitlerinde karşımıza çıkar. Göktürk mitlerinde Ana Kurt Moğol mitle-
rinde ise Ay ışığından gelen Kurt, eril biçimdedir.

Roux'a göre Türk türeyiş mitlerinde en önemli rolü oynayan hayvan Kurttur ve büyük olasılıkla Ata-Kurt şeklindeki söylence Xiongnu (M.Ö. 300-200) döneminde yaratılmıştır. Bu söylence Issık Göl civarında ve Wusunlar tarafından da biliniyordu. Bu anlatılarda terk edilmiş bir çocuğu emziren dişi Kurt ile onun üstünde daireler çizen bir Kargadan söz eder. Türkler bu ilk mitolojiyi 6. yüzyılda dişi bir kurdun sahip çıktığı Göktürk türeyiş efsanesiyle birleştirmişlerdir. Roux, Moğol-
ların Ata Kurt söylencesini Türklerden ödünç aldığını da ekler.

Ona göre efsanenin çekirdeği Altay'dır. (Roux 2012: 57) Stein'e göre tüm Türk topluluklarının ardından Moğol toplumlarının Kurtan doğan bir atanın soyundan geldiklerine inanmalarının kaynağı Wusun'lardır. (Roux 2005: 302)

Türk Töles boyları da Kurt Başlı sancak taşırdı. Töles Türk boylarına ait söylencelerde Kurt adeta bir Şaman gibi davranarak kehanette bulunur. Kahramanlara ileride elde edecekleri başarıları söyleyerek ve onlara yol göstererek, devlet kuran kahramanların yanında olurdu. (Roux 2005: 58) Kaynaklarda Töles boylarının şarkılarının "Kurt Uluması" gibi olduğu da söylenir. Muhtemelen bu şarkılar erginlenme ayinlerinde ve dini törenlerde söyleniyordu. (Ögel 2003: 17)

Ünlü Tabgaç hükümdarı T'ai-wu'nun lâkabı Fu-li veya Fo-li (=Böri) idi. Göktürklerin seçkin ordusu mensuplarına da "Fu-li" denilmiştir. Bunlar özel güçler niteliğinde olan, Kağanın muhafız alayıdır. Kurt başlı sancak taşırlar. Yenisey yazıtlarında "Kağanımın ordusu kurt gibidir" şeklinde bir ifade geçer. (Kanım kağan süsi böri tek) Devamında ise "Tanrı güç verdiği için babam kağanın askerleri böri gibi, düşman koyun gibi imiş". Tabgaç hükümdarı T'ai-wu'ya göre "Kurt sürüsünü andıran Türk ordusu karşısında

Çin askeri tayda ve düveden farksızdı."

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857517>

Kurt, Avrasya ve Kuzey Amerika'daki halkların temel mitolojilerinde ve kozmolojilerinde ortak bir motiftir. Şamanik Türk halkları kurtların torunları olduklarına inanırlar. Asena efsanesi, Türk halkının nasıl yaratıldığını anlatan eski bir Türk efsanesidir. Kuzey Çin'de küçük bir Türk köyü Çinli askerler tarafından basılır, ancak geride küçük bir bebek kalır. Asena adında, gök yeleli yaşlı dişi kurt bebeği bulur ve emzirir. Hamile kalan kurt, Batı Denizi'ni geçerek Toharların şehirlerinden biri olan Qocho dağlarına yakın bir mağaraya girerek düşmanlarından kaçır. İlk Türkler demirci ustası olarak Altay bölgelerine göç ederler. Ardından dişi kurt, Türk halkının doğduğu yarı kurt, yarı insan yavrularını doğurur. Asena, Türk mitolojisinde efsanevi bir kurdun doğduğu on oğuldan birinin de adıdır. Oğul Ashina, onların liderleri olur. Göktürklerin ve Ashina boyunun doğuşu bu mit ile açıklanır. Göktürkler Ashina klanının, Gök Tanrı tarafından seçilmiş olduğunu kabul eder. Her yıl Ashina'nın doğduğuna inandıkları atalarının mağarasında özel törenler düzenleyerek atalarına hürmet

ederler. Türklerin Gök Tengrisi inançlarında en önemli motif olmakla birlikte, politik ve mitolojik açıdan çok daha önemli olan kurt kültüdür.

Bir yazara göre Tu-kiu'ların kurucusu, Xiongnu ülkesinin kuzeyindeki Sao krallığından gelmeydi. Bu göçebe topluluğun şefi A-pang-pu idi. 17 kardeşi vardı. Birinin adı Asena idi. Dişi kurttan doğmuştu. Olağanüstü yetenekleri olan Asena, rüzgâr estirip, yağmur yağdırabiliyordu. Yaz Tanrısının ve Kış Tanrısının kızları ile evlendi. Bunlardan biri 4 erkek evlat doğurdu. İlk erkek çocuk bir kuğuya dönüştü. İkinci çocuk A-pu-şui ve Kien-şui nehirleri arasında bir yere yerleşti. Onu Ki-ko şeklinde çağırıyorlardı. Üçüncü çocuk krallığını Çu-çe ırmağının kenarında kurdu. Dördüncü oğlan da bir dağa yerleşti. Dördüncü oğlan en büyükleriydi. Bu dağa A-pang-pu'nun soyundan gelen bir halk yaşıyordu. Fakat soğuktan ve çiğden çok zorluk yaşıyorlardı. Büyük kardeş bir ateş yaktı ve onları donmaktan kurtardı. 10 karısı oldu, doğan tüm erkek çocuklar annelerinin soy ismini aldılar. Bu erkek çocuklardan birinin adı Asena'ydı. Ateş yakan bu hükümdar öldükten sonra kardeşler içlerinden birinin başa geçmesini istediler. Hep birlikte bir ağacın dibine gittiler ve şu antlaşmayı

yaptılar: "Ağaca doğru en yüksek sıçrayan bizim şefimiz olacak," dediler. En yükseğe sıçrayan oğul Asena oldu ve onu kendilerine baş seçtiler. Bu oğlan Ashina Tuwu'dur ve Bumin Kağan'ın basıdır. (Roux 2005: 305)

Ashina adı Moğolca "Asil Kurt" olarak bilinir. Ashina hanedanı, kurdukları devlete Kök-Türk adını verirler. Geleneğe göre Ashina Tuwu, Göktürklerin ilk Kağanı Bumin'in kurt babasıdır. Ashina hanedanının en eski yazıtı olan ve Soğdca yazılmış olan Bugut yazıtında Ashina adı geçmektedir. Bugut anıtında, kaplumbağa kaidesi üzerine dikilmiş bir sütun ve sütunun üzerinde bir çocuğu emziren Dişi Kurt tasviri vardır. Bugut yazıtı Göktürk Hakanı Bumin Kağan'ın oğlu Mu Kağan-Muhan Tigin adına dikilmiştir.

Göktürklerin türeyiş efsanesinde Dişi Kurdun rol oynaması da Anaerkil soy bakımından anlamlı ve önemlidir. Türklerin eski yaşayış biçimleri ana kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Örneğin "Kardeş" kelimesi dahi "Karındaş" kelimesinden gelir ve anaerkilliğe gönderme yapar. Kurt Ana 10 çocuğun anasıdır ve Göktürkler ata olarak Ana Kurt'u tanır. Bu tanımlama dişi kurtların da savaşçı, saldırgan ve anacıl özelliklerini ön plana çıkarır. Eski Türk kadınları erkeğin yanında daima söz sahi-

bidir. Antik çağlarda ise Amazon kadınları savaşlarda görünür.

Remus ve Romulus'un göksel arketipi İkizler Takımyıldızı, Dişi Kurdun göksel arketipi ise Canis Major olarak görülür. Kurt-Köpek Takımyıldızının hemen üzerinde İkizler Takımyıldızı vardır. Mitolojiler büyük oranda kozmik arketipler aracılığı ile yaratılır.

Ergenekon ve Ashina mitolojisinde, rehber ata-ana hayvan kurttur. Ergenekon efsanesinde Kurt, Türk halkına çıkış yolunu göstererek, devlet kuracakları topraklara kadar rehberlik etmiştir. Zamansal ve kozmik açıdan bakıldığında Türk halkının Kurt Burcunda (Büyük Köpek Takımyıldızı) doğduğu da düşünülebilir. Bu özel kozmik zamanda doğuş, Türklerin kaderinde savaşların, istilaların ve göçlerin olduğu anlamına geldiği gibi, zor doğa şartlarında hayatta kalma becerisi, boy ve soy birliği ile sosyallik, dayanışma, yardımlaşma, Alfa Kurt yani bir lider etrafında birliğin sağlanması gibi, bilinçaltında Kurtlara özgü yaşam biçimini benimsemiş olmaları düşüncesini de içinde barındırır.

Mağaralar daima yeniden doğuş ve türeyiş mitlerinde görülen önemli bir semboldür. Kurt, Boğa gibi hayvanlar mit motiflerinde Ay hayvanı olarak görülür. Türk mitlerinde de Ay hayvanı kurttur ve

türeyiş yani yeniden doğuş mitlerinde karşımıza çıkar. Göktürk mitlerinde Ana Kurt Moğol mitlerinde ise Ay ışığından gelen Kurt, eril biçimdedir.

Eliade'ya göre mitolojilerde Ay hayvanı ile bağlantılı karakterler yağmur yağdırabilir. (*Eliade 2000: 168*) Çünkü Ay suları kontrol eder. Eliade'ya göre yok olan bir kavmin atası –erkek ya da kadın– bir Ay hayvanıyla evlenir ve bu hayvan o kavmin atası olur. (*Eliade 2000: 172*) Türk mitlerinde Ay ile bağlantılı Aşina sülalesinin atası Kurttur.

Bachofen'e göre savaşçı Amazon kadınlarının mitleri Orta Asya'dan İtalya'ya kadar biliniyordu. Ona göre siyasal anaerkillik Asya kraliçelerinde Çinli yazarlar tarafından da Orta Asya'daki kadınlarla ilgili görünüyordu. (*Bachofen 1997: 137*) Kurt-Ata ya da Kurt-Ana ile alakalı mitolojiler sonraki yüzyıllarda destan, efsane, masal ve hikâye şeklinde de devam etmiştir. Dini menkıbelerde de görülür.

Tuva Türklerinde şöyle bir masal vardır: "Ak-Pöri sabah gelir, bahadırlar ateş ederler. Onu kesiip parçalamak isterler, ancak derisini delemmezler. Ak-Pörü birden bir evin kapısını açar ve beşikteki bebeği alır kaçır. Anne baba ardından koşsa da yetişemez. Ak-Pörü bebeği Altın Dağdaki, Altın Tayga'daki, Altın Kuy ma-

ğarasına getirir. Altın mağarada Ak-Pörü bebeği kuyruğu ile örter ve bir gece geçirir. İki gün sonra bebek kurda anne, altı gün sonra baba der. Bebek Altın Mağarada kalır Kurt ise bebeğe yiyecek getirir. Bebek büyür.” Buryatlar çocuk sahibi olmak için mağarada dua ederler. (Ergun 2013: 35) Tüm bu Kurt, bebek, mağara, dağ motifleri yeniden doğuş düşüncesi ile bağlantılı mitolojik öğelerdir. Buryat kadınlarının çocuk sahibi olmak için mağarada dua etmeleri de geçmiş atalarının soyları mağaradan türediği içindir. Mağaralar bilinçaltında daima anne rahmi ile ilişkilendirilir. Kurt ise yine üreme ile alakalı bir motiftir.

Göktürklerin ruhsal Ana-Ata hayvanı olan dişi kurdun sütünü içen çocukları, bu süt ile kurdun gücünü ve tüm özelliklerini de almış olur. Kurt sütü içen kahraman, artık cesur ve yenilmez bir savaşçı haline dönüşür.

Çizgi roman karakteri olan Tarkan, kemikleri kırılmış biçimde bilge bir kişiye getirilir. Bilge kişi onun iyileşmesi için Kurt Sütü gerektiğini söyler ve bu sütü içtikten sonra Tarkan yeniden sağlığına kavuşur. Her ne kadar Sezgin Burak'ın yarattığı fantastik ve günümüz popüler kültürüne ait bir senaryo da olsa, çok anlamlı bir mesaj verir. Savaşçıyı iyileştiren ve ayağa kaldıran şey, soyunu

devam ettirdiği, Kurt Ana'nın sütüdür.

Buryatlar Samanyolunun Tanrıça Manzan Görmö'nün sütünden meydana geldiğini söyler. Samanyolu bu Tanrıçanın göğüslerinden fışkırttığı süt gölüdür. (Harva 2015: 163)

Kozmik açıdan bakacak olursak sütün göksel arketipi samanyoludur. İngilizce Milky Way olan ve Türk mitolojisindeki adıyla Süt Ak Göldür. Ruhların buradan geldiği gittiği varsayılır. Sirius-Kurt Yıldızı ya da Canis Major-Mavi Kurt Takımyıldızı bu yolun üzerindedir. Kurdun-Sirius'un, Süt Gölüne yani samanyoluna akan sütüyle beslediği çocuklar Göktürklerin atası olur. Roma mitlerinde Romalıların atası olan “İkizler” Remus ve Romulus, Köpek Takımyıldızı/Sirius'un hemen üzerinde konumlanan İkizler Takımyıldızını ifade eder. Çinliler, Kurt adlı bir yıldızın durumuna bakarak, “Kurt Ongunlu” Kuzey Asya kavimlerinin geleceği hakkında yorum yaptılar.

Orta Asya'daki Altay dil ailesine mensup gruplar arasında Kurt hakkındaki mitler ilk önce Wu-sunlar arasında yazıya geçmiştir. Wu-sunların bu mitlerinin karakteristiği kurt ve karganın mitlerde birlikte görünmeleridir. Wu-sunlar yöneticilerini Kun-mo olarak adlandırdı. (M. S. 72)

Kun-mo'nun babası, Hunların batısında küçük bir ülkenin lideriydi. Hunlar, Kun-mo'nun babasına saldırdılar ve onu daha yaşarken çöle bırakmak suretiyle öldürmek istediler. Bir karga göründü ve gagasında bir et parçasıyla onun üzerinde uçmaya başladı. Aynı zamanda bir kurt geldi ve ona içmesi için sütünü verdi. Hun Chan-yu'su bunu tuhaf buldu ve Kun-mo'nun Tanrı olup olmadığını merak etti. Onu aldı ve besledi. O büyüdükten ve boyları yönetmekle yükümlü kılındıktan sonra savaşlarda defalarca kendini gösterdi. Bunun üzerine Chan-yu onu babasının halkına yönetici yaptı. Wu-sunların hükümdarının adı Kun-mo'dur. Wusun'lar kendi atalarının Kurt ve Karga olduğunu düşünürler. Kurt ve Karga, Moğol Şamanizminin en yüksek Tanrısı olan Hormusta'nın sadık temsilcileri olarak tasvir edilir. Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan Türk Lehçelerinin Kitabı'nda aşağıdaki atasözünü bulmaktayız: "Kurt yiyecek getirdiğinde bu dağıtılır ve herkes yer; şayet karga yiyecek getirirse, o yiyeceği bir ağaç üstünde tek başına yer."

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/933182>

Çoğu eski insan inancında olduğu gibi, kurdun ruhsal güçlere sahip olduğu ve vücudunun bazı bölümlerinin insanlar tarafından çeşitli ihtiyaçlar için kullanılacak belirli güçlere sahip olduğu düşünülüyordu. Kurdun derisi, dişi, makatı çeşitli hastalıklardan ve kötü ruhlardan korumayı sağlayan tılsımlar olarak kullanılır.

Lohusaları Albastıdan korumak için yastığının altına kurt derisi konur. Korkak insanlara cesaret vermesi için kurt yüreği yedirirler. Türk inanışlarında yolda kurda rastlamak uğur getirir. (Boratav 1999: 80) Dede Korkut "Kurdun Yüzü Mübarektir" der.

Çocuğu olmayan kadına Kurt eti yedirmek de Kurda yüklenen anlam ile bağlantılıdır. (Boratav 1999: 185) Anadolu'da kısır kadınların çocuk sahibi olmak için Kurda yalvarması da efsanenin başlangıcını oluşturan dölleyicinin rolünü gösterir. (Roux 2005: 316)

Anadolu Yörükleri nazar değişmesin diye ceplerinde kurt dişi taşır.

Bozkurt'un gözü kurutulup sürme olarak çekilirse, gözün daha iyi göreceğine inanılır.

OD ANA (Ateş Annesi-Ateş Tanrıçası)

OD, Türkçe Ateş demektir. Odun kelimesi Od kökünden gelir. Prototürk kabul edilen Chou'lar Ocak Tanrıçasını kızıl giymiş, topuzlu, güzel bir kadın olarak düşünmüşlerdir. Ocak Tanrıçası dişi bir varlıktır. Yakut Türkleri ocak yakarken sekiz kenarlı Ana-Hatun'dan izin alırlar.

Altay Şamanları, "Atamızın yaktığı üç ateş, anamızın gömdüğü üç taş ocak" diye dua ederler. Yakutlar ateş, ocak yakmak için Yer Hatun'dan yani topraktan izin alır.

Ateş Tanrısı ve Ocak Tanrıçasına dua ederken "üç" sözü sürekli tekrar edilir. Üç sayısı eril bir sayı-

dır. Ama ucu yukarıya bakan üçgen, ateş unsurunu ve erilliği ifade ederken, aşağı dönük üçgen, dişil unsuru ve ocağı sembolize eder.

Altaylılar Kız Ana dedikleri Ateş Tanrıçasını, beyaz, güzel bir kız gibi tasvir ederler.

Yakut Türkleri Ateş Tanrıçasını ak saçlı bir kadın olarak görürler. Buryatlar ise kırmızılar giymiş yaşlı bir kadın olarak veya ateşin yalımıyla dalgalanan yeşil veya kırmızı ipekten kaftan giymiş bir kadın olarak da düşünmüşlerdir. Bir başka Şaman duasında da şöyle tasvir edilir: “Sen karanlık gecelerde, genç kızlar gibi saçlarını dalgalandırarak oynuyorsun! Kırmızı ipekli kumaşlar sallayarak, genç al kısırak üzerinde geziniyorsun.”

Ocak ruhu dişildir. Evin tam ortası “evin kalbi”dir ve ocak yeri buradadır. Orta Asya’da Hunlara ait, üç ayaklı ve kutlu kabul edilen kazanlar bulunmuştur. Yakutlara göre ilk ocağı Ülgen’in üç kızı yakmıştır.

Şamanlar Ateş’i yaşayan bir varlık gibi görür ve onun doğumunu şöyle anlatır. “Ötüken anamızın tabanından peyda olmuşsun. Anamız Ateş, senin baban sert çelik, anan çakmak taşı, ecdadın kara ağaçtır.”

Yakutlar Ateş Tanrısını ak sakallı ateş babam diye adlandırırlar. Yakutlarda ateş Tanrıları yedi kardeştir. Ateş Tanrısı bazen ak

sakallı koca, bazen de gök renkli güzel bir kız olarak tasvir edilir.

Ateş, insanı ruha dönüştürür. Cesetlerin yakılmasıyla onların ruhunun duman ile birlikte göğe uçtuğu inancı vardır. Bu yüzden Şamanlar ve demirciler ateşin efendisidir. Ateşe egemen olmak, ruha egemen olmak demektir. Şamanların en büyük özelliği ateşe olan hakimiyetleridir. Ateş ruhu onların koruyucusudur. Altay Türkleri bu ruha Od Ana adını verir.

Altay Türklerinin bir tören metninde ona Ateş Ana şeklinde hitap edilir. “Otuz başlı ateş ana, Kırk başlı kız ana.” Ocak ve Ağaç, Türklerde devleti ve aile birliğini ifade eder ve çoğunlukla ritüellerde birlikte kullanılır. Odag Şor Türklerinin düğün otağıdır. Yaprakları olan dokuz ince, genç huş ağacı yukarıdan bağlanır ve etrafı huş ağacı kabuğu ile kaplanır. Damat, çakmaktaşı ile kulübenin içinde bir ateş yakar. Gençler, üç gün boyunca odada kalır, ardından kalıcı bir eve taşınırlar. Ateş yakma ritüeli hem “Aile Ocağını” simgeler hem de kötü ruhları uzaklaştırır. Huş ağacı kutsal ağaçlardandır ve Türk söylencelerinde yeniden doğuş “ağaç kovuklarında” başlar. Bu yüzden yeni evlenen çiftler bu “kovuklarda” 3 gün geçirir. Damat, aile ocağını simgesel olarak yakar. Fakat bunun için “çakmak taşı”

kullanmak zorundadır. Çünkü eski atalar da böyle yapmıştır ve çakmak taşının Tanrı tarafından gökten gönderildiğine inanılır. Bu Otag-Odag'lar kayın ağacından da yapılır. (Ergun 2013: 73)

Gelin Otag'ı

Yerin göbeği Ocak ile de ifade edilir. Altaylara ait bir ilahi şöyledir:

*Dört köşeli sacayağı,
Dört göbekli ateş ana,
Beyaz küllere bürün,
Beyaz alevli ateş ana,
Yerle bir göbekli,
Mavi gökle bir dilli.*

(Ergun 2013:: 163)

Ocak, dünyanın merkezinde ve göğün merkezine de izdüşümü

olan bir varlıktır. Dört köşe, dünyanın dört yönüdür. Otag kainatın küçük bir arketipi, ocak ve kazan da bu mikro kainatın merkezinde yer alan ve aile birliğini sağlayan önemli sembollerdir.

Hıdırellez'de, yakılan ateş üzerinden atlanır. Halk kültüründe ateş üzerinden atlayan insanların, yeni yıla yeni bir başlangıç yaptıkları ve günahlarından arındıkları düşünülür. Bu ritüeller kolektif bilinçaltındaki ebedi yaşam özlemi ile bağlantılıdır ve bu şekilde "Yeniden Doğuş" sağlanmış olur. Ateş günahlardan arındırır, temizler, kötü ruhları kovar ve yeniden yaratır. Arkaik insan düşüncesine göre zaman çizgisel değil döngüseldir. Her yıl dünya yeniden yaratılır. Bu yaratılışa eşlik etmek için, yılın başlangıcı sayılan ilkbahar mevsiminde birtakım ritüeller yapılır. Ateşlerin söndürülmesi ve tekrar yakılması, yaratılışı başlatmak, yenilenmek için gerçekleştirilen kozmik ateş ayinleridir. Sümerler yeni yılda elementlerin birleşmesini kutlar. Bu Tanrısal birleşme, kutsal bir evlilik gibi düşünülür ve yeryüzünde doğumları başlatır. Kozmik düzlemde ateş yakmak yaratılışı ve biçimlerin oluşmasını simgeler. Bu şekilde evrenin yeniden doğuşu sağlanır.

Altay Türklerinin yaratılış mitolojisinde Tanrı Ülgen, biri ak biri kara taşla gelerek, çakmak taşı

ile ateşin nasıl yakılacağını insanlara öğretmiştir. Bundan dolayı Altay ve Yakut Türkleri, “Bu ateş atamın kudretinden taşla düşmüş ateştir” diyerek çakmak taşı ile yakılan ateşi kutlu sayar. Altaylarda yeni evlenen çiftler ilk ocaklarını çakmak taşı ile yakarlar ve ateşe selam verirler. Şamanlar, ayinlerde kullandıkları ateşi çakmak taşı ile yakarlar. Bu ateşe “Ayı Ott” Kutlu Ateş derler. Kibritle yakılan ateşe “Rus Ateşi” denir ki, ayinlerde kullanılmaz. İlk sacayağı, ocağı ve üç ateşi yakıp veren de Ülgen’dir.

Türk ikonografisinde 3 rakamı ve üçgen, ateş unsurunu sembolize eder. Altay Şamanları dualarında, “Atamızın yaktığı üç ateş, anamızın gömdüğü üç taş ocak” diye dua ederler. İlk Ocağı Ülgen’in 3 kızı yakmıştır. Ateş Tanrısı ve Ocak Tanrıçasına dua ederken “Üç” sözü sürekli tekrar edilir. Üç ayaklı sacayağı ve kazanlar kutlu kabul edilir ve ritüellerde kullanılır. Ocak, Otağın tam merkezinde, kalbindedir. Türklerde “Ocağı tütsün” hayırlı dua “Ocağı sönsün” bedduadır.

Türk Uygur kağanların ateş ayini yaptıkları yere “Ott mantal” adı verilir. Ott ya da Od ateş demektir. Üç köşeli olan “Ott Mantal” kainat simgesi olan Otağın ortasında durur. Mantal kelimesi ayin yapılan yer anlamına gelen

Mandala kelimesinden gelir. Üç ayaklı taşınır Oçok-Ocak, boy ve soy birliğini temsil eder.

Ateş, insanı ruha dönüştürür. Cesetlerin yakılması onların ruhunun duman ile birlikte göğe uçtuğu inancı vardır. Bu yüzden Şamanlar ve demirciler ateşin efendisidir. Ateşe egemen olmak, ruha egemen olmak demektir.

Ocak-Ateş ritüeli, Şamanların yaptığı büyü bir işlemdir. Ateş ve duman kötü ruhları ve hastalıkları kovar, sağaltır. Anadolu’da tılsımlı muska yazan ve şifa veren kişilere Ocaklı adı verilir ve Ateş unsuru ile bağlantılı tütsü yakma geleneği hâlâ devam eder. Türkçe “Alazlama” tabiri ateş kullanarak kötü ruhları kovmak demektir. Şamanlar yağlı bir paçavrayı tutuşturup “Alas, Alas” diye dolaştırır. Yakut Türkleri buna “Şaman kutlu ateş ile alazlıyor” derler. Ateşe karşı kötü söz söylemek, tükürmek, ateşle oynamak ve ateşi su unsuru ile söndürmek iyi sayılmazdı. Ateş toprak unsuru ile söndürülürdü.

Şamanlar yeni yılı karşılamak için ateş yakarlar ve ateşe şöyle seslenirler: “Otuz dişli ateş anam, karanlık gecelerde bizi kötü ruhlardan koruyorsun. Orağa benzeyen Hilal değişiyor, eski yıl gidiyor, yeni yıl geliyor. Ülger yıldızı arkadaşın, bir Tanrıdan fermanlısın.” Şamanlar Ülker Takımyıldızının konumuna göre Yeni Yıl’ı karşılardı.

Ülker'in gündüz göğünde Güneş ile birlikte yükseldiği dönem, Türklerin kadim takvimlerinin başlangıcı sayılırdı. Türkler hâlâ bu yıldızı çok önemser ve her yıl Mayıs ayında ateşler yakarak Hıdrellezi kutlarlar.

Şamanlar Ateşin yalımına bakarak fal bakar, gelecekte haber verir. Ateşin ısıkları çalarak yanması iyiye yorulmazdı. Türklerde Ateşe bakıp kehanette bulunmak eski Arap kaynaklarında şu şekilde geçer:

"Türkler kutlu saydıkları özel bir günde, hükümdarları için büyük bir ateş yakar. Bu ateşe kurban sunulur ve dua okunur. Ateşin alevlerine bakılarak kehanette

bulunulur. Alevler yeşilimsi renkte olursa bereketli yağmurların olacağı ve iyi mahsul alınacağı, kırmızı renkte olursa savaş çıkacağı, sarı renkte olursa hastalık ve salgın olacağı, siyah olursa hükümdarın öleceği ya da uzak bir yolculuğa çıkacağı söylenir."

Bizans tarihi kaynaklarına göre; İmparator Jüstinyen'in (527-565) gönderdiği elçilerin, Batı Göktürk Kağanının sarayına geldiklerinde, Hakanın onları iki ateş arasından geçirmeden huzuruna almadığı yazılıdır. Bunun nedeni Ateş'in kötü ruhlardan, kötü enerjilerden ve hastalıklardan arındırıldığı ve temizlediği inancı idi.

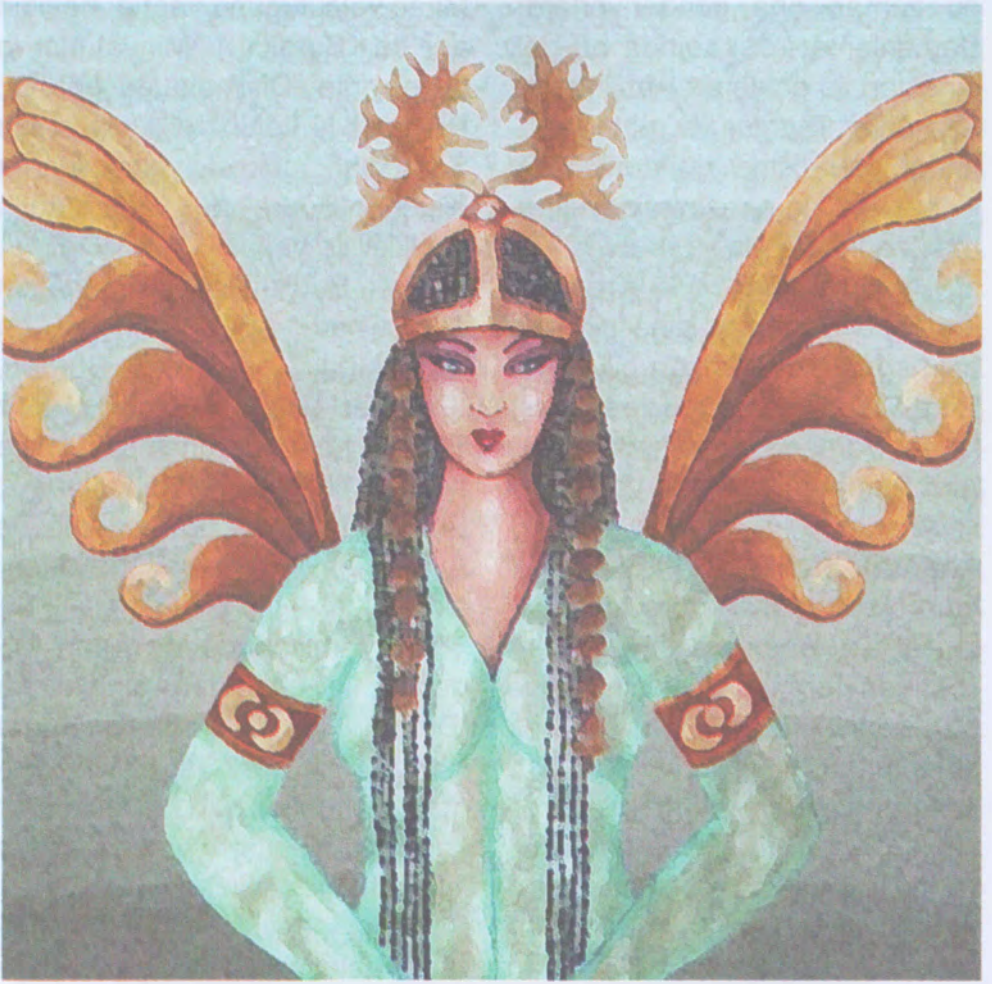
GÖKTÜRK MİTOLOJİSİNDE GEYİK TANRIÇA

GÖKTÜRKLERLE ilgili bir mitoloji de, Göktürklerin atalarından birinin, -ki ataları kurttur- bir mağarada, ak geyik kılığına giren bir deniz Tanrıçası ile ilişkisi olduğu anlatılır. Göktürkler nesillerinin kurttan geldiğini söylemekle beraber efsanelerinde dişi geyik de rol oynar. Dişi geyik bir ilahedir ve vücudundaki lekeler yıldız işaretleri olarak görülür. Dişi geyik eski Hun anlatılarında yol gösterici rolü oynar. Su unsuruna bağlı geyik ve geyik başlı ejder düşüncesi

göçebe Türk ve Uygur Budist ikonografisinde de vardır. Türklerde Ak Geyik Su Tanrıçasıdır. Türk masallarında Mağara ve Geyik sembolü çok sık kullanılan motiflerdir. Geyiğin peşine düşen kahraman, evleneceği kızla geyiğin girdiği bir mağarada karşılaşır. Geyik aynı zamanda Şamanların gökyüzüne ve yer altına indikleri bir binek aracıdır.

"Bur" ya da "Pur", Geyik anlamına gelir. Ziya Gökalp'e göre; Bura, Burçın ve Burla isimleri de

aynı kökten türemiştir ve “Geyik” demektir. Bunlar dişil isimlerdir.

Potapov’a göre ise Pura, Şamanın ayin sırasında, evrenin tüm bölgelerine yaptığı yolculuklardaki binek hayvanıdır. (Potapov 2012: 237) Ona göre Pura; maral, geyik, karaca, yaban keçisi gibi boynuzlu yaban hayvanlarıdır. (Potapov 2012: 108)

Çoğunlukla Tin-Pura adıyla bilinen bu kutsal hayvan, Altaylılarda Şamanın binek hayvanı

ile çeşitli ruh ve Tanrıların bindiği, değişik renk ve cinsteki kutsal hayvan anlamına gelir. Şamanlar bu kelime ile derisi davullarının üzerine gerilen binek hayvanını adlandırır. Tin “Ruh” anlamına gelir ki, hayvanın ruhu olması, onun canlı, yaralanabilir ve ölebilen bir hayvan olduğunu vurgular.

Altaylılar, Pura kelimesiyle ruhların ve Tanrıların binek atlarını ifade ederler. Tanrılar bu atları Şamanın yardıma ihtiyacı oldu-

ğu zaman ona gönderiyorlardı. Şamanlar ayın sırasında bu gök binekleri ile göklere çıkabiliyordu. Şamanlar Tanrılar ve ruhlar tarafından kendisine gönderilen bu kutsal hayvanın resmini davullarının üzerine de çizer.

Anohin'e göre, ayın sırasında Tin Pura Şamanın içine girer ve ayın sona erince dışarı çıkar. Tin Pura Şaman öldüğünde yeni başlayan Şamana geçer. Bu geçiş Ata Şamanın manevi verasetini ifade eder. (Potapov 2012: 108)

Şor'lar bu Pura'ya "Tag Burası" adını verir. İnanca göre bu Bura, kutsal soy dağı aracılığıyla Tanrı Ülgen tarafından verilmişti ve bu nedenle "Dağ Pura'sı" olarak adlandırılmıştı. Şaman Tag Pura'sının hayatı için endişe ederdi, çünkü kendisinin hayatı onun hayatına bağlıydı. Ülgen'e ayın yapan güçlü Şamanlar, ayın başlamadan önce çağırdıkları Pura'nın yardımıyla esriyerek göklere yükselir ve ayın bittikten sonra onu ormana ya da dağa saklardı. (Potapov 2012: 110)

Sığın Otu yiyerek ölümsüz olan Ak Geyik gökyüzünde yaşar ve yeryüzündeki Geyik sürülerini o idare eder. Aklık Tanrıçalara özgü bir renk kavramıdır ve bu "Gök Geyik" dişidir.

Ak Geyik ya da Burak gökte doğmuştur ve bu nedenle Hz. Muhammed'in Gökyüzüne çıktığı ve

Miraç yolculuğunu yaptığı geyiğin adı da "Burak'tır". Minyatürlerde bu geyiğin "Dişi" olduğu görülür. Biliyoruz ki İlâhi özelliklere sahip Şamanlar, göksel yolculuklarını "Puura" "Buura" adı verilen kutlu geyikler ile yapar.

Türk Budizm'inde Buddha'nın Türkçe adı, "Bur-Khan" ya da "Bur-Handır". Türkçe Burhan, "Geyikler Hanı" demektir. Biz Türkler hâlâ Buddha'nın Türkçe adı olan "Burhan" adını kullanırız. Buddha bu adı, kılığına girdiği ve Avatar hayvanı olan "Geyikten" alır.

Altay mitlerinde de Tanrı Ülgen'in iki oğlundan birinin adı "Burça Kağan", diğeri "Puura Handır". Türkler; Şamanizm, Budizm, İslamiyet gibi farklı dinleri kabul etseler bile, geyikler onlar için kutlu gök binekleri olmuştur.

Şaman davulunun üzerine çizilen resimlerde Pura gökkuşağının üzerinde ve 3 uzun boynuzlu Kaçkar (Koç) şeklinde tasvir edilir. Davulun üzerindeki Puraların sayısı da 3'tür. Ritüellerde Şaman Pura'ya şöyle seslenir:

*Süt Gölünün 3 Purası,
Ayın ve Güneşin yarattığı,
Davulun üstündeki,
Kara Pura!*

*Tös'e ne kadar ayın yapılsa da,
Hep başımın zırhı ol...*

(Anohin 2006: 70)

Buradaki Süt Gölü ifadesi Samanyolunu ifade eder. Türkler Samanyoluna Süt Ak Göl adını verir ve buradaki yıldızları Geyiklerin ayak izleri olarak görür. Geyik Tanrıça arketipinin görünüm-lerindendir.

Bugu, Pugu, Buğu geyik anlamına gelir. Türklerdeki “Baş Buğ” unvanı ile de bağı vardır. Türklerde kutsal dişil varlıklardan biri olan “Bugu” ya da “Buğu” ifadesi, eski Türk Uygur Kağanı olan “Bugu Kağan” için kullanılmış. Bura, Pura, Burçin, kelimeleri de Türk mitolojisi-nde göksel “Kanatlı Geyiklere” verilen bir addır.

Burla ise Dede Korkut hikâyelerinde de bahsedilen, “Savaşçı Kadın” unvanıdır.

Şamanlar bu kanatlı özel geyikleri binek olarak kullanır ve gök-lere çıkar. Mit ve masallarda “Ana Tanrıça Arketipinin” görünüm-lerinden biri olan “Geyik” estetik güzel-liği, ulaşılmaz olanı ifade eder. En önemlisi Venüs’ün hayvan ava-tarıdır ve mitlere, çeşitlenerek ve biçimini yenileyerek yansır.

Geyik Türk Mitolojisinde “Yol Gösterici” bir rol oynar. Göç yollarında, savaşlarda, afetlerde karşı-mıza çıkar. Geyik sürülerini idare eden Baş Geyik, “Ak Geyik”tir.

Bugolar (?=bugular) fortasse «pro-
phetae» pag. 212. Ceterum gv ex pers.
ثغوا decurtatum esse potest, cf. ثغوا

Codex Cumanicus'taki “Bugu” açıklaması.

Sevgili Eberhard Türklerde Geyik Tapımının olduğunu söyler. Kuman-Kıpçak Türklerine ait Codex Cumanicus'ta "Bugu ve Buğular" kelimesinin anlamı "Peygamber" olarak gösterilmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde "Bağ Buğu" kelimesi daha bir anlam kazanır. Türkler kendilerine yol gösteren ve liderlik yapan özel insanlar için Baş Buğu ifadesini kullanır.

İslami dönemde ise Buğu'lar, erenler ile birlikte görülür. Onlara yol gösterir, yardım eder. Erenler don değiştirerek Geyik kılığına girer, savaş gibi zor durumlarda halka yardım eder. Bugu kelimesinin Böğü-Büyü ile de ilişkisi vardır. Öyle ki Türk masallarında geyik gören kahraman adeta "Büyülenir". Ayrıca Şamanlar için de Böge, Büğü, Bö gibi büyü ile ilgili kelimeler kullanılır.

Altay, Tuva vilayeti, Baykal gölü ve Ural nehri çevresi, Kırgızistan, Kazakistan ve Moğolistan topraklarında sık rastlanan dikili taşlar üzerlerindeki bol sayıda geyik tasvirlerinden dolayı "Geyikli Taşlar" olarak adlandırılmıştır.

Göktürk dönemine ait Geyikli Taşların üst bölümünde insan yüzü olanları da vardır. Fakat yüzün dışında başka bir ayrıntıya girilmemiş, yalnızca kemer ve kemerden sarkan balta, hançer gibi savaş aletleri tasvir edilmiştir. Yine Göktürk döneminde Geyikli

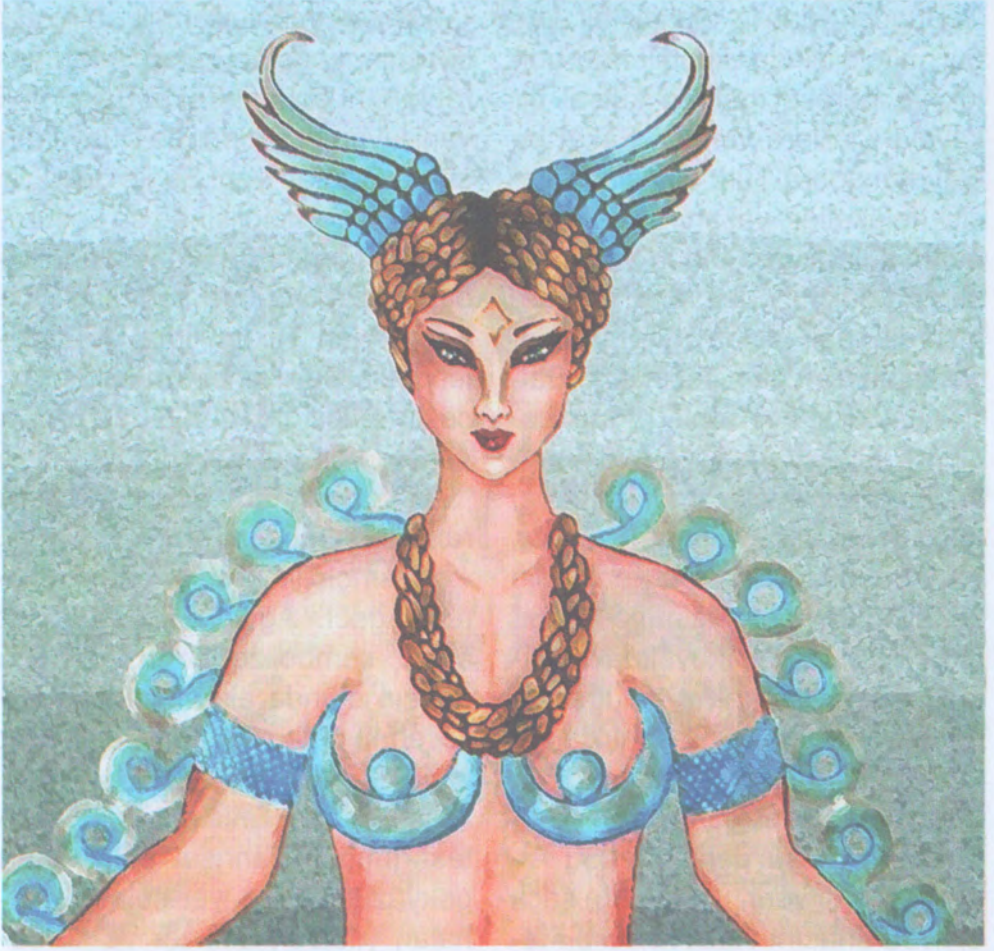
Taşların mezar alanlarına ya da kurgan çevresine değil, özel ritüel ve ayin yapılan bölgelere dikildiği tespit edilmiştir.

Geyik tasvirli dikili taşlar, Alp'lara özgü ölümsüzlük kayaları idi ve bu taşlarda ruhlarının sonsuza dek yaşayacağı düşünüldü. Şamanlar Tanrının kapısı ve bir diğer ismi Geyik Yıldızı da olan, Kutup Yıldızına ulaşmak için geyiğe biner ve gökyüzü yolculuğuna çıkardı. Daha çok özel merasim ve ayin yapılan bölgelerde dikilen bu taşların üzerindeki geyikler, muhtemelen Şamanın Tanrının kapısına ulaşmasını sağlayan simgelerdi. Bu Geyikli Taşlar, yeryüzü ve gökyüzünü birbirine bağlayan kutsal taşlardı.

Göktürk hakanlarının damgası olan dağ keçisi piktogramı aynı zamanda ölümsüzlük simgesi şeklinde de yorumlanmaktadır.

Mitolojilerde ölümsüzlük otunu yemiş ve ölümsüzlüğe ulaşmış geyik simgeleri, ölümsüzlük kayasında yankısını bulmuştur. Geyik boynuzları aynı zamanda Hayat Ağacı, Güneş ve Geyik Yıldızı da denen Kutup Yıldızının alegorisidir ve yeniden doğuş düşüncesi ile alakalıdır. Kutup Yıldızına Demir Ağaç adı da verilir. Hayat Ağacının tepesinde parladığı düşünülür. Hayat Ağacı Samanyoludur, Yay Takımyıldızı bölgesinden başlar ve Kutup Yıldızına kadar uzanır.

SU PERİLERİ

JUNG, çeşitli kültür çevrelerinde oluşan mitolojilerdeki “Ana Tanrıça” arketiplerinin göksel karşılığı olarak Ay ve Venüs’ü (Anima) gösterir.

Bunlar bilinç dışında oluşan “Anne Arketipi”nin türevleridir. Bilinç dışında “Büyük Ana” konumuna yükseldikten sonra, imgenin zıt özellikleri ayrışır. Yani aydınlık

bir Tanrıça (iyi peri) ve karanlık bir Tanrıça (kötü peri).

Ülgen’in yedi oğlu vardır. Karakuş, Karşıt, Buura kan (pura kan), Burça kan, Baktı kan (paktı kan), Er kanım. Ülgen’in sayıları dokuzu bulan kızları ak kızlar ve kıyanlar denilen ilham perileridir. Ak renk, Türk Tanrıçalarına özgü bir renk sembolizmidir. Şaman-

lara, ayin yaparken ilahilerini bu kızlar ilham ederler. Zeus'un da Musa'lar ya da Müz'ler olarak bilinen ilham perileri vardır.

Bügü Kağan'la alakalı bir Uygur mitolojisinde, kendilerine bol-luk ve bereket getiren kutsal bir kayayı Çinlilere verirler. Fakat bu olaydan sonra Türk ülkesinde çe-şitli felaketler yaşanır. Bir anda bütün sular kurur, bütün yeşillikler sararır, gökyüzünün rengi bile de-ğişerek yaslı bir havaya bürünür. 7 gün sonra Yulun Tekin ölür. Sal-gın hastalıklar insanları kırıp ge-çirir. Kuşlar, yabani ve evcil hay-vanlar, memedeki çocuklar "Göç, göç, göç!" diye bağırır. Oğuzlar, artık bu ülkede Yer-Su perilerinin kendilerini istemediğini ve "Göç!" emri ile buradan kovulmakta ol-duklarını anlayarak 3 bölüğe ay-rılırlar. Bir bölümü Beşbalık'a gi-derek Uygurların hâkim olduğu Dokuz Oğuz devletini kurar.

Özbekler su perilerine Su Al-vastisi adını verir. Kızıl, uzun saçlı olan su anasının kızıl renkli bir ta-rağı vardır. Türk mitolojisinde Su Perileri, Kuş ve Balık kılığına gire-bilir. Su, kutsal ruhun ikâmetgahı olarak görülür. Canlı varlıkları ya-ratma emrini ilk alan element su-dur. Pek çok eski kültür, yaşamın kökeninin sularda olduğuna ve sulardan doğduğuna inanır. Dede Korkut destanında "Su Allah'ın yüzünü cemalini görmüştür" de-

nir. Tevrat'ta yaratılış ile ilgili bö-lümde "Ve Allah'ın Ruhu suların yüzü üzerinde hareket ediyordu," diye yazar.

Dünya mitolojilerinin birçoğu Evrenin, kaostan ve sulardan ya-ratıldığını anlatır. Fakat Eskatoloji yani kıyamet mitlerinde Dünya'nın sonu da tufan yani Su ile gelir.

Türk kozmolojisinde su unsuru, Ay ve Merkür'ün konumlandırıl-dığı kuzey yönüne yerleştirilir ve Kara Yılan Takımyıldızı ile ilişki-lendirilir. Su dişil bir arketiptir. Ay, çekim etkisi ile, dünyadaki suları yöneten bir gezegendir. Merkür'e "Suv Yıldızı" adı verilir ve kara renk ile sembolize edilir.

Kozmolojik ikilik, ortada bir Ev-ren Ağacı, Ağacın üstünde üst alemi sembolize eden, Kuş ve ağacın altında alt alemi semboli-ze eden Yılan ile ifade edilir. Alt alem Su-Yılan ve dişil, Üst Alem, Ateş-Kuş ve Erildir. Türk evren tasarımı Tanrısal bölge olan gökyüzü kuşlar, yer-sular ejder-halar, yılanlar, balıklar ve kurba-ğalar ile ifade edilir.

Türkler bazı unsurları tanımlar-ken başına "Bengü" kelimesini ek-ler. Bengütaş, Bengüağaç, Ben-güışık, Bengüsü gibi. Unsurlar can veren hayat kaynağı olarak düşünülür. Türk mitlerinde Hayat Suyu kavramı önemli bir yer tutar. Hayat Suyu; süt, şarap, şerbet vb. semboller ile ifade edilir. Türk Ant

Kadehi Hayat Suyu ile bağlantılı sonsuz yaşamı sembolize eden bir ikonografidir. Büyülü ve kutsal güçler hayat suyu adı altında kan, şarap, süt, şerbet gibi içeceklerde ikâme eder. Kadehler, kâseler ha-

yat suyu ile temsil edilen Tanrısal kut ya da gücün toplandığı yerlerdir. Bunlar kendilerine sahip olan kahramanları “Tanrı” yapar, onlara ölümsüzlük ve ebedi gençlik verir.

CADILAR

Ninlil-Lilitu-Lilith

SÜMER mitlerinde göksel arketipi Satürn olan Enlil’in adındaki Lil yani Rüzgâr-Yel kelimesinden türeyen birçok kötücül varlık vardır. Enlil rüzgâr, fırtına ve Hava Tanrısı olarak bilinir. Ayrıca o Toprak Tanrısıdır. Mitolojilerdeki kötücül varlıkların göksel ve gezegensel arketipleri Satürn, Mars ve Venüs’ün yeraltına indiği ve güneş ile kavuşum yapıp sabah yıldızı olarak doğduğu karakteri ile bağlantılı görülür. Arkaik insanlar, rüzgâr gözle görünmediği için onu, görünmeyen varlıkların yarattığını düşünürler. Türk mitlerinde de “Yel Cinlerinden” bahsedilir. Sami mitlerinde hayat bulan Lilith de onlardan biridir. Lilith Yahudi folklorunda bulunan, cinsel cazibeler, fırtınalar, hastalıklar, hastalıklar ve ölümle ilişkilendirilen bir dişi şeytan figürüdür.

Tarihsel olarak, Lilith figürü ilk olarak rüzgâr ve fırtına demon-

larının bir sınıfı olarak ortaya çıkar. Enlil’in hanımı olan Ninlil ile özdeşleştirilir. Ninlil aslında Enlil olarak bilinen Satürn’ün, dişi yansımasıdır. Çünkü arkaik dönemde bütün Tanrılar Herm-Afrodit yani Er-Dişi’dir. Sümer mitlerinde yeraltı ve savaş ile bağlantılı görülen Nergal’in babası Enlil, annesi Ninlil’dir. Ona yeraltı dünyasını verirler. Enki Şuruppak şehrini Sud olarak da bilinen Tanrıça Ninlil’e verir. Ninlil, Lilith hikâyelerine kaynaklık eden en arkaik kötücül Tanrıça olarak dikkat çeker. Onun şeytani tarafı, şiddetli esen rüzgârlara benzetilir ve Rüzgâr Tanrıçası olarak karşımıza çıkar. Enlil tarafından hamile bırakılır ve bu hamilelikten Ay Tanrısı Nanna/Suen’e gebe kalır. Ceza olarak Enlil, Ninlil’i Ereşkigal’in yeraltı krallığına gönderir. Ninlil yeraltına indiğinde, Enlil, onu kılık değiştirerek, kapı bekçisi olarak, hamile bırakır ve bu gebelikten ölüm Tanrısı olan oğulları Nergal-Mars

doğar. Enlil, Ninlil'i yeraltındaki dünyada yine hamile bırakır ve yeraltı Tanrısı Ninazu doğar. Enlil bu sefer kayıkçı olarak dördüncü kez Ninlil'i hamile bırakır, nehir ve kanalların Tanrısı Enbilulu-Hydra Takımyıldızı dünyaya gelir. Bazı metinlerde Ninlil Ninurta'nın annesidir. Ninurta Yay Takımyıldızıdır. Bu şekilde Ninlil, yeraltı varlıkları ile bağlantılı kötücül karakterlerinde annesi olur. "Lil" kelimesi "Rüzgâr Cinlerini" ve şeytani varlıkları tanımlamak için kullanılır. Ninli'in diğer adı, Mulliltu'dur. Eşi Enlil, kuzeyden gelen Kış Fırtınalarıyla ilişkilendirildiği için, kendisi de Kuzey Rüzgârları ile ilişkilendirilmiştir. Daha sonraki çağlarda İhtar ile birleştirilmiştir.

İhtar'ın gökyüzündeki arketipi Venüs'tür.

Utnapiştım, Sümerli Nuh, Tanrıların Tufanı Şuruppak şehrinde kararlaştırdığını kaydeder. Şuruppak kenti Tanrı Enlil'in eşi Ninlil'e adanmıştır. Tanrıların özellikle Ninlil'in şehrini seçmiş olması kozmolojik bir toplanma şeklinde düşünülebilir. Ninlil toprak ve dağ ile ilişkilendirilen bir Tanrıçadır. Onun eşi Enlil'dir. Enlil göksel arketipi Satürn olan ve Sümer döneminde Terazi, Akrep ve Yay takımyıldızları bölgesini yöneten Tanrı-Gezegendir. Dolayısıyla Satürn'ün dişil tarafını yansıtan Ninlil'de aynı bölgelerden sorumludur. Akad döneminde Akrep İnsanlar şeklinde olan varlıklara

Mezopotamya Yeraltı Tanrıçaları ve Akrep figürleri.

Akrabua-melu ya da Girtab-Lilu adı verilir. Enuma Eliş ve Gılgamış Destanı'nda Akrep İnsanlar olarak adları geçer. Ninlil'in Asur dönemindeki adı Mul-liltu şeklindedir. Diğer adı Belit'dir. Lil kökeni rüzgâr kelimesinden gelir ve rüzgârları yöneten ya da rüzgâr ve fırtına ile özdeşleştirilen Tanrıçalar, Ninlil'in türevleridir. Ninlil eşi Enlil gibi Akrep Takımıyıldızı ile de özdeşleştirilir. Enlil, Ninlil'i cezalandırdığı zaman onu yeraltı dünyasına Ereşkigal'in yanına gönderir. Eski Babil dönemine ait silindir mühürlerde Tanrıça Ninlil ve Tanrıça Ereşkigal birlikte resimlenir. Akrep sembolizmi, yeraltı dünyasını ifade ettiği gibi, Tanrıça Ninlil ile de bağlantılıdır.

"Gal" eki yeraltı, savaş ve ölüme ifade eden varlıkların isimlerinde kullanılır. Göksel cisimlerin "Karanlık" yönleriyle de ilişkilidir. Ay'ın aydınlık tarafı Nanna ve eril olarak Ay Tanrısı, karanlık tarafı ise dişil olarak Ningal Ay Tanrıçası şeklinde ifade edilir. Arkaik insanlar kozmosu ikili mantık sistemine göre tasnif eder. Yin-Yang şeklinde de ifade edilen bu düşünce, eril varlıkları aydınlık, dişil varlıkları karanlık şeklinde tasavvur eder. Ayın karanlık tarafı ile alakalı olan ve onun gündüz göğünde olmadığı ve yeraltına indiğinin düşünüldüğü yönü Ningal'dir. Güneşin batışı da onun yeraltı alemine indiği

şeklinde yorumlanır. Utu-Güneşin annesi Ningal'dir. Battığında yeraltı dünyasına indiği düşünülür. Yeraltında annesi Ningal ile karşılaşır ve Ningal Utu'yu her sabah yeniden doğurur.

İnanna-İştar Ningal'in yani Ay Tanrıçasının kızı olarak da görülür. Özellikle İnanna-Venüs sabah yıldızı şeklinde doğduğunda ya da mitolojik dille anlatacak olursak, Ningal İnanna'yı sabah yıldızı olarak doğurduğunda, Savaş Tanrıçası kılığına bürünür. Nin dişil bir ön ektir ve hanım anlamına gelir. Gal sözcüğü ise kötücül ve yeraltı varlıklarını tanımlamak için kullanılır. Venüs'ün karanlık, kötücül ve savaşçı yönünü doğuran ise, elbette Ay Tanrısının karanlık, kötücül ve yer altı ile bağlantılı karakteridir. Ereşkigal ise İnanna'nın kötü kız kardeşidir. Venüs'ün yeraltı yolculuğundaki adı Ereşkigal'dir. Onun karanlık yönü yine "Gal" eki ile ifade edilir. Nergal yani Mars, Ereşkigalin eşidir.

Enlil'den ve onun arketipi Sattürn'den ve Enlil'in adındaki Lil yani Rüzgâr-Yel kelimesinden türeyen bir çok kötücül varlık vardır. Arkaik insanlar, rüzgâr gözle görünmediği için onu, görünmeyen varlıkların yarattığını düşünürlerdi. Türk mitlerinde de "Yel Cinlerinden" bahsedilir. Sami mitlerinde hayat bulan Lilith de onlardan biridir. Lilith Yahudi folklorunda bu-

lunan, cinsel cazibeler, fırtınalar, hastalıklar, hastalıklar ve ölümle ilişkilendirilen bir dişi şeytan figürüdür.

Tarihsel olarak, Lilith figürü ilk olarak rüzgâr ve fırtına demonlarının bir sınıfı olarak ortaya çıkar. Enlil'in hanımı olan Ninlil ile özdeşleştirilir. Ninlil aslında Enlil olarak bilinen Satürn'ün, dişil yansımasıdır. Çünkü arkaik dönemde bütün Tanrılar Herm-Afrodit yani Er-Dişi'dir.

Sümer mitlerinde Lil yani rüzgâr ile bağlantılı Lilu adında bir zebaniden bahsedilir, onun dağın içinde yaşadığına ve sürülere musallat olarak onları öldürdüğü anlatılır. (Kramer-Bottero 2005: 396) Lilu eril, Lilitu ise dişil bir varlıktır. Lilitu'nun Yahudi folklorundaki Lilith'e kaynaklık ettiği düşünülür. Bu arada eski yazmalarda Venüs olarak tanımlanan figürlerin çaldığı müzik aletinin adı Lir'dir ve Sümer dilinde Lilis olarak bilinir.

Yine Enlil'in yani Satürn'ün kız kardeşi ya da kızı kılığında bürünen Ninhursag Satürn'ün dişil yansımasıdır. Nintu adıyla da bilinir. Tufandan sonra Enki Nintu'ya insanlara ölümü getirmesini söyler. Bu bilgi yani insana ölümün getirilmesi küçük ama önemli bir ayrıntıdır. Çünkü bu ayrıntı, tufan ve fırtına öncesi yaşamın ölümsüz olduğunu düşündürür. Enki Nintu'dan insanlara ölümü getir-

mesini ve ek olarak bir dizi yasayı da koymasını söyler. Nintu Terra Mater yani Ana Tanrıça unvanı olan Dünya Ana'dır. Satürn gibi dağlar, toprak ve mağaralar ondan sorulur. sonra Enlil ve Ki'nin yani Yeryüzünün birleşmesinden, yeryüzündeki "Kozmik Dağın Kraliçesi" Ninhursag doğar. Mitolojilerde yeryüzünde ilk yaratılan varlık, Kozmik Dağlar olarak görülür. Yeryüzünden göklere uzanan dağlar, Tanrıya en yakın yerler olarak hayal edilir. Bu yüzden ilk olarak dağların yaratıldığına inanılır. Arkaik insanlar yaratılışın, yukarıdan aşağıya ve merkezden periferiye doğru olduğunu düşünür. Ninhursag, yeryüzünün de Tanrıçasıdır. Ona Ninmah "Yüce Kraliçe", Nintu "Doğurgan Kraliçe" adları da verilir. Dünya Ana olarak da tanımlayabileceğimiz Ninhursag, kendi bedeninden bir parçayı, yani toprak vererek, insanın yaratılışında başrol oynar. İnsanı bir anlamda Dünya Ana ya da Toprak Ana yaratır. Ve Ninhursag'tan sonra dünya üzerindeki tüm canlı varlıkları yaratır. O, insanı da yaratarak uygarlığın doğuşunu da başlatmış olur. Bunların dışında Ninsikila ve Nintu sıfatları da Ninhursag için söylenir. Daha sonraki çağlarda adı, Mami ve Belet-İli olmuştur. En arkaik mitlerde ise Ki olarak anılmıştır. Ninsikila adıyla da bilinir. Şifalı bitkilerin ilaç olma

özelliği, Tanrıça Ninhursag tarafından belirlenir.

Enlil-Satürn ve Ki'nin yani Yeryüzünün birleşmesinden, yeryüzündeki "Kozmik Dağın Kraliçesi" Ninhursag doğar. Mitolojilerde yeryüzünde ilk yaratılan varlık, Kozmik Dağlar olarak görülür. Yeryüzünden göklere uzanan dağlar, Tanrıya en yakın yerler olarak hayal edilir. Bu yüzden ilk olarak dağların yaratıldığına inanılır. Arkaik insanlar yaratılışın, yukarıdan aşağıya ve merkezden periferik doğru olduğunu düşünür. Ninhursag, yeryüzünün de Tanrıçasıdır. Ona Ninmah "Yüce Kraliçe", Nintu "Doğurgan Kraliçe" adları da verilir. Dünya Ana olarak da tanımlayabileceğimiz Ninhursag, kendi bedeninden bir parçayı, yani toprak vererek, insanın yaratılışında başrol oynar. İnsanı bir anlamda Dünya Ana ya da Toprak Ana yaratır. Ve Ninhursag'tan sonra dünya üzerindeki tüm canlı varlıkları yaratır. O, insanı da yaratarak uygarlığın doğuşunu da başlatmış olur. İnsanın yaratılışında rol oynayan ve "Dünyanın Ebesi" unvanı verilen Ki, daha sonraki, yıllarda Ninhursag, Nintu, Ninmah isimleriyle anılmıştır. O yani Dünya Ana, yeryüzündeki tüm varlıkların hem ebesidir hem de anasıdır.

Enki'nin hanımı Ninhursag, Damgalnunna sıfatıyla anılır. Dam-

galnunna "Ülkenin Anası" anlamına gelir ki, bu tabir onun Toprak Tanrıçası kavramı ile örtüştüğünü gösterir. Bunların dışında Ninsikila ve Nintu sıfatları da Ninhursag için söylenir. Ninsikila adıyla da bilinen Ninhursag, Enki'nin hanımı Enlil'in kız kardeşidir. Sümer din adamları ve mitoloji yazarları Enlil'i bir bakıma Toprak ve Dağ ile bağlantılı görmüşler, yeryüzü gibi kozmik bir oluşumdan Enlil'i sorumlu tutmuşlardır. Dağların ve Yeryüzünün sorumluluğu eril bir Tanrı olan Enlil ve Ninhursag arasında paylaşılmıştır. Bunun nedeni, arkaik insan düşüncesinde Satürn'ün "Toprak Gezegeni" olması, dağların ve toprağın onun hâkimiyetinde olmasındandır. Türk mitlerinde Satürn, "Toprak Yıldızı" olarak anılır. Dolayısıyla göksel arketipi Satürn olan Enlil de yeryüzü ve toprak olaylarına hâkim bir Tanrı olarak anlatılır. Sümer mitlerinde Enlil, "Yerin Efendisi" olarak tanıtılır. Dolayısıyla Enlil, toprak ile alakalı araçlar olan kazma ve sabana da biçim verir.

İnsanın yaratılışında rol oynayan ve "Dünyanın Ebesi" unvanı verilen Ki, daha sonraki yıllarda Ninhursag, Nintu, Ninmah isimleriyle anılmıştır. O, yani Dünya Ana, yeryüzündeki tüm varlıkların hem ebesidir hem de anasıdır. Nippur, Tanrı Enlil'e adanmış kent olarak, gökyüzündeki arketipi Sa-

türn olan kutsal Enlil tapınağının da bulunduğu bir merkez haline geldi. Toprak ve Mağaralar onun rahmi sayılır. İnsanın yaratılışında onun katkısı çok önemlidir, bu yüzden ona Büyük Rahim, Ebe, Mammi gibi isimler takılır. O hem doğuran hem de öldürendir yani insanın kaderini, yaşını ve hayatını o belirler. İnsan öldüğü zaman Toprak Ana'nın rahmine tekrar gömülür. Bu şekilde kilden yaratılan insan, anasına geri döner. Enki Tanrısal Rahim olan Nintu'ya, kısır kadınların olacağını da söyler. Ugbabtu, Entu ve Igişutu bir tür rahibedir. Rahibeler tapınaklarda erkeklere hizmet eder. Onların çocuk doğurmaları yasaklanır. Fakat doğuran kadınlara da şeytani bir varlık musallat olacaktır ve bebekleri kaçıracaktır. Kötücül Tanrıçalar'ın Sümer döneminden bu yana bebeklere ve lohusalara musallat olduğu anlatılır. Türk mitlerindeki karşılığı Al Karısı'dır.

Bu kadın saha sonra Lilith adıyla anılacak olan dişil cadı karakteridir. Lili ve Lilitu demonik varlıklara verilen isimdir ve Lil kökünden türemiştir. Lil "rüzgâr" demektir ve Sümer inancında rüzgârın, cin ya da şeytanı ifade ettiği düşünülür. Çünkü rüzgâr görünmediği halde ağaçları yerinden söker, denizde devasa dalgaları meydana getirir, yerdeki toprağı havalandırır ve ateşleri söndürebilir. Görüldüğü

gibi güçlü rüzgârlarla desteklenen fırtına benzeri tufandan sonra, insan hayatında birtakım değişiklikler olur. İnsana ölüm gelir, doğum yapan kadınlara ve bebeklere şeytani kadın musallat olur ve Tapınak Fahişeliği, kısır rahibeler tarafından üstlenilir.

Sümer mitlerinde Tanrıların Hanımı olan Ninlil ve Ninhursag sonraki çağlarda Adem'in reddettiği kötücül Lilith olarak anılabılır. Aslında bu reddetme bir anlamda eski dini düşünceleri reddetmek anlamına gelir. İbrahimi dinlerin mitolojik anlatılarının Sümer mitlerinden etkilendiği açıktır. Bunların bir kısmı kutsal kitaplarda korunarak günümüze kadar gelmiştir.

Lilith'in Babilcesi Lîlîtu, Asurcası Lîlātu, İbranicesi laylâ, Arapçası leylâ, Habeşçesi lelît, Aramicesi lēylâ, Süryanicesi leyla şeklindedir.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/455723>

Sümer mitlerinde "ki-sikil-lîl-lâi" şeklinde geçen İmdugud Kuşu ya da Anzu Kuşu olduğu kabul edilen varlık Lilith'in avatarı olarak düşünülür. Tanrıça İnanna'nın ağacı olan Huluppu'nun üzerine tünür ve oraya yuva yapar. Yılan da bu ağacın dibinde beklemektedir. Bu felaket "Şafak Sökerken" yaşanır, İnanna çok üzülür ve Utu

Bir Mezopotamya tabletinde görülen Lilith. Başının üzerinde Venüs gezegenini simgeleyen yıldız işareti ve yeraltını ifade eden akrep ve yılan figürleri Venüs'ün yeraltı yolculuğunu anlatır.

yani Güneş'ten yardım ister ama Utu ona yardım etmez. Venüs'ün sabah doğuşu bir felakete neden olmuştur. Mitlerde unutulmaması gereken başka bir konu, gökyüzü olaylarını şiirsel bir dille anlattığıdır. İnanna'nın üzüldüğünü gören Gılgamış zırhını giyer ve balta-sıyla yılanı öldürür. Bunu gören İmdugud Kuşu da bir dağa kaçar.

(Kramer 1998: 243)

Bu kuş çoğu mühürde kanatlı, aslan başlı, köpek ve domuzu me-

meleriyle emziren biçimde ve yeraltı varlıkları olan akrep ve yılanla birlikte tasvir edilir. Bazen baykuş ile de gösterilir. Ninna, Yırtıcı Baykuş ve ayrıca korkunç kadın olarak kullanılan bir kelime ve muhtemelen Lilith mitinin de kaynaklarından biri olarak görülür. Bazı tabletlerde, İnanna-Venüs'ü sembolize eden yıldız mührü görülür.

Lilith Yahudi folklorunda Adem'in ilk eşi olarak anlatılır. Söylence şöyledir: Tanrı ilk önce

Adem'i yaratır. Adem 20'li yaşlarına geldiğinde etrafındaki hayvanların çiftler halinde yaratıldığını gördü. Onların birbirlerine duyduğu aşkı kiskandı ve Tanrıya bu adaletsizliğe bir çare bulması için yalvardı. Tanrı bunun üzerine Adem'i yarattığı gibi Lilith'i de yarattı. Tanrı Havva'yı Adem'in kaburga kemiğinden yaratırken, Lilith'i tıpkı Adem gibi ayrıca yaratmıştı. Ancak onu yaratırken saf toprak yerine çöp ve tortu kullandı. Adem'in Lilith ile birlikteliğinde Kabil adındaki oğlu oldu. Kayın'ın (Arapça Kabil) kız kardeşi Naama ile birlikteliğinden ise, insanların başına musallat olan sayısız iblis dünyaya geldi. Adem ile Lilith birlikteliklerinde hiçbir zaman mutlu olmadılar. Çünkü Adem ne zaman onunla birlikte olmak istese Lilith vücudunu kaskatı keser ve bunu istemezdi. "Neden seninle birlikte olayım? Ben de senin gibi topraktan yaratıldım ve bu beni seninle eşit kılar" şeklinde karşı gelirdi. Bir gün Adem istediğini yaptırmak için güç kullanmaya kalktığında Lilith, Tanrının sihirli isimlerinden birini söyleyip gökyüzüne çıkarak onu terk etti. Adem Tanrıya yalvararak Lilith'i geri getirmesini ister. Bu arada Lilith Kızıl Deniz'in kıyısındadır ve Kızıl Deniz'den hamile kalarak bir günde 100 tane fazla "Lilim-Lilin" dünyaya getirmiştir. Bunlar onun kızlarıdır.

Lilith'i bulan melekler onu hemen Adem'in yanına dönmesi için uyarır. Dönmezse onu suda boğacaklarını söylerler. Lilith "Nasıl ölebiliyim? Tanrı bana erkek çocuklarda sünnet gününün sekizinci gününe kadar ve kızlarda ise 20. güne kadar yanlarında kalmam için izin verdi. Ama size söz veriyorum yeni doğan bebeğin başucunda sizin isimlerinizin yazılı olduğu muska görürsem onun hayatını bağışlayacağım" der. Ancak Tanrı, Lilith'i, onun dünyaya getirdiği iblisleri her gün biri ölecek şekilde cezalandırdı. Ayrıca meleklerin isimlerinin yazılı olduğu muskadan dolayı öldüremediği her çocuğun karşılığında, kendisinini öldürecek. Lilith ile Naama sadece bebekleri öldürmüyor, erkeklerin de rüyalarına girerek onları baştan çıkarıyorlardı. Havva ise, Adem bir gün uyuyakaldığı zaman onun kaburga kemiğinden yaratılır. (Graves-Patai 2013: 103)

Tüm bu anlatılar erkek ege-men Yahudi kültürünün ürünüdür. Lilith'in özgürlüğü ve bireyselliği, Adem'e itaat etmemesi bu tür kadınların kötü hatta iblis doğuran şeytani bir varlık olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Bu söylencede dikkat edilmesi gereken bir başka nokta Lilith'in doğurduğu çocukların kız olmasıdır. Bu kızlar daha sonra erkeklere musallat olan kötü dişil varlıklara dönüşür.

M.S. 4. yy yorumcularından olan Hieronymus, Lilith'i Zeus tarafından terk edilen ve Zeus'un eşi Hera tarafından da çocuklarının elinden alındığı Lamia ile özdeşleştirir. Söylenceye göre Lamia da çocukları elinden alınınca diğer kadınların çocuklarını kaçırmaya başlar. (Graves-Patai 2013: 107) Lamia'nın adı Wycliffe (1395), Matthew Parker İncil'inde (1568) geçer ve Baykuş olarak tanımlanır.

Yahudi metinlerinde Lusifer, Venüs'ün sabah yıldızı şeklinde doğduğu arketipidir. Metinlerde Lusifer tıpkı İnanna gibi mücevherleriyle tasvir edilir. "Yaratılışın üçüncü gününde, Tanrının baş meleği (Sümer mitlerinde Tanrıların kızı olarak tanıtılır) Şafağın oğlu olan (Venüs sabah yıldızı olarak doğduğunda eril olarak da görülür) Aden bahçesinde göz kamaştırıcı mücevherler arasında gezintiye çıktı. (Mücevherler gökyüzündeki yıldızlar olmalı) Vücudu yakut, topaz, Ay Taşı, Sarı Yakut, Onix, Yeşim, Lacivert Taşı, Firuze, Zümrütle, çeşitli değerli taşların ışığı ile parılıyordu. Tanrı tarafından bütün halkların koruyucusu olarak görevlendirilen Lusifer, bir müddet son derece ihtiyatlı ve saygılı davrandı.

Ne var ki "Bulutların ve yıldızların üzerine çıkacağım, kendimi yüceler yücesiyle eşit kılacağım" dedi. Tanrı onu Aden Bahçesinden yeryüzüne sürdü. Yere düşerken bir yıldırım andıran ve kül olan Lusifer, yeraltı alemine, ölümler diyarına sürüldü". (Graves-Patai 2013: 93)

Evet bu anlatıda Venüs'ün gökyüzündeki seyri ifade edilmiştir. O sabah yıldızı olarak doğmuş daha sonra kötücül bir karaktere bürünmüştür. Gökyüzünde görünmediği zaman onun yeraltına indiği düşünülerek ölümler alemine sürüldüğü hayal edilmiştir. Yahudi kültüründe "Düşmüş Melek" tabiri, pagan dönemde inanılan ve kişileştirilerek Tanrı-Tanrıça adı verilen gök cisimleri için kullanılır. Bu kısa anlatı tek Tanrı inancına geçiş aşaması olarak da yorumlanabilir. Eski Yıldız Tapımı zamanla yerini Yahudilerin tek Tanrısına bırakacaktır. Yeni Ahit'te ise Lusifer şeytan ile ilişkilendirilir. Yunanca Fosfora (Phosphorus) karşılık gelen Latince kelime Lucifer'dir. Anlamsal olarak Türkçede "Fosforlu Cevriye" tabiri ve türküsüyle de ilginç biçimde benzerlik gösterir. Hafifmeşrep, süslü püslü, savaşçı kadınlar için kullanılan bir tanımlamadır.

AL KARISI ve UMACI

TÜRK mitlerinde, Ana Tanrıça arketipinin olumsuz türevlerinden biri Umacı ya da Alkarısı karakteridir. Jung'a göre Ana Tanrıça imgesinin zıt özellikleri bilinçdışında ayırır ve mitlere cadı, prenses, yaşlı kadın, büyücü kadın, bakire vb. biçimlerde yansır. Astrolojik olarak Venüs'ün güneş önünden

geçişleri ve yer altına inişleri onu cadı karakterine sokar. Kolektif bilinçaltı, Venüs'ün güneş ile kavuşumunu cadı karakteri ile ilişkilendirmiştir. Venüs'ün Güneşin kızıl aleviyle yanması, onu kızgın Tanrıça karakterine sokar. Bu kızgın Tanrıça Türk mitolojisinde Al Karısı olarak bilinir.

Türk mitolojisinde Şamanları “Erginleyen” ve Şamanlık güçlerini veren Tanrısal varlıklar, Erlik ve onun kızlarıdır. Eliade “Şamanlar Şamanlığı cinlerden öğrenir” der. Bu cinler kadın kılığındadır, yılanı kamçı gibi kullanırlar, hoppa, şarlatan tiplerdir ve Şamanı baştan çıkarmaya çalışırlar. Bu görünen cin ve ruhların birçoğu yılan kılığındadır. Aslında Şamana sağaltım gücünü bu kadın cinler verir. Yılan, yeniden doğuş ve şifa gücünü sembolize eder.

Jung’a göre Ana Tanrıça arketipinin olumsuz türevleridir. Türk mitlerinde Al Karısı, Kiştey, Cadı, Cazu, Cazı gibi isimler alırlar. Türk mitlerinde Cadılar, batı mitlerinde olduğu gibi süpürgeye de-ğil, Küp’e binip uçar. “Küpe giren kadın”, “Küp uçuran kadın” gibi ifadeler, “Cadalog” kadınlar için söylenir.

“Küplere Binmek” deyiimi de çok kızan insanlar için söylenir. Küp, Ana Tanrıça arketipinin simgelerindendir ve Uterus’u, Tanrıçanın içini sembolize eder. Arkaik dönemlerde ölümlerin küplerin içinde defnedilmesi “Yeniden Doğuş” inancı ile bağlantılı bir ritüeldir.

Sevgili Zehra Özkan’dan (Erzurum-Pasinler) derlenen şu dörtlük bu bağlamda çok anlamlıdır.

*Bu Al Karısı alla gelir,
Gece vakti tülle gelir.*

*Al atımı düğümlemiş,
Küpe biner yelle gelir.*

Macar mitolojisinde Szélanya, Türk mitlerinde Yel Ana, Türkmenlerde Yel Eje-Yel Ene adı verilen dişil Tanrıça, rüzgâr ile bağlantılıdır. Macar mitlerindeki Szélanya. dünyanın bir ucundaki büyük bir dağın tepesinde bir mağarada yaşayan bilge, yaşlı bir kadındır. Rüzgârlara biner, fırtınalar ve kasırgalar yaratır. Tepeler, dağlar ve yüksek höyüklerin çevresinde yaşar. Szelatya ise Yel Ata anlamındadır. Szelatya’nın uzun saçları, gümüş silahları ve gök gürültüsü atları vardır.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9lanya>

Yel Ana ve Yel Ata’nın annesi, Şafak Ana’dır. Bunu göksel arketipler şeklinde okursak, Şafak Ana Şafak Tanrıçası olan Venüs’tür. Venüs sabah Yıldızı olarak doğduğunda kötücül Tanrıçaya dönüşür. Fırtınalar, savaşılar, seller vb. felaketlerin kaynağı olarak görülür.

Onun Tanrı Kayra Han’ın oğlu olduğu söylenir ki, bu aile bağı Sümer mitlerindeki mantık ile de örtüşür. Kayra Han’ın göksel karşılığı Satürn gezegenidir ve tüm kötücül mitsel karakterlerin kaynağıdır. Sümer Tanrısı Enlil, Satürn’ün mitolojik arketipidir ve Kayra Han gibi hem rüzgâr hem

de dağlar ile ilişkilendirilir. Onun eşi olan Ninlil ise Yel Ana ile örtüşür. Ninlil Yel Ana'dır. O da diğer benzerleri ve Lilith gibi, rüzgâr ile ilişkilendirilir ve dişil bir varlık olarak tanımlanır.

Şamanizm'in izlerini taşıyan bir Kırgız Kazak Baksı duasında Şamanlar "Yelden gelen 7 ruh" tabirini kullanır. İlahilerde Yel Cinleri şu şekilde geçer:

*Güneşte saçını taramış,
Ata nedir bilmemiş,
Ana sütünü emmemiş,
Yelden yaratılmış,
Yedi tavşan sürmüş,
Dua ile bağlamış.*

(Inan 2000: 140)

Türk anlatı ve ikonografisindeki, cadı, cazu, cazı gibi karakterler Al Karısı arketipinin türevleridir. Al Ruhü inancı tüm Orta Asya Türk coğrafyası ve Anadolu'da yaygın bir inanıştır. "Al Ruhü" adı da verilen bu ruhlar yeraltı, sular, kayalık ve dağlar ile bağlantılı, kötücül, şarlatan ve insanları aldatan ruhlardır. Türkçe "Al" kelimesinin tüm anlamlarını taşırlar ve bütün özelliklerini gösterirler. İnsanları Al-dadır kandırırlar, "Almak" fiili ile bağlantılı olarak insanların canlarını ve ciğerlerini söküp Al-ırlar, Al-tın ve Al renkli nesnelerden korkarlar, Yer-Al-tında ve Alaca karanlıkta yaşarlar. Tepegözün annesi Ala

geyiktir, Al Al-ev kelimesi ateş ve ocak ile bağlantılıdır. Al-ban adı kötü ve çirkin ruhları simgeler.

Ayrıca 6 (Altı) sayısı ile de bağlantısı olduğu açıktır. Tuba Türklerinin dualarında "Kaya yerlerde Yaşayan Altı (6) Sarı Albıstarım" şeklinde adı geçer. *(Inan 2000: 173)* Yakut Şamanlarının dualarında adı geçen ve insana çıban gibi hastalıklar gönderen Altan Sabaray-Sabıray adında yine "Al Ruhü" ile bağlantılı kötücül bir varlıktan bahsedilir. *(Inan 2000: 77)* Soylarının Albis'tan geldiğini söyleyen Şamanlar vardır. Albisların insanların yaşadığı yerlerden uzak, ıssız yerlerde yaşadığı, oymaklarının olduğu, kendi aralarında eğlendikleri ve düşün yaptıkları anlatılır. İnsanlara kadın ve erkek şeklinde görünebilirler. Bu önemli bir veridir. Venüs, Hermafrodit yani Erdişidir. Tıpkı iyicil ve kötücül karakterlere can verdiği gibi, hem erkek hem kadın karakterinde görünebilir. Şamanlık güçleri atadan oğula aktarılır. Atası Şaman olmayan Şaman, Albastı'nın ruhunu kaçırp eğittiği Şamandır. Bu yüzden Tuva Türkleri bu Şamanlara "Soysuz Şaman" adını verir. Bu Şamanlar ilahilerinde Albis soyundan geldiğini belirtirler.

*Albis-Şulbus annem babam,
Azıcık buraya birazcık beriye,*

*Selamlaşalım hatırlaşalım,
Şifalı sudan içelim.*

(Bapaeva 2013: 26)

Albısın yanı sıra Şulbus, Buk, Diiren insana zarar veren kötü ruhlardır. Şulbus tek gözlü, bakır burunlu, ağzından ateş fışkırtan bir ruhtur. Bazen kızıl bir köpeğe ya da yarı insan yarı kuş şeklinde bir varlığa dönüştüğü söylenir. Köpek, yeraltı varlığı ve ölümler aleminin bekçisidir. Kuş ise göksel ruhlara ile alakalıdır. Onun yarı kuş yarı insan şeklinde düşünülmesi, batı mitlerinde Siren ya da Harpy, Türk mitlerinde Hüma Kuşu olarak söylenen biçimdir. Kadın başlı Hüma Kuşu Ana Tanrıça'nın kılığına girdiği arketiplerendir. *(Bapaeva 2013: 27)*

"Alas" ya da "Alaz" terimleri de kötü ruhlara kovmak için söylenen Al ruhu ile bağlantılı büyümlü kelimelerdir. Başkurt ve Kazak Şamanlar "Alazlama" adı verilen bu ritüeli yapar. Özel yağlar kullanarak yağladıkları bir bez parçasını, "Alas, Alas" şeklinde efsun okuyarak dolaştırırlar. "Duman" ve "Ateş" kötü ruhlara defeder ve ortamı temizler. *(Inan 2000: 68)* Alazlama Al Ruhu ile bağlantılı bir ritüeldir. Oğuzlar ve Başkurtlar kırmızı bir bez yakarak hasta olan kişinin üzerinde dolaştırır. Ateşin üzerine tütsün diye Ardıç Ağacı dalları da atılır. Bu şekilde Al ru-

hundan kaynaklanan hastalığın gideceği düşünülür.

Kaynaklarda Alkış, her ne kadar iyi dua ve kutsamak şeklinde geçse de, buradaki "Al" ve "Kış" ekleri Al ruhlarını kovmak için yapılan bir ritüeli anlatır ve dolayısıyla onların defedilmesi ile ortam kutsanır ve temizlenir. Türklerdeki "Kış, Kış" tabiri "Defol Git" anlamında kullanılır.

Türkçe "Ay" kelimesi "Yaratmak-Türetmek" anlamına gelirken, "Al" kelimesi "Almak" köküyle bağlantılıdır. İyi ruhlara ifade edilirken kelimenin başına Ay, kötü ruhlara ifade edilirken başına "Al" kelimesi gelir. Örneğin Ayıgsıt, Ayığ Toyon, Ayığ Hatun gibi. Yakut dilinde "Ayı-Ayığ" kelimesi iyi ve aydınlık ruhlara simgeler. Fakat "Al" kelimesi, kötü "Aldatan" ve "Alıcı Ruhlara" ifade eder. Al Karısı, Aldaçı, Albıs gibi.

Türk mitlerinde, Ana Tanrıça arketipinin olumsuz türevlerinden biri Umacı ya da Alkarısı karakteridir. Jung'a göre Ana Tanrıça imgesinin zıt özellikleri bilinçdışında ayrışır. Venüs'ün güneş önünden geçişleri onu cadı karakterine sokar.

Kolektif bilinçaltı, Venüs'ün güneş ile kavuşumunu cadı karakteri ile ilişkilendirmiştir. Umay Ana, Sibiry Şaman dualarında "Imay İçe Kayrahan" olarak geçer. Bu hitap onun, olumsuz ve kötücül

yönlerini ve fakat güçlü ve savaşçı taraflarını belirtir.

Bazı edebi metinlerde çirkin, saçları dağınık, avurtları çökmüş, güçlü kuvvetli ve uzun boylu olarak tasvir edilir. Bazı mitolojik metinlerde ise, dünyadaki en güzel kadından bin kat daha güzel olduğu anlatılır. Kazaklarda “cadı kadın” “küpe giren karı” anlamında kullanılır. Baş Al Bastı, iri gözlere sahip, baştan aşağı demir giyimli ve erkektir. Ulu Ana yani Ana Tanrıça arketipinin olumsuz türevidir.

Altay Türklerine göre Al Bastılar Erlik Han’ın hizmetindedir. (Inan 2000: 170)

Lohusalara musallat olan bu kötü ruh, al ruhu, al karısı, albastı, albis, almis, alban, alvasti adlarıyla da anılır. Türk mitoloji folklorunda Albastı, Kara Albastı ve Sarı Albastı şeklinde iki türlüdür. Kazak ve Kırgız geleneklerine göre, Sarı Albastı hocaların ve Baksıların okuması ile giderken, Kara Albastı sadece, tıpkı Erlik Han’ı görme cesaretini gösteren Kara Şaman gibi, Kara Albastı’yı görme iktidarına sahip Ocaklı adamdan korkar. Sarı Albastı sarışın bir kadın suretindedir. Tilki ve keçi kılığına girebilir. Kara Albastı daha ağırbaşlı, ciddi; Sarı albastı hoppa ve şarlatandır.

Sarı Albastı, musallat olduğu lohusa kadının ciğerini söküp suya atar. Baksı ya da Ocaklı

adamlar Al Bastı’yı yakaladıktan sonra şöyle bir ilahi söyler:

*Ey Albastı zalim,
Koy ciğerini yerine,
Zavallının canın iade et,
Sözümü tutmazsan,
Bana hürmet etmezsen,
Gözlerini çıkarırım...*

(Inan 2000: 169)

Bazen Kazak-Kırgız Baksı’lar Sarı Albastı’nın çaldığı ciğeri geri vermesi için, ona koyun ciğeri sunarlar.

Baksıların Al Bastı’yı keçi suretinde görmesi önemli bir sembolizmdir. Çünkü Türk mitolojisinde kötücül varlıklar çoğunlukla keçi suretinde görülür. Türk kozmoloji düşüncesinde keçinin göksel arketipi Satürn gezegenidir. Keçi metaforu Satürn’ün kötücül tarafını yansıtır ve onun avatar hayvanıdır. Satürn’ün yönettiği burç Oğlak Burcudur. Türk minyatürlerinde Satürn Alaca Keçi üzerinde tasvir edilir. Göktürk mitolojisinde Gök Tanrının yanı sıra, “Kara Yer Tanrısı” ya da “Yer Tanrı Kağanı” olarak isimlendirilen bir Yer Tanrısı da vardır. Kara Yer Tanrısı merkez, toprak, yer ve kara ya da sarı renk sembolizmi ile de ifade edilen Satürn gezegenidir. Satürn kara ve sarı renkler ile simgelenir. Şaman dualarında Sarı Albastı “Sarı Kız” olarak da anılır. Bu bağlamda bu

varlığın göksel arketipi Satürn'dür. Satürn; "Satan" yani şeytan şeklinde ifade edilen kötü varlıkların göksel arketipidir. İnsan ruhu gökyüzündeki gezegenlerden ve onların döngülerinden beslenerek bu söylenceleri üretir. Bazı Türk anlatılarında Al Bastı'nın çöllerde ve kayalıklarda keçi gibi bağırıldığı rivayet edilir. Altay Türklerinin söylencesinde tufan olacağını bir "Gök Teke" haber vermiştir. Gök Teke elbette zaman Tanrısı ve dünyanın sonunu ve kaderini belirleyen Kayra Han yani Satürn ile alakalı bir semboldür.

Kazan Türklerinin söylencelelerinde boş, yıkık evlerde ve çöllerde bulunur. Muhtemelen çöllerde susuz kalan insanlara görünen ve Türklerin de kadın adı olarak kullandığı "Serap" kavramı da bu kötücül dişil varlıkla bağlantılıdır.

Şamanist Türklere göre Albastı kızlara musallat olur ve onları hasta eder. Albas evlenmeyen bir kızıdan türemiştir. Bakire kavramı daima Venüs'ün akşam yıldızı şekli olan, iyicil Tanrıça yönü ile ilişkilendirilir. O "Kutsal Bakire" olarak mitlerde dolanır. Bakirenin ya da iyi Tanrıçanın zıt ve kötücül tarafı ayrıştığında, cadı karakteri ortaya çıkar. Bu kavram Venüs'ün Güneş ile kavuştuktan sonra, Güneşin yalımıyla cehennem cadısına döndüğü şeklindedir. Venüs bu kavuşumdan sonra sabah yıldızı

olarak doğup tüm yıldızları kılıçtan geçiren çılgın bir savaşçıya dönüşür. Jung, çeşitli kültür çevrelerinde oluşan mitolojilerdeki "Ana Tanrıça" arketiplerinin göksel karşılığı olarak Ay ve Venüs'ü (Anima) gösterir. Bunlar bilinç dışında oluşan "Anne Arketipi"nin türevleridir. Bilinç dışında "Büyük Ana" konumuna yükseldikten sonra, imgenin zıt özellikleri ayrışır. Yani aydınlık bir Tanrıça (iyi peri) ve karanlık bir Tanrıça (kötü peri). (Jacobi 2002: 61)

Campbell'a göre, Venüs'ün güneş ile kavuşum yapması onu cehennem cadısına çevirir. Eliade'ya göre mitolojilerdeki simgeler, Tanrı ve Tanrıça arketipleri, kozmolojik ve gezegensel döngülerin insan beynine yaptığı etkilerden dolayı ortaya çıkar.

Özbek Türkleri Albastıyı pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı suretinde tarif ederler. Lohusayı boğmasından korktukları için onu yalnız bırakmazlar. Yakut Türkleri Albastı'ya "Abası" der. Anadolu'da Al Kızları olarak da bilinir. Kazak metinlerinde alında tek gözü olan, iğrenç görünüşlü bir mahluk olarak tasvir edilir. Albastı, Al Karısı, genellikle kırmızı siyah uzun elbise giyer. Şamanlar onları kara yılanlara benzetir. Erlik Han'ın kızları da "Kapı Bekçisidir". Çoğunlukla ahırların kapısından bulunurlar. Şamanlar yeraltına

Erlik Beyin sarayına inerken 7 kapı geçmek zorundadır. Bu 7 kapıdan birini, bu kızlar bekler.

Bu 7 kız Altay Şamanlarının davullarının üzerinde de bulunur ve bu kızlara Sarı Kızlar adı verilir. (Inan 2000: 96) Bu 7 kız Venüs'ün kızları olarak düşünülen Ülkerlerdir. Ülker'in 7 yıldızı, Venüs'ün yönettiği Boğa Takımyıldızı içindedir.

Demirden ve kırmızı renkten korkar. Anadolu'da anlatılan efsanelere göre Al Karısı atlara biner ve onların yelesini kuyruğunu örmekten hoşlanır. Onu yakalamak için elbisesinin yakasına bir iğne saplamak gerekir. Yakalandığı zaman insanlara çok iyi hizmet eder, ev işi yapar, hamur açar. Eve bereket getirdiği kabul edilir. Al Ruhu, dizlerine kadar sallanan göğüslerini, omuzlarının üstünden geriye atan, karışık saçlı, acayip görünüşlü bir kadın olarak da düşünülür. Şorların mitolojik inançlarına göre, Albas su sahibinin adını bildirir. Özbekler su perilerine Su Alvastisi adını verir. Su Anası, Su Perisi, Su Ezi olarak da anılırlar. Kızıl uzun saçlı olan Su Anasının kızıl renkli bir tarağı vardır. Türk halk inanışlarına göre, Al Ruhunun gücü, uzun sarı saçlarındadır.

Sarı Al Bastının saçlarını elde eden biri, onun üzerinde hâkimiyet kurabilir ve istediğini yaptırır.

(Beydili 2003: 485) Saç ile büyü yapmak Türk büyü geleneğinde mevcuttur.

Yakutlar kötü ruhlara Abası der. Abakı ise korkuluklara verilen isimdir ve yine kötücül ruhlar ile bağlantısı vardır. İnsana musallat olan ve hastalık getiren, Körmös adı verilen kötü ruhlar da vardır.

Anadolu Türklerinin söylencelerine göre Albastı tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bundan dolayı lohusa kadının başına kırmızı eşarp bağlanır ve yastığının altına demirden bıçak, makas gibi aletler konur. Ocaklı adamların mendili ya da takkesi lohusanın odasına konursa Al Karısı buraya yaklaşamaz. Lohusaya "Lohusa Şerbeti, Kırmızı Şeker" gibi kırmızı renkli içecek ve yiyecekler verilir. Al Karısı kayalık dağlarda ve nehir kıyılarında bulunur. Oradan geçen yolcuları bağırarak korkuturlar. Erzurum ve Erzincan halkının söylencelerine göre Al Karısı ahırlarda bulunur. Atlara binerek onları terletene kadar sürer ve atların yelesini örür. Buradaki "At" metaforu arketipsel açıdan çok önemlidir. Çünkü Venüs gezegeninin diğer bir adı "At Çobanı" yıldızıdır. Venüs gezegeni, Şaman davullarının üzerinde, yıldız taşıyan bir at binicisi olarak gösterilir. Venüs, atları koruyan, kollayan Ana Tanrıça inancının göksel ar-

ketipidir. Venüs'ün kötücül tarafını yansıtan Al Karısı da atları çok sever ve onlarla vakit geçirip oynar. Hatta at üzerine yapışkan bir şey sürüldüğünde yakalanabileceği dahi söylenir. (Inan 2000: 171)

Batı mitlerinde at yelesini örüp düğüm atan varlıklar da cadı olarak nitelenir. Bu düğümlere Cadı Düğümü, Elf Düğümü, Peri Düğümü, Pagan Düğümü, Çingene Düğümü gibi isimler verilir. Bunların bir gecede olduğu ve atların kan ter içinde kaldıkları anlatılır. William Shakespeare bir şiirinde onu şöyle tanımlar:

*“Ebesidir o perilerin,
İşte bu peri Mab’dır.*

Atların yelesini karıştırır geceleri.

*Büyülü bağlarla onları düğüm-
ler ki*

*binbir felaket gelsin diye çöze-
nin başına.”*

10. yüzyılda yazılan ve kökeni bilinmeyen erken bir dini belge olan Canon Episcopi-Canon Psikoposluğu belgesi yüzyıllar boyunca Roma Katolik cadı belgesi olarak okutulmuş ve bu kadınlara karşı bir kıyım başlatılmıştır. İlginç olan cadı olarak nitelenen bu kadınların gecenin köründe, pagan Tanrıça Diana ile birlikte belirli hayvanlara ve tabi ki atlara bindiklerine inanırlar. Bu belge

*Al Karısı tarafından örüldüğü düşü-
nülen at yelesindeki düğümler.*

engizisyon mahkemeleri ile birlikte cadı olarak suçlanan kadınların yakılması ile sonuçlanan vahşi kıyımların başlangıcı olmuştur. Hristiyan inancının yayılması için eski Yunan mitlerindeki Ay Tanrıçası Diana cadı olarak gösterilmiş ve atlara binip gökyüzünde gezdiği erkekleri baştan çıkardığı ve çeşitli fantezilere yol açtığı gerekçesi ile bu inanç kötülenmiştir. Yeni dinin yerleşmesi için eski dinin Tanrı ve Tanrıçalarının kötülenmesi ve onların şeytanlaştırılması Lilith efsanesinde de görülür. Lilith eski Sümer ve Babil mitlerinde kökeni Ninlil'e kadar uzanan Ana Tanrıça arketipidir. Yahudiler bu Tanrıçayı kötücül cadı Lilith olarak damgalamış ve yerine Havva-Eve karakterini koymuştur.

Engizisyon tarafından yakılan ve cadı şeklinde suçlanan bu kadınlar, aslında şifalı otları, tedavi

yöntemlerini bilen, doğum yaptıran bilge kadınlardı, bir anlamda Şaman kadınlardı. Fakat sonrasında şifalı bitkileri kaynattıkları kazanlar cadı kazanlarına dönüştü, kendileri ise büyü yapmak ve büyücülük ile suçlandı.

Kötücül Tanrıça karakterlerinin Yel ve Yele ile olan bağı entere-sandır. Altay Türklerinin Yalama adı verilen rüzgâr ve dağ ruhlarına yaptıkları ibadet, onlardan gelecek olan felaketleri önlemek içindir. Altay Dağları'nda yapılan bu ritüel; dağların, nehirlerin ve rüzgâra adanmış atların Tanrıları-Tanrıçaları adına yapılır. Pamuklu bir kumaştan kesilmiş, beyaz, mavi, sarı ve yeşil, şeritler, (3-4 cm genişliğinde ve 70-90 cm uzunluğunda) önce Ardiç Ağacı Tütsüsü ile kutsanır. Bu şeritlerin olmadığı durumda, Atın "Yele'sinden Kılar" bağlanır. Yalama kelimesinin en eski söyleniş biçimi Yele'den gelmektedir. Yeleme, Yalama şekline dönüşmüştür. Elbette Yel ile de bağlantısı vardır. Çünkü bu ibadet için, Rüzgâr da gereklidir. Altay Türkleri bu Yalama adı verilen şeritleri "Obo" adı verilen "İbadet Yerlerinde", bir Sırık, (ki Gök Direk adı da verilir) üzerine yerleştirilmiş, 4 çıtanın ucuna bağlar. Bu 4 çıtanın ucuna bağlanan renkli şeritler, rüzgârın etkisiyle kendi etrafında döner. Bu şeritlere ve yapılan ibadete Yalama adı verilir.

At üzerinde iki eliyle Hayat Ağacı tutan Astarte.

Atın Yelesi ve Yel ile yapılan bu ritüel arkaik Yel Ana-Ata inancı ile bağlantılıdır. At daima rüzgâr ile ilişkilendirilir. Türk söylencelerinde Yel Tayı adı verilen mitolojik bir at vardır. Tibet Mitolojisinde Lung Ta, yani Ejder At anlamına gelen bu at, Moğol mitlerinde de Rüzgâr Atı olarak bilinir. Lung Ta Ejder Atı anlamına gelir ki Türk söylencelerinde de Ejder Aygırı efsanesi ile örtüşür. Ejder Aygırı uçan kanatlı ve yüzen yüzgeçli atlardır. Atlara musallat olan kötücül Tanrıça karakteri Mezopotamya anlatılarında da vardır. Arkaik Kenan medeniyeti Tanrıçalarından Astarte ya

Tanrıça Epona'yı at üstünde gösteren tasvirler.

da Anat bir at üzerinde iki eliyle hayat ağacı tutarken tasvir edilmiştir. (M.Ö. 1200-1130)

Eski Kelt At Tanrıçası Epona da at üzerinde gösterilir. Onun atların, midillilerin, eşeklerin ve katırların koruyucusu ve bazı heykellerde tayların varlığı ile gösterildiği için doğurganlık Tanrıçası olduğu söylenir. Türk mitlerinde de Çolpan yani Venüs At Çobanıdır. Tanrıça Epona'ya Roma da saygı duyuldu süvarileri koruduğu ve onların hamisi olduğu düşünüldü. Epona Kelt

paralarının üzerinde de atın üzerinde ve saçını at kuyruğu yapmış biçimde gösterilir. Bazen başının üzerinde 7 yıldızlı Ülker Takımıydı ile birlikte gösterilir. Pleiades 7 kız kardeş olarak bilinir ve Venüs ile ilişkilendirilir. Bunlar arkaik dönemde Tanrıçanın ya da Tanrının 7 kızı olarak bilinir. Epona'nın sembollerinden biri de ellerini yukarı kaldırmış çıplak bir kadındır. El sembolü daima Tanrıçanın koruyan ve şifa veren elini simgeler. Bazı tasvirlerinde at üzerinde elinde kalkan ve kılıç tutarken

tam bir savaşçı kılığındadır. Bu da yine Venüs'ün savaşçı kimliği ile alakalıdır.

Şamanlar Al Karısının tüm otların şifalarını bildiğini de söyler ve kendileri de Otacı olarak tüm bitkilerin şifalarını bilir. Al Karısının ağzından şu dörtlüğü söylerler:

*Evelik, evelik,
Yedi derde deva evelik,
Yedi yıl kaldım,
Neye dermandı diye sormadı
insanoğlu.*

Yakasındaki iğneyi çoğunlukla bir çocuğa çıkartıp kaçar. Ya bir kuyu bulup içine girer ya da bir nehre atlayarak suda kaybolur. Onların yaşadığı yerler sulardır. Fakat diğer Albastılar onu, üzerine sinen insan kokusundan tanıyıp öldürürlermiş. Sular kana bulandığı zaman insanlar onun diğerleri tarafından öldürüldüğünü anlarmış. (Beydili 2003: 35)

“Çay Ninesi” olarak da bilinen söylence Al Karısı ile bağlantılıdır. Al Karısı ile bağlantılı ruhların çaylarda, nehirlerde yaşadığına inanılır. Su üzerindeki köprüyü tutarlar. Köprü sembolizmi, onların “Kapı Bekçisi” olmaları ile alakalıdır. Çay Ninesinin sularda yaşadığı düşünülür. Köprüden geçenler suya bakarsa onları suya çekerek boğar. Su Anası, Su İyesi, Su Sahibi, Su Adamı, Su Perisi olarak da

bilinir. Su Anası kuraklık ve hastalık getirebilir. Onun için su kenarına gidip su almaya giden kişiler, suya demir para atarak ondan izin alır. Aslında demir Al Ruhlarının çok korktuğu maden olduğundan, onu etkisiz hale getirmek için demir kullanılır. Türk kültüründe, suya pis su ve çöp dökmek ya da işlemek iyi sayılmaz. Çünkü bu Su Anasını çılgına çevirir ve hastalık gönderebilir. (Beydili 2003: 136) Köprü motifi Dede Korkut destanlarında da görülür. Köprüyü tutan Deli Dumrul, gelen yolculardan köprüyü geçerken köprü hakkı ister. Ancak bunun karşılığında köprüden geçmelerine izin verir.

Al Ruhları çoğunlukla 2 unsur olan su ve toprak ile bağlantılıdır. Dağlar ve kayalık yerler, nehirler ve pınarlar, onların yaşam alanları olarak düşünülür. Kırmızı renginden ve ateş basmasında dolayı, ateş ile de ilişkilendirilmiştir. Hatta “Ocak Tanrıçası” olan Od Ana’nın olumsuz görüntüsünü vermektedir.

Al Karısı inancının Tepegöz söylenceleri ile de geçmişten gelen bir bağı söz konusudur. Tepegöz’ün anası Ala Geyiktir ve Al ruhlarıyla bağlantılıdır. Buryat inançlarında “Anakhai” adı verilen kötücül bir ruhtan bahsedilir. Anakhai geceleri dolaşan, tek gözlü bir mitolojik varlıktır. Gözünün kedi gözü gibi parladığı

söylenir. Başka hayvanların suretine girdiğinde bile tek gözlüdür. Onu ancak Şamanlar görebilir. Bir Buryat tekerlemesi “Ocaktan uzaklaşanı Kurt, köyden uzaklaşanı Anakhai yer” denir. Bu ruhun genellikle çocuklara musallat olduğu düşünülüyor için çocuğun beşiğine metal bir ayna, çingirak ve kırbaç bırakılır. Bu üç malzeme, Şamanların kötü ruhlardan korunmak ve onları kovmak için kullandığı aletlerdir. Ayrıca onun

ateşten ve dumandan korktuğuna inanılır.

Buryatlar tüm kötü ruhların başının, tek gözlü bir reis olduğunu söyler Tek gözlü reis ruhlarla bir araya gelerek toplantı yapar. Toplantıda çember şeklinde oturdukları için, tarlalarda oluşan çember izlerinin, “Ruh Dansı Çemberleri” olduğu düşünülür. Bir kahramanın kötü ruhların reisini, gözünden vurarak öldürdüğü anlatılır. (Harva 2015: 306-307)

KARA UMACI - UMACI

TÜRK mitlerinde, Ana Tanrıça arketipinin olumsuz türevlerinden biri Umacı ya da Alkarısı karakteridir. Jung’a göre Ana Tanrıça imgesinin zıt özellikleri bilinçdışında ayırır. Venüs’ün güneş önünden geçişleri onu cadı karakterine sokar.

Kolektif bilinçaltı, Venüs’ün güneş ile kavuşumunu, cadı karakteri ile ilişkilendirmiştir.

Şamanlar 7 kat yeraltı yolculukları sırasında 3. kapıda, Erliğin kızlarından biri olan “Kara Omacı” rastlar. Kara Omacı, bizim Umacı olarak bildiğimiz ve bebeklerin canını aldığını düşündüğümüz kötücül ruhtur. Bu yolculukta Kara Omacı, 3 kapıya gelen Şamana hasta olan insanın kaç

yıl yaşayacağını söyler. (Potapov 2012: 180)

Umay, bebeklere ruh ve can veren bir Tanrıça olduğu gibi, aynı zamanda onların ruhlarını da alan bir ölüm meleğidir. Umay Ana’nın bu kötücül ve karanlık tarafına Kara Umay adı verilir. Çoğunlukla küçük çocukların ruhlarını aldığı anlatılır. Sagaylara göre Kara Umay eve girerek bebeklerin beşiğine yerleşir. Bu kötü ruhun beşikten kovulması için bir Şaman çağırılır. Gerçek bebeğe benzeyen bezden yapılmış oyuncak bir bebek yapıp beşiğe konur. Şaman kumaş bebeğin bulunduğu beşiği alarak, içinde olduğuna inanılan Kara Umay ile birlikte bir salın üzerine koyar.

rak, nehrin akıntısı doğrultusunda “Ölümler Ülkesine” gönderir. Bir ailenin bebeği öldüğünde de, Kara Umay oradan suyla birlikte gider umuduyla nehre atılır. Altay Türkleri “Ayza” adını verdikleri ve beklere musallat olan kötü ruhu

aldatarak ondan kurtulur. Bebek doğduğunda beşiğe oyuncak bebek konarak gömülür. Kötü ruhun bu şekilde gittiğine inanılır. Kara Umay’ın diğer adı Kara May’dır. (Potapov 2012: 341)

KİŞTEY ve ERKE SOLTON

ERLİĞİN 9 kızı vardır ve saçları kara yılanı benzer. Yalnızca, sekiz gözlü Kıştey Ana ve Erke Solton adındaki kızlarının ismi bilinir. Bu kızların örgülü kara saçları yılan şeklindedir. Kara kıvrıkcık saçlı olarak da tanımlanırlar. Bu kızlar hoppa, şarlatan, hayasızdır ve çatalı göğüsleri vardır. Tüm bu tasvirleri geleneksel Türk gölge tiyatrosundaki Cazu karakterlerinde görebiliriz.

Şamanlar bu kızları şöyle tarif eder:

*Doğuştan kara kırıtkanlar,
Dokuzu da denk karalar,
Örgülü kara saçlılar.*

(Inan 2000: 9)

Bu kızlara “Kara Kızlar” adı verilir. (Tanrı Ülgen’in Kızları Ak Kızlar, Erlik Han’ın Kızları Kara Kızlar olarak bilinir). Bu kızlar oyun ile vakit geçirirler. En büyük keyifleri de Erlik Han’a ve Ülgen’e kurbanın ruhunu götürmeye giden

Şamanları baştan çıkarmaktır. Şamanın yolunu şaşırtmaya, onu baştan çıkarıp kendi yataklarına çekmeye çalışırlar. Bu yüzden Şamanlar bu kızlara “Utanmaz Maskaralar” der. (Inan 2000: 40)

Türk Kozmoloji düşüncesinde Erlik Han; Satürn, Mars ve Venüs’ün kötücül tarafı ile ilişkilendirilir. Bu üç gezegen savaş, salgın hastalıklar, depremler vs ile bağlantılıdır. Venüs’ün sabah yıldızı olarak doğması, onu elinde kılıcı tüm yıldızları öldüren acımasız bir savaşçıya çevirir. Ona Türk mitolojisinde “Erke Solton” ya da “Kıştey Ana” adı verilir ki, ikisi de Erlığın kızları olarak bilinir. Erke Solton ve Kıştey Ana Venüs gezegeninin kötücül ve cadı karakterine büründüğü şeklidir. Erke kökü “Erken” sabah zamanını, Geç ise gece zamanını simgeler. Erke Yıldızı sabah yıldızıdır ve Venüs’ün kötücül yönüyle bağlantılıdır. Erkelig Venüs’ün diğer adıdır ve onun kötücül, savaşçı karakterine veri-

len isimdir. Erklig Han Venüs ile de ilişkilendirilir.

Erke Solton, güçlü, savaşçı ve sözü geçen sultan demektir. Venüs, sabah yıldızı olarak doğduğunda, elinde kılıcı tüm yıldızları öldüren bir savaşçıya dönüşür. Bu yüzden ona “Kervan Kıran Yıldızı” ve “Kanlı Yıldız” denir. Ayrıca “Solton” kelimesine çok benzeyen “Solbon” kelimesi Venüs gezegeni için kullanılır. Kıştey Türk-Altay mitolojisinde, Şamanı baştan çıkarmaya çalışan kötücül dişi bir varlık olarak hayat bulur. Kurban ruhunu Erlik Han ya da Ülgen’e

götürürken Şamanı yolundan alıkoymaya çalışan hoppa şarlatan bir kadı şeklinde ortaya çıkar. Sekiz gözü vardır. Kara bir Tilkiye dönüşebilir. Tilki yeraltı ile bağlantılı, kurnaz bir hayvandır ve karanlık, gölge bir arketiptir. Kıştey Ana’nın 8 gözü, Venüs’ün 8 yıllık döngüsünde oluşan, 8 uçlu yıldız ile alakalıdır.

Erlığın kızlar kara atların üzerimde tasvir edilir. (Sibiry 3. 71) Onların at üstünde düşünülmesi, Al Karısının atlara binip onlara musallat olması ile benzeşir.

ABASI - ABAHI

YAKUT Türklerinin inançlarında yeraltında yaşayan kötü varlıklara Abası adı verilir. Abasılar insanlara zarar vermek için yeryüzüne çıkarlar. Tek ayaklı, tek gözlü ve kel yaratıklar olarak tasavvur edilirler. Ayakları terstir ve arkaya doğru yürürler. Onlar insanları yolundan çıkarıp cinayete sürükleyebilirler. İnsanın aklını başından alıp deliye çevirebilirler. İnsanların ruhlarını çalıp yeraltına götürebilirler. Yakutlar erken olan ölümleri Abasılara bağlarlar ve ondan korunmak için kurban keserler. Kopuz sesini çok severler. Yeryüzüne çıktıkları zaman görünmez olabilirler, onları sade-

ce Şamanlar görebilir. Abasılar, Şaman olacak adayların ruhlarını yeraltında tutarak onların erginlenmesine yardımcı olurlar. Abasılar çoğunlukla dişil karakterli varlıklardır ve yeraltında “Kadın” kılığında Şamanları eğitir ve yetiştirir.

1-3 yıl arasında Şamanın ruhu yeraltında kaldıktan sonra tekrar yeryüzüne dönerek bedenine kavuşur. Şamanlar onu “Ulu Şamanların Anası” olarak bilir. Şamanlara sarkık ve büyük memelerinden süt verir. Onların yaratıcılarıdır ve Şamanın manevi atası-anasıdır. Aday Şamanın erginlenmesi için onun bedenini parçalara ayı-

rırlar. Bu parçalar tüm kötü ruhlara dağıtılır. Aday Şaman bu sayede yeniden bedenlenip Şaman olduğunda, hangi ruhun hastalık getirdiğini bilir ve ona göre bu

felaketleri giderebilir. Şamanın beden parçalarının ulaşmadığı kötü ruhların gönderdiği felaket ve hastalıklar karşısında çaresiz kalır. (Beydili 2003: 16)

AYI ANA (ATA) - ABA

AYININ aslında korkunç, fakat aynı zamanda Şamanları eğiten, onlara şifacıl güçlerini veren bir karakter olduğu unutulmamalıdır. O bir anlamda Şamanın anasıdır. Abası kelimesinin etimolojisine baktığımızda Aba yani Ayı ile aynı kökten geldiğini görürüz. Ayı Şamanın en önemli ongunu ve yardımcı hayvanıdır. Abada ve Türkçe Ebade adı verilen orman ruhu ile de benzeşir. Türk söylencelerinde Aba yani Ayı ile alakalı birçok anlatı vardır. Yakut Türkçesinde Ayı ve Aba kelimeleri bugün Türkçemizde bir orman hayvanı olan Ayı için kullandığımız iki kelimedir. Ayı iyi ruh, Aba kötü ruhların ön eki olarak kullanılır. Ayı Oyun Ak Şaman, Abası Oyun Kara Şaman demektir. Ayı'nın tabu olması ve onun isminin açıkça söylenmesi tabudur bu yüzden ona Kara Oğlan denir. Türkçede kullandığımız Aba, ebe, abi, abla kelimelerinin kökenidir. Bazı yörelerde büyük kız kardeşe Aba, büyük erkek kardeşe Abay adı verilir. Türk Moğol dillerinde Ayı

için Abayan, "Amca" sözü kullanılır. Ayı bazı Türk boylarının atası sayılır ve saygı gösterilir. Adını söylemek tabudur. Karaoğlan ya da Kocaoğlan diye seslenilir.

Tuva Türkleri de aynen bizim gibi Ata Ayı'ya ya da Ayı Ruhuna "Kara-Ool" adını verir. Kıpçak Türkleri ona Aba ya da Baba adını verir. "Aba-Han" yada "Aba-Kan" yani Ayı Kağan, Hakas, Abakanların atası olarak kabul edilir. Hakasya'daki Abakan kentinin ismi bu söylenceye dayanır. Hakas yada yaşayan Sagay Türklerinin bir boyu olan Aba'lar, adlarını Aba yani Ayı'dan alır. Söylenceye göre ormana giden bir kız Ayı tarafından kaçırılır ve bir oğlan çocuğu doğurur. Aba'ların Ata Hayvanı Ayıdır.

Hakas Türkleri Ayının adı tabu olduğu için ona Aba şeklinde hitap eder. Aba günümüzde dişil bir isim olarak Abla yerine kullanılır. Türk masallarında da bu mitolojinin kırıntılarını görürüz. Ayının bir kızı kaçırdığı Türk masallarında da anlatılır.

Görüldüğü gibi Ayı hem dişil hem de eril akrabalık tanımlmalarına ad olmuştur. O tam bir Ata-Ana hayvandır. Dinler değişse bile arkaik ritüeller değişmez ve yeni dinin içinde kılık değiştirerek bir şekilde devam eder. Türklerde Ayı kültü çok önemli bir yere sahiptir. Türk Şamanizminin büyük oranda izlerini taşıyan Türk Aleviliğinde “Pençe-i Ali Aba” tabiri kullanılır.

Aba Ayı demektir. Eski Türklerin Ayı Ongunu olan Aba Tös yani Ayı Pençesi, Ali Aba şeklinde yeni din içinde yer bulur.

Şamanlar Ayı pençesini sağaltım için kullanır. Ayı pençesinin bulunmadığı durumlarda ise insan eli şeklinde tahta ongunlar bu görevi görür.

Arkaik Şaman kültürü, Anadolu’da Ocaklı şeklinde devam eder. Ocak sırları Şamanlık gibi atadan ya da anadan evlada aktarılır.

“El Vermek” tabiri bu eski Aba Pençesi ile alakalıdır. Şamanlar kendi sağaltım güçlerini devrederken, aday Şamana bu el şeklindeki Ayı Pençesini verir.

Şamanlar ritüel esnasında ayı postu bulundurur. Ayı şeklinde kostüm giyer. Başlıklar ayının baş derisinden yapılır. Elbise üzerine ayının muhtelif yerlerinden alınmış kemikler dikilir. Şaman bu şekilde ayının kılığına girer. Bu kostümün en enteresan bölümü

Aba Tös. Minusinsk Bölge Yerel Kültür Müzesi. Sayano-Altayın etnik grupları 19. yy. Tahta el.

çizmelerdir. Çizmenin burnu ve topuğu ayı ayağına benzetilir. Ayının bacağından kesilen parçalar da çizmeye dikilir. Şamanın elindeki malzemeler de ayı kemiğinden ve çeşitli uzuvlarından yapılır. Şaman eline Ayı pençesini andıran demir bir eldiven giyer ya da muştalar takar. Bazen sivri takma dişler takar. (Ögel 2003: 38)

Bir Altay Türk destanında öksüz bir çocuk bir ayının kızını alır ve kayınbabası ile övünür. Altayların kuzeyinde yaşayan Türkler ayıdan türediklerini söyler. Oğuz Kağan’ın göğsünün ayı göğsü gibi olduğu söylenir. Anadolu’da ayı yırtıcı ve kötü bir hayvan olarak görülmez. (Ögel 2003: 533)

Frazer, Sibirya Tunguz halkı olan Gilyakların Ayıyı dinsel bir tören için kullandıklarını şöyle anlatır: Yaşlı bir dişi ayı vurulur ve yavrusu büyütülür. Yavru büyüdükten sonra bol balık vermesi için nehir kıyısına götürülür. Sonra ayı teker teker evleri dolaşır ve evlerin içine sokulur. Evlerde ayıya içki ve balık sunulur. Bazı insanlar ayının önünde yere kapanır. Bu, ayının kötü ruhları kovması bolluk getirmesi için yapılır. Goldiler canlı olarak yakalar bir kafese kapatır. Ayıyı çok iyi beslerler. Ayıyı oğul ve kardeş olarak adlandırırlar. Sonra ayı kesilerek eti yenir. Ayının etinin güç, kuvvet ve cesaret vereceği düşünülür. Ayıya bir Tanrı ve Tanrıça gibi davranılır. (Frazer 1992: 104) Sibirya'da ormanın kralı Ayıdır. Türkler Boz Kurt ve Boz At gibi özellikle Boz Ayıyı Ata-Ana hayvan olarak görür ve kutsar. Şamanların ongun hayvanıdır. (Eliade 1999: 117)

Eliade'ya göre Sibirya'nın kuzeydoğusundaki Koryak, Gilyak, Tlingit, Tonga ve Hayda'larda Ayı Ay hayvanıdır, çünkü tıpkı ay gibi bir görünür bir kaybolur, kışın mağarasına çekilir. Bu yüzden Ayı erginlenme törenlerinde kullanılır. (Eliade 2000: 185)

Rus arkeolog Zoya Abramova, Sibirya'daki "Ayı Tanrıça" kültürünün izlerinin Paleolitik çağdan bu yana değişmeden sürdüğünü

söyler. Ona göre Ayı etrafında oluşan mitolojik inançların sürekliliği, Ayı kültürüne dair kanıtlar çok eski zamanlardan kalmadır. Batı Sibirya'da ayı avı ritüelleri hâlâ yapılmaktadır. Dişi bir Ayının Tanrıça ile ilişkisi, batıdaki Sami kültüründen Sibirya'nın doğu ucundaki Çukçi (Chukchee) kültürüne kadar tüm Avrasya'da bölgesel farklılıklarla mevcuttur. (Zoya 1995: 39) Bu hayvanın tasvirleri Sibirya Paleolitik dönemine kadar uzanır. En eski minyatür ayı heykeli, Baykal Gölü'nün doğusunda, Tolbaga bölgesinde bulunmuştur. (M.Ö. 34.000) Anatoly Martinov "The Ancient Art of Northern Asia" isimli eserinde "Kutsal kadın ya da Tanrıça, Ayı ve Kuş, Paleo-Sibirya tasvirlerinde, belirli üslup geleneklerine göre tanımlanmış bir kompozisyon birimi olarak, gruplandırılmış kilit sembollerdir" der. Ayı Doğanın Hanımı veya Tanrıçası olarak ormanın meyvelerini insanlara hediye olarak veren ve hayvanları koruyan, ana özellikleri taşıyan bir karakterdir.

Eski Yunanda Artemis'e "Büyükle Dişi Ayı" olarak tapınılırdı. Artemis kültü ile alakalı olarak kızlar erginlenme ayinlerinde ayı maskeleri giyerdi. Bir efsaneye göre, iki Atinalı adam Artemis için kutsal olan bir ayıyı öldürür. Artemis veba göndereceğini ancak, Atinalıların her 5 yılda bir

Artemis ve iki ayıyı gösteren Boeotian amforası, MÖ 680

kızlarından birini, “Ayı Artemis’e” adarlarsa onları affedeceğini söyler. Hughes, J. Donald’a göre Artemis adının etimolojisi Ark-Temnis, “Ayı-Kutsal Alanı” veya başka bir deyişle, Ayı Tapınağını Kuran veya Koruyandır.

https://en.wikipedia.org/wiki/Cult_of_Artemis_at_Brauron

Artio bir Kelt Ayı Tanrıçasıdır. Adı, Galya dilinde “Ayı” anlamına gelen Artos kelimesinden türetilmiştir ve Artemis ile çok benzeşir. Artemis Ay Tanrıçasıdır ve dolayısıyla ilk ve en eski söylencelerde Ayı ile özdeşleştirilmiştir.

Çağdaş Yunanistan’da, Anne Ayı’ya tapınmanın izleri bulunabilir. Batı Girit’teki antik Kydonia yakınlarındaki Akrotiri mağarasında, Panagia Arkoudiotissa onuruna bir festival olan “Ayı Meryem Ana” (Virgin Mary of the Bear) günü Şubat ayının ikinci günü kutlanır.

Yunanlar kendi mitolojilerindeki Ana Tanrıça karakteri olan Artemis’i bıraktıktan sonra, yerine Hristiyan Meryem Ana’yı koymuşlardır.

<https://mythsymbolsandplay.typepad.com/my-blog/2020/12/the-bear-mother.html>

ALDAÇI

YAKUT Türklerinin söylence-lerinde Abası adı ile bilinir. Abası kelimesi aldatmak, hile ve kadın Şamanların yaptığı büyü anlamında da kullanılır. Abası, Aldaçı adı verilen ruh gibi insan ruhunu alıp götüreren kötücül bir varlıktır. Bu iki kelime “Almak, Aldatmak” kelimeleri ile bağlantılı “Alıcı” adı da verilen ruhlardır. İnsanların canlarını ve ruhlarını alıp karanlık aleme götürmekle görevlidirler. Albastı Anadolu Türkleri arasında lohusa kadının ciğerini alıp götürür. Buradaki “Ciğer” kelimesi halk arasında “Kalp” ve “Can” anlamında kullanılır. “Ciğerim Yandı” aslında “Yüreğim Yandı” anlamındadır. Albastı’nın ciğeri söküp götürmesi aslında lohusa kadının canını ve ruhunu “Alması” demektir. Bu bağlamda “Aldaçı-Abası” ruhlarının can alması gibi aynı görevi yapar.

Aldaçı “Ölüm Meleği” olarak bilinir. Ölen kişinin ruhu Altay Türklerinin “Başka Yer” dediği yere gider. Onu orada Erlik Bey’in elçisi olan Aldaçı bekler. Altay Türkleri ona “Yüzbaşı” adını da verir. Aldaçların yaşayan insanların ölmüş akrabalarına ait ruhlar olduğu da varsayılır. Ölen akrabalara ait Aldaçı’nın ruhu ahır, ağıl gibi yerlerde dolaşır. Yetişkin Aldaçı 40, çocuk Aldaçı 7 gün oradan ayrılmaz. 40 gün sonra bir bayram düzenlenir ve hayvanlar kesilip et pişirilip ortak sofrada yenir. Eve gelen Şaman “Ardıç Ağacı” dalı yakarak tütsü ile Aldaçı’yı kovar. Bu ritüel sırasında şunları söyler:

Aydın dünyaya gelme,

Gür saçlı Erlik Atamız seni tutsun,

Bu kötülüğü (Aldaçı) Erlik yanında tutsun ve salmasın.

(İnan 2000: 24)

KÖRMÖSLER

ALTAY Türklerinin “Körmös” adını verdiği kötü ruhlara Yakut Türkleri “Abasy” adını verir. (Harva 2015: 299)

Teleüt Şamanlarına göre göklerde iyi ruh olan Ülgenler, yeraltında ise kötü ruh olan Körmösler yaşar. Bunlar Erlik’in yönettiği ruhları, elçileri ya da hizmetkârları şeklinde geçer. Körmösler çoğunlukla Erlik Bey’in yeryüzüne gönderdiği ruhlara kabul edilir. Kötü Körmösler Erliğin ordusudur. Bu ruhlara “Gözü Yok Körler” şeklinde dualar söylenir.

Radlov’a göre Körmös kelimesi Türkçedeki Körmös (Körünmös) Görünmez kelimesi ile bağlantılıdır. Görünmeyen ruh anlamına gelir.

Verbitskiy, Körmös kelimesini “şeytan” şeklinde çevirir. Körmös, Yaman Körmös ve Aru Körmös olarak ikili dualite-zıtlık oluşturur. Körmös “Ruh” şeklinde de algılanır. İyi ruh iyi körmös, kötü ruh kötü körmös şeklinde söylenir. Tıpkı iyi neme kötü neme kavramı gibi. Fakat Altay Türkleri Körmös kelimesini, kötü ruha dönüşen herhangi bir ölümlüyü ifade etmek için de kullanır. (Potapov 2012: 56) Sadece ölen Şamanların ruhu yeryüzünde kalarak, iyi

Körmös’e dönüşür. (Potapov 2012: 88) Ölüp Körmös şekline girmiş Şaman ruhlarının tasvirleri davullarda da bulunur. Ata Şamanların ruhları Şamana yol gösterir ve yardımcı olur. Altay Şamanının tefinin üzerinde çizilen yuvarlak tef şeklindeki ruhun adı “Körmösün Tefi” olarak nitelenir.

Altaylı Türklere göre yeryüzünün her yerine dağılmış olan Kötü Körmösler arasında disiplin yoktur. Aralarında kavga eder, çatışır ve savaşırlar. Hepsi son derece açgözlü ve oburdur. Hatta insan bile yerler. Biri hastalanıp öldüğü zaman “Körmös Onu Yedi” derler. Vücuttaki yara izleri Körmöslerin ısırtıkları olarak kabul edilir. (İnan 2000: 8)

Kötü Körmösler sadece insanlara değil Erlik Han’a da zarar verirler. Çünkü çok açgözlü oldukları için Erlik’in payına düşen insanları da yerler. Kara Körmösler yani kötü ruhlara ve cinlere insanlara çok zarar verdiğinde ve kendi aralarında savaşa tutuştuklarında, Erlik insanları korumak için yeryüzüne kendi bahadır oğullarını gönderir. Erliğin oğulları kapılarda beklerler. Onlar kötü ruhların içeri girmesini engelleyen kapı bekçileri ve muhafızlarıdır. Körmösleri yakalar ve

dört kulplu dökme demirden kazana atarlar. Çok güçlüdürler. Erlik ve oğullarına hem çok saygı duyulur hem de onlardan çok korkarlar. Bu oğullar, Şamanı Erliğin yanına götürür ve kurbanın ruhunu ona sunarken yardımcı olurlar.

Şamanlar kendilerine bağlı olan tüm Körmösleri, kendi amacı doğrultusunda yönetebilir. Şaman onların yardımıyla Tanrı ve ruhlar arasında bağlantı kurar, kurbanları iletir ve insanların kaderini öğrenir. Her Şaman kendi imkânı oranında daha çok Körmös çekmeye çalışır. Çünkü Şaman ne kadar çok Körmöse sahipse, o denli güçlü sayılır.

Altay Türklerine göre Erliğin yeryüzündeki mekânı, çöp ve leşlerin atıldığı yerlerdir. Şamanlar hayvan ahırının kapısında, bulashık sularının konulduğu kabın yanında ona ayin düzenler. Bu bölgeler Kara Körmöslerin toplandığı yerler olarak kabul edilir. Bu uygulamalar günümüzdeki çöplerin ve kapı eşiklerinin uğursuz sayılması, cinlerin ve kötü ruhların pis yerlerde bulunduğu inancı ile bağlantılıdır. Türkler eşığe basmaz, eşikte oturulmaz. İyi sayılmaz. “Eşik Cinlerinden” bahsedilir. “Eşikte oturma çarpılırsın” diye korkutulur çocuklar. Şaman dualarında bazen, kötü ruh olan Körmöslerin insanlara musallat olup baskın yaptıkları anlatılır.

Körmöslerin adını doğrudan söylemek tabudur. O yüzden “Yerdin Neme” (Yeryüzündeki bir şey) şeklinde söylenir.

İstisnasız her ölünün canı öbür dünyada Körmöse dönüşür. Altay Türkleri Erlik Hanı, ona tabi olan bütün ruhları ve ölen insanların ruhlarını Körmös şeklinde adlandırır. İyi insanların ruhları yeryüzünde iyi Körmös şeklinde, tüm nimetlerden ve güzelliklerden faydalanarak yaşar. Yeryüzü onun için cennet olur. Dünyada günahkâr olan insanların ruhları, ceza olarak yeraltına Erlik Bey’in yanına gider. Erlik Beyin elçisi uşağı olur. Yeryüzündeki insanlara kötülük yapmaya çalışır, onlara hastalık bulaştırır ve akrabalarından birini ölümlerine götürmeye çalışır. Bunlara Kara Körmös ya da Kötü Körmös adı verilir. Ölen Şamanların ruhları da iyi Körmös haline dönüşür ve ruhu yeryüzünde yaşamaya devam eder. (Inan 2000: 25)

Tunguzlar, insanın ölümünden sonra ruhunun tartılacağına inanır. Ruhlar, Ak ve Kara taşlardan oluşan ağırlıklar ile tartılır. Eğer “Kara Taş” ağır gelirse ruh yeraltına, “Ak Taş” ağır gelirse ruh gökyüzüne yükselir. Türklere ait ikili mantık ve düşünce sistemi, yani Ak ve Kara karşıtlığı-düalitesi burada da karşımıza çıkar. Ak göklerin, Kara yerin ve yeraltının rengidir. (Harva 2015: 287)

Şamanlar için ölüm sonrası yapılan ritüeller önemlidir. Şaman ölen kişinin ruhunu bu dünyadaki irtibattan kurtarmak ve ölümlerine uğurlamak ile görevlidir. Çünkü Şamanist Türklere göre ruh, eğer uygun biçimde öteki aleme gönderilmezse, canlı insanların bedenine saldırarak onlara hastalık bulaştırır ve ölümlerine sebep olur. Bu kötü varlığa dönüşen ruha Körmös adı verilir. Ayrıca ölüyü de Kötü Körmöslerden korumak için, Şamanların yaptığı birtakım “Ruh Göçürme” ayinleri vardı. (Potapov 2012: 198)

Altay Türkleri, Kötü Körmösler insanlara hastalık gönderdiğinde kurban keserler. Körmösten kurban edilen hayvanın ruhunun kar-

şılığında, hasta insanın ruhunu bırakması istenir.

Altay yaratılış mitolojisinin, İbrahimî dinlerdeki anlatılara uyarlanmış şeklinde Körmös rol oynar. Adem ve Havva yerine Törüngey ve Eje isimleri kullanılır. Söylenmeye göre Eje yılanın verdiği yasak meyveyi yer. Tanrı “Kişiler sana düşman olsun vursun öldürsün” diyerek, Yılanı Körmös şekline sokar ve şöyle devam eder: “Benim sözümü dinlemedin, şeytanın sözüne kandın, Körmös’ün aşını yedin. Körmös’ün sözüne kananlar onun ülkesi olan karanlık dünyada yaşayacaklar.” (Inan 2000: 16) Körmös; karanlık, görmez, görünmez ve kör tanımlarını da karşılar.

CAZU

TÜRK mitolojisindeki Al Karısı karakteri Türk masallarında, hikâyelerinde ve özellikle Karagöz olarak bilinen Türk gölge tiyatrosunda farklı biçimlerde devam eder.

Türk Gölge Oyunu olarak adlandırılan ve Karagöz ve Hacivat olarak bildiğimiz kukla gösterisi, aslında Türk milletinin bilinçaltındaki, mitolojik varlıkları yeraltı varlıklarını, göksel varlıkları bizlere gösterir. Kolektif bilinçaltından bir şekilde bilince çıkan cinler, periler, canavarlar, devler, cadılar, ej-

derhalar gibi mitolojik ve masalsı yaratıklar, bir milletin en önemli kültür kodlarıdır. O millet hakkında en önemli verileri, mitolojilerinde ve masallarında bulabiliriz. Bu bağlamda, Türk Gölge Tiyatrosu ya da Türk Kukla Oyunu da Somut Olmayan Kültür Mirası kabul ettiğimiz, kökeni eski Türk mitolojisi ve eski Türk dinine dayanan bilgi hazinesidir. Karagöz ve Hacivat oyununda kullanılan renkler ve biçimler dahi, geçmişimiz ve atalarımız hakkında önemli ipuçları verir.

Psikanalist C. G. Jung, mitolojilerde ve masallarda açığa çıkan figürler ve insanlığın evrensel tarihine kök salmış sembollerin, yüksek bir enerjiye sahip olduğunu söyler. Başlangıçtan beri kolektif bilinç dışında var olan bu imgelere Arketipler adını verir. Bunlar mit ve masallardaki Tanrı, Tanrıça, peri, cadı, cüce, dev, yaşlı bilge, canavar, ejderha, kahraman arketipleri olarak karşımıza çıkar. Arketipler tıpkı bir kraliyet ailesini ve soy ağacını oluşturanlar gibi, kendi ezeli biçimlerini kaybetmeden, adeta çocuklar ve torunlar meydana getirebilirler. (Jacobi 2002: 62-63)

Gölge karakterler bizim “Gölge Arketip” olarak tarif ettiğimiz kolektif bilinç altında şekillenen ve görünür olan figürlerdir. Bu arketipler bilinç üstüne çıktığı zaman çeşitlenir, çoğalır ve biçimini yeniler. Mitolojilerde ve masallarda rastladığımız binlerce korkunç varlık, işte bu Gölge Arketip’in görüntüleridir. Bu figürleri yaratanlar insanlar sıradan değil, özel insanlardır. Kozmik bilinçten ya da Tanrısal kaynaktan gelen arketipleri, bilinç üstüne çıkaranlar, sanatçılar, Şamanlar, kâhinler, bilgeler ve peygamberlerdir. C. Gustav Jung bu “gölge varlıklara” Gölge Arketip adını verir. Bu tipler kötü-cül olarak bilinse de, çoğu zaman yaramaz, hilebaz ve oyuncu varlıklardır.

Türk Gölge Tiyatrosunda cinler, periler, cadılar, cazular, ejderhalar, yılanlar, devler en çok görülen yeraltı varlıklardır. Bunlardan en önemlisi Cazu ya da Cazı karakteridir. Türk mitolojisi ve masallarındaki Cazı, Cazu, Cadı, Cadoloz karakterleri, “Ana Tanrıça” arketipinin olumsuz türevi olan, Al Karısı’nın diğer biçimleridir. Halk söylencelerinde “küpe binen kadın” ya da “küp uçuran karı” tabirleri ile anılır. Batı masallarında cadılar süpürgeye, Türk masallarında ise küp’e binerek uçar. “Küplere binmek” deyiminin kökeninde bu masal motifi vardır ve çok sinirli-kızgın insanlar için kullanılır. Küp’e binen kadın figürünün en eski örneklerine, Uygur Türklerine ait duvar resimlerinde rastlanır. Doğu Türkistan Kızıl mağarasındaki fresklerde, küp içinde tasvir edilmiş kadın, büyük bir ihtimal ile Türklere ait Cazu karakteridir.

Mitoloji ve masallarda küp önemli bir motiftir. Ana Tanrıça’nın rahmini simgeler ve O’nun doğuran, dünyaya getiren tarafını anlatır. Bolluk, bereket ve üremenin sembolüdür. Otacı kadınların şifalı bitkileri bir araya getirip kaydattığı malzemeler, kazan ve küp gibi ev gereçleridir. Otacı Şamanlar, dağlardaki şifalı bitkileri ve otları toplayarak hastalara şifa dağıtır. Otacı kelimesinin kökeni ottur. Birçok masalda yaşlı kadınlar kaynayan

bir kazanın başında tasvir edilir. Bu karakterlerin kötücül olanlarına cadı kadın, iyicil olanlarına ise ebe adı verilir. Halk arasındaki “ocaklı ebe” tabiri buradan gelir. Onlar ocaklarında şifalı otları kaynatarak insanlara şifa dağıtır.

Türk gölge tiyatrosunda cazu figürü elinde “kırmızı bayrak” taşır. Cazu, savaş bayrağını açmış ve küpün üzerinde uçmaktadır. Kırmızı renk, savaşı ve saldırganlığı ifade eder. Halk arasında şirret ve kavgacı kadınlara “bayraklı” denir. Cazu’ların elinde taşıdığı meşale ve ocak şeklindeki ateş, onların ateşe olan hâkimiyetlerini anlatır. Ateş, kırmızı renginden dolayı savaşı simgeler. Şamanlar ateşe hâkimdirler ve ateş’e bakarak kehanette bulunurlar. Ateşin çıkardığı seslere ve ateşin renklerine göre gelecekte haber vere-

bilirler. Ateş’e ve ocağa çok saygı duyarlar, alevler onları yakmaz, kızgın korların üzerinde yürüyebilirler. Ateş her şeyi temizler ve sağaltır. Eski Türkler ateş üzerinden atlayarak tüm kötülüklerden arındıklarını düşünür. Ateş-ocak ve küp motifleri cadı kadınların en çok faydalandığı araçlardır.

Türk gölge oyununda cazu’ları, ejderha ve yılanlarla sarılmış şekilde de görürüz. Bazen cadıların saçları yılan şeklindedir. Türk mitolojisinde Şamanları erginleyen ve Şamanlık güçlerini veren varlıklar, yeraltı Tanrısı Erlik Han ve onun kızlarıdır. Eliade “Şamanlar Şamanlığı cinlerden öğrenir” der. Bu cinler kadın kılığındadır, yılanı kamçı gibi kullanırlar, hoppa şarlatan tiplerdir ve Şamanı baştan çıkarmaya çalışırlar. Bu görünen cin ve ruhların birçoğu yılan kılı-

Karagöz oyunundaki Cazular.

ğına da girer. Aslında Şamana sağaltım gücünü bu kadın cinler verir. Şamanların uzun örgülü saçları yılanları ifade eder. Yılan yeniden doğuş ve şifa gücünü sembolize eder. Bu açıdan baktığımızda cazu'ların, eski Türk mitolojisinde anlatılan karakterlerle benzer olduğu, ejderha ve yılan gibi Şamancıl varlıklarla bir arada tasvir edildiklerini görürüz. Türk gölge oyununda cazu'lar, tamamen çıplaktır ve göğüsleri oldukça belirgindir. Bu bağlamda, onların Şamanı baştan çıkarmaya çalışan Erlik Han'ın kızlarına çok benzediği de anlaşılabilir.

Cazuların saçlarındaki "Saç İğneleri" onların zehirli olduğunu ve bu iğneleri batırdıkları kişinin ebediyen uyuyacağı ya da öleceğini gösterir. Nitekim Pamuk Prenses masalının Türkçe versiyonu olan Nartanesi olarak da bilinen "Nardaniye Hanım" masalında, Cadı karakteri, saç iğnesi ya da saç tokasını Nardaniye Hanım'ın sa-

Karagöz oyunundaki Cazu karakteri.

çına takar ve Nardaniye Hanım sonsuz bir uykuya dalar. Eski Türk Mitolojisindeki cadı karakteri olan Al Karısı, yakasına iğne takılarak yakalanabilir. Türk masallarında tarak, iğne, saç iğnesi ve saç tokası önemli bir metaforudur.

Cazu karakterinin omuzundaki kuşlar ruhları sembolize eder. Özellikle karga benzeri kuşlar vasıtasıyla onların gaipten haber alabildiklerini gösterir. Türkçedeki "kargalardan haber almak" deyimini buradan gelir. Cadılar, bilinmeyeni bilir ve duyulmayı duyabilirler. Kuşlar vasıtasıyla gizli bilgileri öğrenebilir.

Gölge oyunundaki bazı cazu karakterlerinin omzunun üstündeki kanatlı melek, onların gizli iyicil yönlerini simgeler. Ana Tanrıça arketipinin kötücül tarafı cadı, iyicil tarafı ise melek, peri gibi varlıklardır ve masalarda her iki yüzünü birden gösterebilir.

Nardaniye Hanım masalı.

ÇARŞAMBA CADISI

D NYADAK  tüm kültürlerde, yarat lm   ya da “yarat lmam  ” bütün varlıkların kökenine yönelik mutlaka bir mitoloji vardır. A a lar, mağaralar, gezegenler, güneş ve diğerleri üzerine, gerçek ötesi kurgusal söylenceler anlatılır. Bu söylencelerden bir tanesi de “ ar amba” gününe aittir.

Şamanlar ya da sanatçılar, onunla bağlantılı bilin di ından bilince gelen hayali kişilikleri, sahneye koyar. Türk anlatılarında  ar amba’nın  eytani ve matrak bir karakteri vardır. Arketipler adını verdiğimiz bu karakterler bilince çıktığı zaman  o alır ve biçimini yeniler.  ar amba günü; cin,  c , cadı vs. ile  zde le tirilerek canlandırılır ve bir bedene sahip olur.

Bu bağlamda Türk sözlü kültüründe, Tanrıça imgesinin olumsuz türevlerinden biri “ ar amba Karısı” karakteridir. Albastı, Almis, K p Karısı gibi, Cadı arketiplerinden biri olan “ ar amba Karısı”, saçı ba ı dağınık, çirkin görünümlü dişi bir varlıktır. Bundan dolayı, üstü ba ı dağınık, saçları karışık kişiler için “ ar amba Karısı Gibi” benzetmesi yapılır.

Anadolu inançlarına göre,  ar amba günleri ortaya çıkar ve

hızlı bir şekilde dolaşarak evin her tarafını da ıtır. Yarım bırakılm   örgüleri s ken ve ipleri birbirine dolayan, mutfakta bulunan, ya , bal ve unu birbirine karıştıran, etrafı da ıtıp kirleten bir varlıktır. Bazen atlara musallat olup, yelelerini  rer ve terleyene kadar ko turur. Bu yüzden amaçsız, ba ıbo , hiçbir i  yapmadan ortalıkta dolaşan insanlara “ ar amba karısı gibi gezip durma” denir.

Geleneksel inan a göre  ar amba Karısı, Salı akşamları ev ev dolaşmaya ba lar. Yarım kalm   i leri bozar ve karıştırır. Bundan dolayı Salı gecesinden  ar amba gününe yarım kalm   i  bırakılmaz. “Salı Sallanır” deyimi de işte bu yarım kalan i ler için söylenir. Bu yüzden Salı günleri bir i e ba lanmaz. Bazı yörelerde  ar amba günleri ev kadınlarının tatil günü gibidir, çamaşır yıkanmaz, ev s p r lmez vs.  ar amba karısının çocukları evlerden kaçırdığı da söylenir.

“ ar amba pazarı” veya “ ar amba pazarına dönmek” deyimleri de kalabalığı, karga ayı ve düzensizliği ifade etmek için kullanılır. “Per embenin gelişi  ar ambadan bellidir” sözü,  ar amba gününe yüklenen bir diğer

olumsuz anlam ile bağlantılıdır. Bir gün öncesinden, kötü ve kar- makarışık yürüyen işlerin bir gün sonrasında da devam edeceği tahmin edilir.

Roma Tanrısı Mercury-Merkür Çarşamba gününe adını vermiştir. Yunan mitlerindeki karşılığı Her- mes'tir. Çarşamba; Fransızca'da Mercredi ve Romence Miercu- ri'dir. İngilizce Wednesday, Ger- men Tanrısı Woden adından gelir. Gal'ce Dydd Mercher, Merkür'ün günü anlamındadır. Woden, Mer- cury ve Hermes'in göksel karşıli- ğı Merkür gezegenidir. Merkür'ün Çarşamba gününü yönettiği kabul edilir. Hint mitolojisinde Çarşamba günü Budha'ya atfedilir ve Merkür gezegeninin Tanrısı olarak bilinir.

Roma ve Yunan Tanrıları Mer- kür ve Hermes; hilebaz, kurnaz, yaramaz, oyunbaz, alaycı, işleri karıştıran ve aksatan karakterler- dir ve Çarşamba günü ile ilişki- lendirilir. C. G. Jung çeşitli kültür- lerin söylence ve mitolojilerinde bu karaktere sahip olan arketipe Tricksters-Hilebaz adını verir. Bu arketip kolektif hafızada bölüne- rek çoğalır, çeşitli karakterlerde ve tiplerde karşımıza çıkar. Bu kozmik şakacı kuralları çiğner, ortalığı karıştırır, hırsızlık yapar, düzensizlikten hoşlanır.

Türk mitolojisinde Merkür "Su Yıldızı" olarak adlandırılır. Japon- ca Çarşamba kelimesi Sui You-

bi yani Su Günü anlamına gelir. Çarşamba günü, Suisei adı veri- len Merkür gezegeni ile ilişkilidir ve Merkür, kelimenin tam anla- mıyla "Su Yıldızı" demektir. Aynı şekilde Korece'de Çarşamba günü, Su anlamına gelen "Su yo il" olarak adlandırılır ve "Su Günü" anlamına gelir. Belki de "Çarşam- bayı Sel Aldı" türküsünün uzak geçmişinde, su ile ilgili bağı söz konusudur.

Çarşamba gününe atfedilen çok eğlenceli bir halk hikâyesi ise şöyledir:

Kamburun biri bir gece ha- mama gitmiş. Gece yarısı 7 tane çıkmış ortaya. Adamın çevresini kuşatıp başlamışlar "Çarşambadır Çarşamba" diye dönmeye. Adam bakmış ki kurtuluş yok, o da cinle- re uymuş, onlarla birlikte "Çarşam- badır Çarşamba" diye dönmeye koyulmuş. Cinler adamı beğen- mişler, sırtından kamburunu alıp vücudunu dümdüz etmişler.

Adam ertesi gün bir kambur arkadaşına rastlamış, başından geçenleri anlatmış. Kamburca- ğız geceleyin hemen hamama koşmuş. Gece yarısı cinler yine çıkmış ortaya ve yine "Çarşam- badır Çarşamba" diye dönmeye başlamışlar. Kambur da onlarla birlikte dönmeye koyulmuş, ama günlerden Perşembe olduğu için

Kambur, “Perşembedir Perşembe” der dururmuş. Cinler dermiş “Çarşambadır Çarşamba”, adam dermiş “Perşembedir Perşembe”...

Cinler kızmış, öbür adamın kamburunu da bunun sırtına yüklemişler, tutup kolundan kapı dışarı etmişler.

SAT ANA, SATI ANA

SAT ANA, Yakut mitolojisinin ve Olonho (Olanlar-Efsaneler) dünyasında alt dünyanın ve ölümler aleminin kötü ruhları olan Abası'ları tanımlamak için kullanılan bir isimdir. Satı Duorangay ise Abası Kadın kahramanın adıdır. (Ergun 2013: 203) Satı, Satılmış, Satuk gibi isimler Türk Şamanizmi ve özellikle de Ana Tanrıça kültüyle alakalıdır. Ana Tanrıça'yı sembolize eden ongunlara Sanem ya da Satı adı verilir. Satuk Buğra Han'ın adı, Ana Tanrıça'ya adanmıştır. Bu isim onun adına verilir ve yeni doğan bebeği koruduğu düşünülür. Bu ismi genellikle do-

ğan bebekleri uzun süre hayatta kalmadan ölen aileler verir. Doğan bebeğin canını ona musallat olan Al Karısının ya da ona benzer kötücül bir Tanrıçanın aldığı varsayılır. Bu yüzden dünyaya gelen bebeklerini sürekli kaybeden aileler ona Satuk, Satı, Satılmış gibi isimler verir. Bu ad kötücül Tanrıçaya adanır ve onun bebeğin canını bağışlayacağı düşünülür. Bir anlamda kurban verme ritüelidir.

Satı Ana ya da Sat Ana ruhuyla bağlantılı diğer bir cadı karakteri, Satılay'dır. Onun da insanlara musallat olarak zarar verdiği düşünülür.

BIÇURA - BİSURA

TATAR mitlerinde Biçura, Başkurt mitlerinde Bisura şeklinde geçen kötücül varlık. Türkçe maymun anlamına gelen Biçin, Uygur Türkçesinde Piçin kelimesi ile aynı kökten olduğu düşünülür.

Biçura'nın maymuna benzetilmesi onun şakacı, muzip ve hareketli kimliği ile örtüşür. Çor, çur, çora, çura kelimeleri ruhlara için kullanılan tanımlamalardır. Ak çor iyi ruh, kara çor kötü ruhtur. Tatar

masallarında kırmızılar giymiş küçük bir adam ya da kadın şeklinde olduğu ve evlerin altında, kilerde ve hamamlarda yaşadığı söylenir. İnsanları rahatsız eder ama zarar vermez. Çılgılık atar, oynar, güler, şakalar yapar, uyuyan kişiyi bir yerden bir yere sürükler, eşyaların yerini değiştirip başka bir yere saklar. Biçura uzun süre yakılmayan sobanın içinde yaşar. Onu kaçırmamanın bir yolunun eve ayı getirmek olduğu söylenir. Ayı Türk Şamanizm’inde hastalıkları iyileştiren ve kötü ruhları kovan kutsal bir hayvandır.

Başkurt Türklerinin Bisura’sı da hem kadın hem erkek olarak tasavvur edilir. Sobanın yanında,

ocakta ya da kapı eşiğinde yaşadığı düşünülür. Başkurtlar Bisura’nın kadınlara birtakım beceriler vereceğini de anlatır. “Bisur ruhu-na sahip bir kadın, iyi bir zanaat-kâr, bir terzi, bir halı dokumacısı olur.” Onun ormanda yaşadığına da inanılır. Başka hayvanların kılığına girerek onları taklit eder. Miyavlayan bir kedi, havlayan bir köpek, ağlayan bir çocuk vb. İnsanları ormana çeker, kanını emer ve onları çıldırtır. Fakat sevdiği kişiyi himaye eder, zenginleşmesine yardımcı olur, hastalıkları ve sıkıntılarını giderir.

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%81%D1%83%D1%80%D0%B0>

TÜRK KADINLARININ KULLANDIĞI UNVANLAR

EMEL Esin’e göre; Göktürkler döneminde Hatun Tanrıça Umay’a, Kağan ise Gök Tanrıya benzetiliyordu. O dönemde kadınlardan “Bilgili” olmak gibi bir erdem bekleniyor ve onlara “Bilge” unvanı veriliyordu. . Hatunlar, Hakanlar gibi törenle tahta oturtuluyor ve eşlerinin veya oğullarının yokluğunda “Terken” unvanı ile devlet yönetiyorlardı. Hatunların

idaresinde ok atmakta usta, kadın birlikleri de vardı.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/696986>

Terken Hatun şeklinde de söylenen kelime “Türkan Hatun” (Türklerin Hatunu) şeklinde de kullanılmıştır. Uygurlarda “Terken Konçuy” şeklinde kullanılır. Kaşgarlıya göre Terken “İtaat Edilen

Kişi” anlamına gelir ve Terken Hakan şeklinde de kullanılır. Terkin kelimesi ise toplu ve bir araya gelen anlamındadır. Konçuy unvanı Çince’dir ve annesi Çinli olan prensesler için kullanılmaktadır. Töregene Hatun ya da Turakine Hatun, Ögeday’ın hatununun ismidir.

<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40013255.pdf>

Çin imparatorları tarafından Türk Kağan eşlerine Çince “K’o-tun”, Türkçe “Hatun” unvanı verildiği bilinmektedir. Bugün kullandığımız şekli ile “kadın” ve kadınla ilgili kelimelerin en eski şekline destanlarda, Orhun Kitabelerinde ve Uygurlar tarafından yazılmış şiir, Budist metinleri ve Uygur hukuk vesikalarında rastlanılmaktadır.

Talas yazıtlarında “Hatunu Dul Kalmış” ibaresi bulunmaktadır. Bu yazıtta da görüldüğü gibi “Hatun” kelimesi bugün olduğu gibi “Eşi” anlamındadır. Halbuki Çinlilerin Türk Kağan eşlerine verdikleri “Hatun” unvanı “Prenses, Kraliçe”

anlamında kullanılmıştır. Uygurların “Kurtga” kelimesini yaşlı kadınlar (Koca Karı) için kullanması ilginçtir. Muhtemelen günümüzdeki Kart Garı anlamına geliyor. Fakat Kurt şeklinde ön ek alması, Kurt Kadın yani deneyimli, akıllı, kurnaz kadın anlamı çağrıştırdığı gibi, Türk mitolojisindeki Kurt Ana kavramını da çağrıştırıyor.

http://isamveri.org/pdfdrg/D00225/1973-1975/1973-1975_XI-XII-XIII-XIV_IZGIO.pdf

Bunların dışında Bige ve Bike kelimesi de Türk prenseslere verilen bir unvandı. 16. yüzyılda yaşayan Tatar prensesinin adı Süyüm-Bike (Söyembikâ) idi. Han Bike de denirdi. Söem-Cöem Kırgız dilinde aşk anlamına geliyor. Sevecen şeklinde de çevrilebiliyor. Söyembikâ, Сөем бикә şeklinde yazılıyor. Bige Türkçe Beg-Bey kelimesinin kadın formudur. O halde Bey eril Biye dişil kullanım içindir. Türk dillerinde Biye dişi at için yani kısraklar için kullanılıyor.

KAYNAKÇA

- Abramova, Zoya A.**, 1995, *L'Art Paléolithique d'Europe Orientale et de Sibérie*. Grenoble: Editions Jérôme Millon
- Anohin, A. V.**, 2006, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, Kömen Yayınları, Konya
- Bachofen, J. Jakob**, 1997, *Söylence Din ve Anaerki*, Payel Yayınevi, İstanbul
- Bapaeva, Janyl Myrza**, 2013, *Tuva Şamanizmi*. Kömen, Konya
- Beydili, Celal**, 2003, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Yurt Kitap-Yayın, Ankara
- Boratav, Pertev Naili**, 1999, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Campbell, Joseph**, 1994, *Yaratıcı Mitoloji (Tanrının Maskeleri)*, İmge Kitabevi, Ankara
- Campbell, Joseph**, 2003, *Doğu Mitolojisi (Tanrının Maskeleri)*, İmge Kitabevi, Ankara
- Campbell, Joseph**, 1992, *İlkel Mitoloji (Tanrının Maskeleri)*, İmge Kitabevi, Ankara
- Campbell, Joseph**, 2003, *Batı Mitolojisi (Tanrının Maskeleri)*, İmge Kitabevi, Ankara
- Campbell, Joseph**, 2000, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Çoruhlu, Yaşar**, 2002, *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Çoruhlu, Yaşar**, 1995, *Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi*, Seyran Kitap, İstanbul
- Eliade, Mircea**, 1991, *Kutsal ve Dindışı*, Gece Yayınları, Ankara
- Eliade, Mircea**, 2000, *Demirciler ve Simyacılar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Eliade, Mircea**, 1999, *Şamanizm*, İmge Kitabevi, Ankara
- Eliade, Mircea**, 1994, *Ebedi Dönüş Mitosu*, İmge Kitabevi, Ankara
- Eliade, Mircea**, 2002, *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Eliade, Mircea**, 2003, *Dinler Tarihine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Eliade, Mircea**, 2003, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Eliade, Mircea**, 1992, *İmgeler Simgeler*, Gece Yayınları, Ankara
- Ergun, Metin**, 2013, *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri. Kainat ve Zaman. Nesneler Dünyası*, Kömen Yayınları, Konya
- Ergun, Metin**, 2013, *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri. İnsan ve Toplum*, Kömen Yayınları, Konya

- Ergun, Metin**, 2013, *Güney Sibiryâ Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri. Simge ve Ritüel*, Kömen Yayınları, Konya
- Ergun, Metin**, 2013, *Yakut Destan Geleneği*. TDK, Ankara
- Esin, Emel**, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası İstanbul , 1978
- Esin, Emel**, 2001, *Türk Mitolojisine Giriş*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Esin, Emel**, 2003, *Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Esin, Emel**, 2004, *Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Esin, Emel**, 1991, *Katun (Türk Kadınına Dair)*, Cilt 7, Sayı 20, A. K. M. Ankara
- Frazer, James G.**, 1991, *Altın Dal*, Payel Yayınları, İstanbul
- Fromm, Erich**, 2003, *Rüyalar Masallar Mitosla*, Arıtan Yayınları, İstanbul
- Graves, Robert-Patai, Raphael**, 2013, *İbrani Mitleri*. Say Yayınları, İstanbul
- Goody, Jack**, 2001, *Yaban Aklın Evcilleştirilmesi*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara
- Harva, Uno**, 2015, *Altay Panteonu*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul
- İnan, Abdülkadir**, 2000, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, T. T. K. Basımevi, Ankara
- Jung, Carl Gustav**, 2002, *C. G. Jung Psikolojisi*, İlhan Yayınları, İstanbul
- Jung, Carl Gustav**, 2003, *Dört Arketip*, Metis Yayınları, İstanbul
- Jung, Carl Gustav**, 1997, *Analitik Psikoloji*, Payel Yayınları, İstanbul
- Kafesoğlu, İbrahim**, 2000, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- Kramer, Noah**, 2002, *Tarih Sümerde Başlar*, Kabalcı, İstanbul
- Kramer-Bottero**, 2005, *Mezopotamya Mitolojisi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019, İstanbul
- Martynov, Anatoly I.**, 1991, *The Ancient Art of Northern Asia Urbana & Chicago*: University of Illinois Press,
- Ögel, Bahaeddin**, 2003, *Türk Mitolojisi 1*, T. T. K. Basımevi, Ankara
- Ögel, Bahaeddin**, 2002, *Türk Mitolojisi 2*, T. T. K. Basımevi, Ankara
- Potapov, L.P.**, 2012, *Altay Şamanizmi*. Kömen, Konya
- Roux, Jean Paul**, 2005, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar*, Kabalcı Yayınları, İstanbul

Roux, Jean Paul, 2002, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Kabalıcı Yayınları, İstanbul
Roux, Jean Paul, 2012, *Eski Türk Mitolojisi*, Bilge Su Yayınları, Ankara

([https://en.wikipedia.org/wiki/Me_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Me_(mythology)))

(Barış İlhan, "Sabah Yıldızı Venüs", astrolojidergisi.com)

(https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:lpBxy5YIU_wJ:https://www.koreascience.or.kr/article/JAKO201911464522150.pdf+&cd=3&hl=tr&ct=-clnk&gl=t)

(Nyberg, H. S., 1938. *Die Religionen des alten Iran*, Leipzig: J. C. Hinrichs.
https://refubium.fu-berlin.de/bitstream/handle/fub188/24610/Saadi-nejad_dissertation.pdf?sequence=3&isAllowed=y)

(<https://volkov.irkutsk.ru/posts/skala-shamanka-glavnaia-sviatynia-baikala/>)

(<https://en.wikipedia.org/wiki/Kokabiel>)

(<http://dspace.yildiz.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/1/11783/0924.pdf?sequence=1&isAllowed=y>)

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857517>)

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/933182>)

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/455723>)

(<https://en.wikipedia.org/wiki/Sz%C3%A9lanya>)

(https://en.wikipedia.org/wiki/Cult_of_Artemis_at_Brauron)

(<https://mythsymbolsandplay.typepad.com/my-blog/2020/12/the-bear-mother.html>)

(<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B8%D1%81%D1%83%D1%80%D0%B0>)

(<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/696986>)

(<https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/40/C40013255.pdf>)

(http://isamveri.org/pdfdrg/D00225/1973-1975/1973-1975_XI-XII-XIII-XIV_IZGIO.pdf)

İNANNA'DAN UMay'A, LİLİTH'DEN AL KARISI'NA TÜRK MİTOLOJİSİNDE TANRIÇALAR ve CADILAR

Yeniden doğuş ya da ölümden sonra hayat, tüm insanlığın kolektif belleğinde kayıtlı olan bir düşüncedir. Gökyüzündeki cisimlerin ve döngülerin, yeniden doğuş özlemi olarak, simgelerle hayat bulduğu bu yersel izdüşümler, Sokrat'a göre insanoğlunun sonsuz yaşam isteğinden doğmuştur.

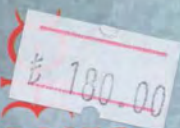
Türkler, arkaik dönemlerde tarihi bir arşivleri olmadığı için, göç ettikleri coğrafyalardaki kayaların üzerine mantık ve düşünce sistemlerini, yaşayış tarzlarını, inançlarını, aile ve boy tamgalarını kazımışlardır. Çağlar boyu Şamanlar tarafından söylenegelen mitolojiler, Türklerin en eski kolektif bilinçaltı kaynaklarıdır. Strzygowski'ye göre; soyut sanatın yaratıcısı Türklerdir. Türkler binyıllardır kayaların üzerine stilize edilmiş ve sadeleştirilmiş sembollerini kazır. Bunlar büyük oranda Tanrı ve Tanrıça simgeleridir.

Mitolojinin resim dilinde, sembol olarak kullanılan “Kadın” imgesi, bilinmesi gerekenin bütününe temsil eder ve Tanrısal özün kendisidir. Kahraman bilmeye gelen kişidir. Tanrıçayla karşılaşma, kahramana “Aşk” ödülü olarak döner.

Tüm Arketipler de Tanrıçalar Gökyüzü enerjileri ve Yeryüzü ile betimlenmiş insanlığa yol gösterici önemli bir yere sahip olmuşlardır. Doğum, ölüm, acı, aşk, doğa, yenilenme gibi özellikleri ile her zaman dikkat çekmeye, ruhun uyanışına katkıda bulunmaya devam ederler. Türk Kültüründe ise Ana Tanrıça kavramı kadına, gök bilime verilen değer ne kadar yüce olduğunu ortaya koymakla beraber sembolizmin önemini ve insanlığın yazılı tarihinden öncesine dayandığı gerçeği ile bir kez daha yüzleştiriyor bizleri. Bu kapsamlı araştırma kitabını hazırlayan değerli arkadaşım Nuray Bilgili'ye karanlıklara ışık tutmak geçmiş ile gelecek arasında kurduğu köprü ile bu değerli araştırmalarından dolayı kutluyor, okuyuculara kendi içlerindeki gücü fark edip köklenmeleri için bu derin bilgiler ile aydınlanmalarını diliyorum.

Gökler rehberiniz yolunuz ışık olsun...
Dr. Astrolog Şenay Devi

HERMES

Sipariş ve Danışma Hattı
0530 934 03 77

www.hermeskitap.com
[instagram.com/hermeskitap](https://www.instagram.com/hermeskitap)